

EXAMENSARBETE INOM SAMHÄLLSBYGGNAD,
AVANCERAD NIVÅ, 30 HP
STOCKHOLM, SVERIGE 2017

Stadsplanering för en åldrande befolkning

En fallstudie av Ulleråkersprojektet i Uppsala

ELIN ELFSTRÖM

Förord

Följande examensarbete sätter punkt för fem års intensiva universitetsstudier, och utgör mitt sista moment inom Masterprogrammet i Hållbar Samhällsplanering och Stadsutformning vid Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.

Jag vill börja med att tacka de medarbetare på Stadsbyggnadsförvaltningen på Uppsala kommun som redan i ett tidigt skede välkomnade min uppsatsidé. Jag vill även rikta ett särskilt tack till samtliga informanter på Stadsbyggnadsförvaltningen, Äldreförvaltningen och Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd som bidragit med tid, värdefulla erfarenheter och intressanta perspektiv till min studie.

Slutligen vill jag framföra ett jättetack till min handledare, Mats Lundström, som från början inspirerade mig till att skriva om äldreperspektiv i planeringen. Tack för ditt stora engagemang och stöttning under arbetets gång.

Stockholm, september 2017

Elin Elfström

Abstract

The elderly perspective is currently missing in urban planning in Sweden. At the same time, Sweden and many other countries are facing demographic challenges in terms of an ageing population. However, the integration of an elderly perspective into the planning process of cities can be considered as one of a number of efforts to meet these challenges.

In this study, an elderly-friendly planning approach has been investigated through a case study of the urban development project Ulleråker in Uppsala, Sweden. In 2016, Uppsala municipality became a member of the WHO global network for age-friendly cities and communities. Hence, the municipality of Uppsala has just begun its journey towards becoming an elderly-friendly city. Since the elderly perspective is a comparatively new phenomenon in the planning agenda in Sweden, the municipality lacks the knowledge needed to cater for such a perspective. With this as a starting point, the purpose of this study is to advance knowledge of elderly-friendly planning, as well as identify ways in which Uppsala municipality could improve their planning procedures to better meet the needs of the elderly in the urban environment. The case study is based on document reviews of regulatory and planning documents linked to the development project of Ulleråker. In addition, five in-depth interviews have been carried out with actors involved in the planning process from an elderly perspective in Uppsala.

The study identifies a number of factors of importance in creating an elderly-friendly urban environment. On the one hand, the result of the case study indicates that the municipality does not explicitly consider an elderly perspective in the municipal planning process. On the other hand, the same case study reveals that an elderly perspective is considered indirectly to some extent. Furthermore, the study highlights a number of areas of improvement in order to strengthen the elderly perspective in Uppsala. For instance, it is suggested that the municipality should broaden its view of the needs of older people in urban environments. In addition, the municipality's handling of the issue should be reviewed to determine the extent to which different parts of the municipal organisation should be responsible for ensuring different factors in creating an elderly-friendly urban environment. Moreover, the case study also suggests that the dwelling issue of elderly people should be considered at an earlier stage in the planning process compared to what is done today.

The conclusion indicates that increased knowledge about the elderly perspective in urban planning may raise the awareness of who we plan for, and how older people are affected by different decisions concerning the urban environment. Which can be understood as a precondition for sustainable development.

English title: Planning for an ageing population: a case study of Ulleråker, Uppsala

Keywords: ageing population, urban planning, elderly-friendly planning, age-friendly cities, elderly perspective, WHO global network for age-friendly cities and communities.

Sammanfattning

Äldreperspektivet i stadsplaneringen är ett nästintill outforskat område i Sverige. Samtidigt står vi i Sverige, precis som i många andra länder, inför stora demografiska utmaningar kopplade till den snabbt åldrande befolkningen. Där stadsplanering med ett äldreperspektiv identifierats som en i raden av insatser som krävs för att möta de utmaningar som en åldrande befolkning för med sig.

I den här studien har äldrevänlig stadsplanering undersökts utifrån en fallstudie av stadsutvecklingsprojektet Ulleråker i Uppsala kommun. En kommun som sommaren 2016 gick med i Världshälsoorganisationens (WHO:s) globala nätverk för åldersvänliga städer och samhällen, och därmed precis påbörjat sin resa mot att bli en mer äldrevänlig stad. Då äldreperspektivet är ett nytt fenomen i svensk stadsplanering, saknas kunskapen om vad kommunen bör göra för att tillgodose ett sådant perspektiv, vilket utgjort utgångspunkten för denna studie. Studiens syfte har på så sätt varit att bidra med ökade kunskaper om innebörden av äldrevänlig planering, och hur Uppsala kommun skulle kunna utveckla sitt arbete för att på ett bättre sätt tillgodose ett äldreperspektiv. Materialet som legat till grund för fallstudien baseras på dokumentstudier av styrdokument och planhandlingar, samt intervjuer med aktörer som är involverade i stadsplaneringen utifrån ett äldreperspektiv i Uppsala.

I studien identifieras en rad faktorer som inom forskningsvärlden framhävts som betydelsefulla vid planeringen av en äldrevänlig stad. Och resultatet från fallstudien tyder på att kommunen, trots att de inte uttalat arbetar med ett äldreperspektiv i stadsplaneringen idag, indirekt tillgodoser vissa delar av äldreperspektivet i sin planering. Samtidigt identifieras i studien en rad förbättringsområden. Bland annat att synen på äldreperspektivet bör tydliggöras och breddas, samt att kommunen bör anta en gemensam målsättning för äldreperspektivet. Likaså föreslås att hanteringen av äldreperspektivet bör ses över, för att förtydliga vilka delar av den kommunala organisationen som ska vara ansvarig för att uppfylla vilka delar av äldreperspektivet. Fallstudien pekar även på att frågan om äldres boende bör lyftas tidigare i planeringsprocessen än vad som görs idag.

Slutresultatet från studien, indikerar att ökad kunskap om äldreperspektivet bidrar till att öka medvetenheten om vilka vi planerar för och hur äldre påverkas av olika beslut gällande stadsmiljön, vilket kan ses som en förutsättning för ett medvetet och hållbart samhällsbyggande.

Nyckelord: åldrande befolkning, stadsplanering, äldrevänlig planering, äldreperspektiv, WHO:s globala nätverk för åldersvänliga städer och samhällen.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	7
1.1 Syfte, mål och frågeställningar	8
1.2 Avgränsningar och begrepp	8
1.3 Disposition.....	9
2. Metod och material.....	10
2.1 Övergripande arbetsprocess	10
2.2 Litteraturstudie.....	11
2.3 Kvalitativ fallstudie	12
3. Kunskapsöversikt.....	19
3.1 Varför behövs ett äldreperspektiv?.....	19
3.2 Äldreperspektiv i svensk lagstiftning.....	20
3.3 WHO:s globala nätverk för åldersvänliga städer	21
3.4 Centrala teman för en äldrevänlig stadsmiljö	22
3.5 Kritik mot äldreperspektivet.....	29
3.6 Summerande reflektion	30
3.7 Ramverk för empirisk analys	31
4. Fallstudie.....	33
4.1 Introduktion till Uppsala.....	33
4.2 Övergripande stadsplanering i Uppsala kommun	35
4.3 Stadsplanering i Ulleråker: Planprogram.....	46
4.4 Stadsplanering i Ulleråker: Detaljplanering och markanvisning	56
4.5 Fördjupad fallstudie: Tre aktörers synvinkel.....	77
5. Avslutande diskussion.....	90
5.1 Vilka aspekter är viktiga att beakta i planeringen av en "äldrevänlig stad"?.....	90
5.2 Hur hanteras äldreperspektivet i Uppsala kommuns stadsplanering idag?	93
5.3 Vad kan kommunen göra för att planeringen ska bli mer "äldrevänlig"?	95
5.4 Reflektion kring studiens resultat och förslag på vidare forskning	97
6. Slutord	100
Referenser	101
Bilaga 1. Intervjuguider	
Bilaga 2. Grönytefaktor: gul delfaktor	

"Age is not different from earlier life as long as you're sitting down"

- Malcolm Cowley

I. Inledning

Världens befolkning åldras. Världshälsoorganisationen [WHO] räknar med att år 2050 kommer antalet personer i världen som är 60 år eller äldre överstiga antalet barn (i åldrarna 0-14 år) för första gången i historien (WHO 2007a). Sett i ett globalt perspektiv är Europa dessutom den världsdelen som väntas få den största andelen äldre, och Sverige är inget undantag. I Sverige väntas nämligen *en fjärdedel* av landets invånare vara 65 år eller äldre år 2060, en siffra som motsvarades av en femtedel år 2014 (SCB 2015).

Den åldrande befolkningen i Sverige är därför en högaktuell utmaning som berör samhället på flera nivåer. I en bilaga till finansdepartementets långtidsutredning (SOU 2015:101) framhävs bland annat att den åldrande befolkningen utgör en av de främsta påfrestningarna på ekonomin i flertalet svenska kommuner. Huvudorsaken till den åldrande befolkningen i Europa är att vi lever längre, vilket medför att den växande andelen äldre utanför arbetslivet blir beroende av försörjning från de som arbetar och betalar skatt (Bengtsson 2010). Även kostnaderna för välfärdstjänster förväntas stiga med en åldrande befolkning, då behovet av vård- och omsorgstjänster tenderar att öka i takt med stigande ålder (Bengtsson och Scott 2010).

För att lyckas möta de utmaningar som en åldrande befolkning innebär, krävs insatser på en rad olika områden i samhället. Bland annat bedömer finansdepartementet att människor behöver arbeta högre upp i åldrarna, likaså att sysselsättningsgraden behöver öka hos vissa grupper (SOU 2015:101). Även förbättringar i bostadsbeståndet för äldre uppges kunna innebära fördelar och kostnadsbesparingar för samhället. Då tillkomsten av senior- och trygghetsbostäder kan ge upphov till flyttkedjor genom att frigöra bostäder för andra grupper (Kommittédirektiv 2014:44), och samtidigt dämpa behovet av mer resurskrävande vård- och omsorgsbostäder (Hjälpmiddelsinstitutet 2012). Folkhälsomyndigheten (2017) framhäver specifikt att ”en aktiv plan för ett hälsosamt åldrande” kan bidra till att minska risken för ett ökat behov av vård och omsorg hos äldre. I ett internationellt perspektiv sammankallade Förenta Nationerna [FN] i april 2002 till ett möte för att diskutera de demografiska utmaningarna med en åldrande befolkning. Mötet resulterade i en handlingsplan, där ett av tre fokusområden riktar sig till främjandet av möjliggörande (eng. *enabling*) och stödjande (eng. *supportive*) miljöer för äldre personer (FN 2003). Stadsmiljöns utformning har även lyfts fram som betydande för ett aktivt och hälsosamt åldrande i annan litteratur (se t ex Plouffe och Kalache 2010; Smith et al. 2013; Lui et al. 2009; Steels 2015). Att planera för äldre kan därför ses som en förutsättning för att nå en hållbar samhällsutveckling.

WHO är samtidigt en aktör som tagit arbetet med ”åldrevänlig planering” ett steg vidare genom grundandet av WHO:s globala nätverk för åldersvänliga städer och samhällen (eng. *WHO global network for age-friendly cities and communities*) år 2010. Det är ett nätverk som syftar till att inspirera och stötta medlemmarna, vilka består av städer och samhällen från olika delar av världen, i deras arbete för att bli mer åldersvänliga. Som den andra kommunen i Sverige gick Uppsala kommun, efter Göteborgs stad, med i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer och samhällen sommaren 2016. Uppsalas medlemskap i WHO:s nätverk innebär bland annat att kommunen åtar sig att utveckla en socialt och ekonomiskt hållbar strategi i äldrefrågorna, ett grepp som kommunen bland annat avser att ta, genom att utveckla ett specifikt äldreperspektiv i

sin stadsplanering (ÄLF 2016). Hittills har dock äldreperspektivet inte inkluderats i svensk stadsplanering i någon större omfattning, varför kunskaperna kring hur Uppsala bör hantera denna fråga saknas. Av den anledningen kan även den här studien ses som särskilt motiverad, där utgångspunkten just ligger i hur Uppsala bör gå vidare för att tillgodose ett sådant perspektiv. Studiens teoretiska utgångspunkt baseras på de aspekter som WHO identifierat vara centrala för skapandet av åldersvänliga städer, vilka även kompletterats med annan forskning inom området. Då det i nuläget saknas svensk forskning om stadsplanering utifrån ett äldreperspektiv, utgår studien i synnerhet från internationell forskning där det vetenskapliga arbetet varit mer framstående. Studiens tyngdpunkt ligger på så sätt i att belysa olika faktorer som är av betydelse vid skapandet av äldrevänliga städer, och speciellt koppla det till stadsplaneringen i Uppsala – något som görs med utgångspunkt i det syfte och de forskningsfrågor som presenteras i nästa stycke.

1.1 Syfte, mål och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka äldrevänlig stadsplanering utifrån en fallstudie i Uppsala kommun. Målet är att studien ska bidra till att öka kunskapen om vad äldrevänlig stadsplanering innebär, och hur kommunens arbete kan utvecklas för att på ett bättre sätt tillgodose ett sådant perspektiv. Med detta som utgångspunkt har följande frågeställningar formulerats:

1. Vilka aspekter är viktiga att beakta i planeringen av en ”äldrevänlig stad”?
2. Hur hanteras äldreperspektivet i Uppsala kommuns stadsplanering idag?
3. Vad kan kommunen göra för att planeringen ska bli mer ”äldrevänlig”?

1.2 Avgränsningar och begrepp

Studien fokuserar på *äldreperspektivet* i stadsplaneringen, vilket väsentligt skiljer sig ifrån vad som i studien definieras som *äldres perspektiv* i stadsplaneringen. Där det förstnämnda, enligt studiens ramar, relaterar till aspekter som med utgångspunkt i teori och forskning visat sig vara av betydelse för äldre i stadsmiljön. Medan det sistnämnda snarare relaterar till äldres upplevelser och åsikter om stadsplanering. I studien används termerna *äldrevänlig planering*, *äldrevänlig stad* eller *äldrevänlighet* för att beskriva stadsplanering som är lyckad, eller framgångsrik, utifrån ett äldreperspektiv.

Under 2016-2017 har äldreförvaltningen [ÄLF] på Uppsala kommun genomfört enkätundersökningar och dialoger med äldre i kommunen i syfte att kartlägga de äldres perspektiv. Initialt var avsikten att resultatet från dialogerna skulle användas som ett underlag, och som därmed skulle fungera som ett komplement till äldreperspektivet, i studien. Tanken var att de äldres perspektiv skulle utgöra en utgångspunkt, vid sidan av forskning och teori, för hur stadsplaneringen i Uppsala skulle kunna utvecklas för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv. Men då dialogerna dragit ut på tiden, har det ej varit möjligt att tillgodoräkna materialet från dialogerna i studien. Istället utgör enbart äldreperspektivet studiens utgångspunkt.

Även ett förtydligande av begreppet *stadsplanering* kan här vara på sin plats – då stadsplanering kan involvera, eller syfta till, flera olika processer av samhällsutvecklingen. I studien fokuserar begreppet stadsplanering på själva planeringsskedet, det vill säga den förberedande planeringen, snarare än planeringens genomförande- eller implementeringsskede. Trots att vissa delar kopplade till planeringens genomförande berörs ytligt i studien.

Målgruppen *äldre* definieras i studien som individer i åldern 60 år eller äldre. Detta med bakgrund i att det är den avgränsning som både WHO:s nätverk för åldersvänliga städer, och Uppsala kommun i sitt arbete med projektet ”Äldrevänlig stad”, förhåller sig till i arbetet med äldrevänlig stadsplanering – trots att det generella uppdrag som äldrenämnden i Uppsala kommuns har omfattar personer i åldrarna 65 år och äldre (Uppsala kommun 2017h).

Studien fokuserar på en svensk planeringskontext, då Uppsala och mer specifikt fallstudieområdet Ulleråker utgör studiens primära fokusområde. Konkreta förslag på hur planeringen bör anpassas för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv riktas därför i synnerhet till Uppsala – samtidigt som vissa av de mer generella aspekter som är viktiga att beakta i planeringen behandlas som kan tänkas vara till nytta även i andra sammanhang. På grund av att Ulleråker ligger på nära avstånd från Uppsala stadskärna (stadsdelen är lokaliserad på mindre än tre kilometers avstånd från innerstaden) är studien inriktad på att undersöka äldreperspektivet i förhållande till stadsmiljöer snarare än landsbygdsmiljöer. Även om äldreperspektivet givetvis också är relevant att applicera på landsbygdsområden.

1.3 Disposition

Studien har delats in i sex kapitel. I det första kapitlet ges en introduktion till ämnesområdet och studiens syfte och avgränsningar. Därefter följer en redogörelse av studiens metodologiska och vetenskapliga angreppssätt. I det tredje kapitlet presenteras en kunskapsöversikt som bygger på teori, tidigare forskning och lagstiftning kopplat till äldreperspektivet, som i sin tur mynnar ut i ett ramverk för empirisk analys. Ramverket används som utgångspunkt för analysen av fallstudien i Uppsala och Ulleråkersprojektet i studiens fjärde kapitel. Det femte kapitlet innehåller en avslutande diskussion, där forskningsfrågorna från det inledande kapitlet besvaras och diskuteras utifrån resultatet från fallstudien. Avslutningsvis lyfts några funderingar som väckts under arbetets gång i studiens sista kapitel.

2. Metod och material

I följande kapitel presenteras det vetenskapliga förhållningssätt och de forskningsmetoder som legat till grund för arbetet. Detta inkluderar även redogörelser för hur materialet som använts för att besvara studiens syfte och frågeställningar samlats in och bearbetats.

Kapitlet är indelat i fyra delar där den första delen omfattar en redogörelse av den övergripande arbetsprocessen och studiens vetenskapliga ansats. I den andra delen introduceras litteraturstudien, den metod som legat bakom utarbetandet av kunskapsöversikten i uppsatsens tredje kapitel. I den tredje delen presenteras de datainsamlingsmetoder som tillämpats inom ramen för fallstudien i Uppsala och som behandlas i kapitel 4. Kapitlet avslutas med en kritisk reflektion gällande studiens styrkor och svagheter utifrån valda metoder och material.

2.1 Övergripande arbetsprocess

Ett kvalitativt angreppssätt har legat till grund för studien då förhoppningen varit att på djupet undersöka vad äldrevänlig stadsplanering innebär och hur Uppsala kommuns stadsplanering kan utvecklas för att bättre tillgodose ett sådant perspektiv. Studien präglas på så sätt av en tydlig empirisk koppling, då förhoppningen är att resultatet ska kunna användas för att peka ut konkreta faktorer för hur Uppsala kommun kan utveckla en mer äldrevänlig stadsplanering. Då kunskaperna om äldrevänlig planering och möjligheterna för integrering av ett äldreperspektiv i en svensk planeringskontext är relativt begränsat, kan studien argumenteras ha en explorativ ansats.

Arbetet med uppsatsen inleddes i januari 2017. En grov skiss av arbetsprocessens början till slut presenteras i figur 1. I ett tidigt skede träffade författaren och handledaren från KTH, fyra anställda vid Uppsala kommun för att diskutera de tidiga tankar och idéer som författaren utarbetat i samråd med handledaren. Vid mötet diskuterades studiens avgränsningar, frågeställningar, metod, tidsplan och studiens potentiella bidrag. Det fortsatta arbetet utgjordes dels av en litteraturstudie med fokus på teori och tidigare forskning relaterat till äldreperspektivet som resulterat i ett ramverk för empirisk analys. Och dels av en fallstudie av Uppsalas stadsplanering, med ett särskilt fokus på Ulleråkersprojektet i Uppsala. Resultatet från fallstudien har sedermera, tillsammans med underlaget som erhållits i samband med litteraturstudien, legat till grund för uppsatsens analys och diskussion i den slutliga sammanställningen av arbetet.

Figur 1. Översikt av arbetsprocessen.

2.2 Litteraturstudie

I syfte att besvara den första forskningsfrågan har en litteraturstudie genomförts, en metod som avser att klargöra och skapa förutsättningar för hantering av det valda ämnesområdet (Groat och Wang 2002, s. 46). Målsättningen med litteraturstudien har i detta avseende varit att öka kunskapen om äldreperspektivet – och på så sätt stärka förståelse för forskning, teorier och centrala begrepp som är viktiga att beakta i planeringen av en äldrevänlig stad. Resultatet från litteraturstudien presenteras i sin helhet i kunskapsöversikten i studiens tredje kapitel (se s. 19), medan en redogörelse av de olika tillvägagångssätt och avvägningar som legat till grund för utarbetandet av litteraturstudien presenteras i detta avsnitt.

2.2.1 Urval av material

Med bakgrund i Uppsalas medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer, har en utgångspunkt för litteraturstudien varit att ingående studera vilka aspekter WHO lyfter fram som centrala att beakta vid skapandet av en åldersvänlig stad i sitt arbete. Därför har olika rapporter och material som publicerats av WHO legat till grund för litteraturstudien. I syfte att knyta studien till en svensk planeringskontext presenteras även en översikt av den lagstiftning som berör äldreperspektivet i ett svenskt planeringssammanhang i kunskapsöversikten.

För att bredda kunskapsunderlaget kring äldrevänliga städer har även material i form av vetenskapliga tidskriftsartiklar inhämtats från databaserna Web of Science och Google Scholar samt Primo (KTH-bibliotekets söktjänst), utifrån följande sökord: *age-friendly cities, age-friendly communities, age-friendly, elder-friendly, older people's quality of life, quality of life, older people, urban development, neighbourhood, ag(e)ing in place* och *healthy ag(e)ing*. Urvalet har begränsats till att endast fokusera på tidskriftsartiklar som rör urbana områden och platser som är ekonomiskt utvecklade och industrialiserade. Vilket innebär att artiklar som relaterar till rurala områden och utvecklingsländer bortprioriterats i litteraturstudien, för att undvika att forskningen hamnar alltför långt ifrån de förhållanden som präglar Uppsala. Likaså har litteraturstudien avgränsats till att inte behandla artiklar som relaterar till särskilda sjukdomsbilder hos den äldre befolkningen, såsom exempelvis den fysiska miljöns betydelse för demenssjuka. Detta för att undvika att fysiska eller mentala begränsningar kopplade till en specifik sjukdomsbild får en dominerande ställning i studien, då avsikten är att på ett mer generellt plan undersöka förutsättningarna för äldrevänliga städer.

Då inläsningen på WHO:s material och de vetenskapliga tidskriftsartiklarna redan i tidigt skede indikerade att kvaliteter i stadsrummet och stadsmiljöns sociala betydelse har en central roll för skapandet av äldrevänliga städer, har även forskning av Ulla Jergeby (och en bok författad av Ulla Berglund och Ulla Jergeby) samt Jan Gehls teorier inkluderats i litteraturstudien. Litteraturen har valts då Jan Gehl länge forskat inom området, och hans arbete kring människovänliga miljöer kan ses som bäaktig då det i hög utsträckning tillämpats i en internationell kontext. Medan Jergebys forskning kring den offentliga miljön ses som särskilt relevant då den utgår specifikt från en svensk kontext.

2.2.2 Bearbetning av material

Litteraturstudien har präglats av ett hermeneutiskt förhållningssätt, där olika källor från litteraturen tolkats och ställts samman i ett ramverk för empirisk analys i kunskapsöversiktens sista avsnitt. Ramverket har använts för att analysera det

empiriska material som erhållits i samband med fallstudien i Uppsala. På så sätt har författarens tolkning av litteraturen bildat utgångspunkten för synen och förståelsen av äldreperspektivet genom uppsatsen.

Bearbetningen av materialet har skett genom att nyckelord och huvuddrag från artiklarna sammanfattades i samband med att litteraturen lästes igenom. Sammanfattningarna har därefter legat till grund av identifieringen av de olika teman som ramverket bygger på, fem teman som återkommit på flera håll i litteraturen: *närmiljö, boende, stadsmiljö, trygghet* samt *tillgänglighet och promenadvänlighet*. För att ge en mer övergripande bild av betydelsen av äldreperspektivet har även ett särskilt avsnitt som behandlar *varför äldreperspektivet behövs* utarbetats i kunskapsöversikten. Även material som redogör för *WHO:s syn på äldreperspektivet* tas upp i ett särskilt avsnitt, med anledning av Uppsala kommuns koppling till nätverket.

2.3 Kvalitativ fallstudie

En kvalitativ fallstudie har genomförts i Uppsala med utgångspunkt i den andra och tredje forskningsfrågan: dels för att erhålla kunskaper om hur äldreperspektivet hanteras i Uppsala idag, och dels för att undersöka vad kommunen kan göra för att planeringen ska bli mer äldrevänligt. Resultatet från fallstudien har sedermera, tillsammans med underlaget som erhållits i samband med litteraturstudien, legat till grund för uppsatsens analys och diskussion i den slutliga sammanställningen av arbetet.

Då fallstudiebaserad forskning handlar om att dyka på djupet och genomföra ”ett detaljerat och ingående studium av ett enda fall” (Bryman 2002, s. 64), kan valet av fallstudie som metod ses som relevant utifrån studiens syfte. Detta eftersom stadsplanering med ett äldreperspektiv är ett utforskat område, inte minst i ett svenskt perspektiv. Likaså eftersom avsikten med fallstudier handlar om att öka förståelsen för fenomen som upplevs komplexa, eller som är helt eller delvis okända (Gummesson 2004).

De datainsamlingsmetoder som legat till grund för materialinsamlingen är innehållsanalyser av styrdokument och planhandlingar samt djupintervjuer med anställda på stadsbyggnadsförvaltningen [SBF], äldreförvaltningen [ÄLF], och Uppsala Pensionärsföreningars samarbetsråd [UPS]. Härefter används även samlingsbegreppet *aktörerna* parallellt med de förkortningar som introducerats ovan. Därutöver har ytterligare tre anställda på Uppsala kommun (en exploateringsprojektledare, en strateg och projektledaren för äldrevänlig stad i Uppsala) bidragit med information till studien. Resultatet av fallstudien presenteras i sin fulla form i studiens fjärde kapitel (se s. 33). Nedan presenteras fallstudiens upplägg, en motivering av det valda fallstudieområdet och en ingående beskrivning av hur materialet samlats in och bearbetats.

2.3.1 En fallstudie på tre planeringsnivåer

Fallstudien har fokuserats på tre nivåer i planeringen, i likhet med vad som illustreras i figur 2. Den första och *övergripande nivån* relaterar till hur Uppsala kommuns översiktliga planering förhåller sig till äldreperspektivet. Något som undersökts genom att studera olika verktyg, strategier och planeringsinriktningar som inkluderas i

Figur 2. Schematiskt illustration som visar fallstudiens tre nivåer.

kommunens övergripande styrdokument i syfte att ge en tydligare bild av vilka prioriteringar och angreppssätt som ligger till grund för kommunens arbete generellt.

Den andra nivån fokuserar på *stadsplanering i Ulleråker*, där fokus legat på projektspecifika handlingar och ställningstaganden för Ulleråkersprojektet. Denna nivå syftar till att utifrån ett konkret exempel tydliggöra hur äldreperspektivet hanteras och tar sig i uttryck inom ramen för Uppsalas stadsplanering och hur de övergripande planeringsinriktningarna översätts i ett specifikt utvecklingsprojekt. För den tredje nivån, den *fördjupade fallstudien*, har en mer ingående studie genomförts i syfte att på djupet förstå vad som ligger bakom de olika aktörernas prioriteringar och ställningstaganden i stadsplaneringen samt deras syn på äldreperspektivet.

2.3.2 Val av fallstudieområde

Anledningen till varför Uppsala bedömdes vara av intresse att studera i förhållande till äldreperspektivet, bottnar i kommunens medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer som Uppsala kommun gick med i sommaren 2016. Något som bland annat inneburit att kommunen åtagit sig att utarbeta särskilda strategier för att integrera ett äldreperspektiv i kommunens stadsplanering. Då kommunen inte haft någon färdig lösning på hur ett sådant arbete ska gå till fyller uppsatsen ett praktiskt syfte genom att bidra med förslag kring hur stadsplaneringen kan utvecklas för att bli mer äldrevänlig.

Därtill valdes fallstudieområdet Ulleråker ut för att möjliggöra att utifrån ett konkret exempel undersöka hur äldreperspektivet hanteras i kommunens stadsplanering. Området valdes ut i samråd med de anställda på Uppsala kommun i ett tidigt skede av processen. Motivet till detta var eftersom Ulleråkersprojektet utsetts till ett pilotprojekt för att testköra kommunens sociala konsekvensanalysverktyg [SKA-verktyg]. En motivering som låg väl i linje med studiens inriktning initialt, då tanken från början var att studien skulle bidra med förslag på hur SKA-verktyget skulle kunna utvecklas för att integrera ett äldreperspektiv, och på så sätt bli mer äldrevänlig.

Såhär i efterhand, när studiens fokus skiftat från att ingående studera förutsättningarna för äldreperspektivet i kommunens SKA-verktyg, till att istället fokusera på hur kommunens arbete kan utvecklas för att på ett bättre sätt tillgodose ett äldreperspektiv på en mer generell nivå – kan argumenteras för att även andra utvecklingsprojekt i kommunen hade kunnat vara intressanta att fördjupa sig inom. Inte minst då två av de

anställda^{1,2} på SBF medgett att förutsättningarna för Ulleråkersprojektet skiljer sig åt från flera andra projekt i kommunen, eftersom kommunen köpt upp i princip all mark i området. Varför förutsättningar skiljer sig åt jämfört andra projekt där kommunen inte utgör den huvudsakliga markägaren. Av den anledningen skulle en studie av äldreperspektivet i Ulleråker kunna ses som missvisande för hur äldreperspektivet hanteras i andra delar av kommunen. Samtidigt kan argumenteras för att det kommunala markägandet skapar förutsättningar för kommunen att ta kontroll över, och påverka stadsplaneringen i den riktning de önskar. Varför det utifrån studiens syfte, som till viss del fokuserar på att undersöka hur kommunens arbete kan utvecklas för att på bättre sätt tillgodose ett äldreperspektiv, trots allt är av intresse att på djupet undersöka hur äldreperspektivet hanteras i Ulleråker. Istället för att studera projekt där planeringen överlämnas till privata markägare och kommunens inflytande minskar.

En annan fördel med att gå in på djupet i Ulleråkersprojektet kan härledas till att projektet är stort i sin omfattning. Något som gjort det möjligt att studera både hur äldreperspektivet hanteras i olika skeden av planeringen (från översiktsplanering till program- och detaljplanenivå) men även i olika delar av projektet (i olika detaljplaner och markanvisningsprocesser). Därmed har underlaget från fallstudien kunnat bidra med en bredd, trots att endast ett specifikt fall har undersökts. Likaså är en ytterligare fördel med det valda fallstudieområdet att projektet är pågående, varför de aktörer som intervjuats i fallstudien har färskare bilder av processen och de ställningstaganden som legat bakom deras ageranden genom processen.

2.3.3 Materialinsamling

Fallstudien i Uppsala och Ulleråker bygger på en metodtriangulering, då datainsamlingsmetoder i form av *innehållsanalyser* av offentliga dokument och handlingar (förkortas även dokumentstudier) kombinerats med *djupintervjuer* med anställda på SBF, ÄLF och UPS. Genom att studera ett och samma fenomen med olika metoder, där fenomenet i detta fall fokuserar på hanteringen av äldreperspektivet, har resultatet kunnat verifieras och bekräftas och blir på så vis mer tillförlitligt.

Dokumentstudie

I syfte att skapa en bild av hur äldreperspektivet hanteras i Uppsalas planering och vilka förutsättningar som finns för att utveckla planeringen för att bli mer äldrevänlig, har en dokumentstudie genomförts av officiella styrdokument, planhandlingar och yttranden som framställts av remissinstanserna ÄLN och UPS. Dokumentstudien har bidragit med att belysa vad som prioriteras och präglar stadsplaneringen i Uppsala, samt ge en bild av remissinstansernas syn på äldreperspektivet. Studien har även fungerat som utgångspunkt för framtagandet av de intervjuguider som använts för djupintervjuerna med anställda på SBF, ÄLF och UPS (se avsnitt *djupintervjuer*, s. 16). Enligt Bryman (2002, s. 363) är dokumentstudier en fördelaktig metod för att studera organisationer, i syfte att skapa en förståelse för de strategier och policys som organisationen arbetar enligt. Av den anledningen är dokumentstudien en lämplig metod utifrån studiens syfte.

---

¹ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

² Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

Urval av material

De dokument som ingår i dokumentstudien relaterar till två av de tre planeringsnivåer som fallstudien bygger på: dels *Uppsalas övergripande stadsplanering*, och dels *stadsplanering i Ulleråkersprojektet* (se även figur 2).

För den övergripande planeringsnivån har dokument som *vägleder kommunens övergripande stadsplanering* valts ut (däribland översiktsplanen, boendestrategier samt mål och budget), likaså dokument som medger ramarna för Uppsalas arbete mot att bli en äldrevänlig stad med utgångspunkt i medlemskapet i WHO:s nätverk. De vägledande dokumenten har utsetts eftersom de är centrala för att förstå de prioriteringar som ligger till grund för Uppsalas planering, medan dokumenten kopplade till arbetet med Uppsalas äldrevänlighet valts ut eftersom de anger hur arbetet med äldreperspektivet är tänkt att fortgå i kommunen generellt.

För att undersöka stadsplaneringen i Ulleråker har de *planhandlingar gällande Ulleråkersprojektet* som upprättats av Uppsala kommun, eller på uppdrag av Uppsala kommun, inkluderats i dokumentstudien. Då Ulleråkersprojektet omfattar utbyggnaden av en hel stadsdel och projektet är långt ifrån färdigt, har endast de handlingar som funnits tillgängliga via kommunens hemsida under sommaren 2017 (då dokumentstudien genomfördes) kunnat inkluderas i arbetet. Vilket innefattar dels planprogrammet för Ulleråker, samt planhandlingarna för två av detaljplanerna i området (i form av planbeskrivningar, plankartor, tävlingsprogram och bebyggelseförslag, samrådsredogörelser). Studien har på så vis inte kunnat bidra med att förmedla en heltäckande bild av hur äldreperspektivet hanteras i samtliga delar av Ulleråkersprojektet, samtidigt som de två detaljplaneförslagen kompletterar varandra och på så vis ger en bra bild av hur äldreperspektivet hanteras på denna planeringsnivå.

Hantering och bearbetning av material

Dokumentstudien bygger på en kvalitativ innehållsanalys, vilket utgör ”en strategi för sökandet efter teman i de data man har” (Bryman 2002, s. 368). De teman som varit av intresse skiljer sig åt mellan de två planeringsnivåer som undersökts i dokumentstudien. För den övergripande (första) planeringsnivån har teman i form av *verktyg, strategier och målsättningar* varit i fokus. Vilket grundar sig i att dessa teman ger en tydlig bild av de prioriteringar och angreppssätt som ligger till grund för kommunens arbete. Medan de teman som varit i fokus för att undersöka stadsplaneringen i Ulleråker (den andra planeringsnivån) har utgått från ramverket för empirisk analys, och mer specifikt de fem teman: *närmiljö, boende, stadsmiljö, trygghet samt tillgänglighet och promenadvänlighet*. Dessa teman valdes eftersom de utgör aspekter som identifierades som centrala att beakta för skapandet av en äldrevänlig stad i litteraturstudien – varför det är intressant att undersöka hur Uppsalas planering förhåller sig till dessa teman.

Dokumentstudien har precis som litteraturstudien haft en hermeneutisk utgångspunkt, och utfördes genom att respektive dokument först lästes igenom för att skapa en översikt av innehållet. Därefter följde en mer ingående genomläsning där det innehåll som relaterade till de olika teman (som presenterades ovan) valdes ut. Målet har varit att återge synen och hanteringen av äldreperspektivet utifrån de perspektiv som dokumentens upphovsmakare haft, vilket stämmer överens med Brymans (2002, s. 370) tolkning av hermeneutiken.

Tillförlitlighet

Scott (1990, refererad i Bryman 2002, s. 357) föreslår fyra kriterier för att bedöma dokumentens kvalitet: *autenticitet*, *trovärdighet*, *representativitet* och *meningsfullhet*.

Autenticiteten och trovärdigheten, vilket relaterar till dokumentens äkthet respektive korrekthet kan bedömas god eftersom dokumenten upprättats av, eller på uppdrag av Uppsala kommun, där utfärdarens uppgifter framgår tydligt – samt att dokumenten erhållits genom kommunens egen hemsida. Flera av dokumenten har dessutom genomgått flera beslutsprocesser – vilket möjliggjort för felaktigheter i dokumentens innehåll att fångas upp. Som redan diskuterats kan representativiteten, om materialet är typiskt för den kategori den tillhör, ifrågasättas till viss del. Men här bör tilläggas att metodtriangleringen, då dokumentstudien även kompletterats med djupintervjuer, bidragit till att stärka reliabiliteten ytterligare. Det sista kriteriet, meningsfullheten, relaterar till materialets tydlighet och kan bedömas som god då språket i dokumenten håller en hög kvalitet. Likaså har det funnits möjlighet att ställa frågor kring dokumentens innehåll till intervjupersonerna i några enstaka fall där osäkerheter kopplade till tolkningen av dokumenten uppstått.

Djupintervjuer

För att komplettera, och fördjupa förståelsen för, de resultat som dokumentstudien tillhandahållit – har fem semistrukturerade djupintervjuer genomförts med anställda på SBF, ÄLF och UPS under maj och juni 2017. Då styrkan med intervjuer är att de redogöra för olika upplevelser och resonemang (Dahmström 2011, s. 418), har intervjuerna kunnat bidra med att ge en mer nyanserad bild av äldreperspektivet, jämfört med om endast dokumentstudien hade beaktas.

Urval av intervjupersoner

Från början var förhoppningen att intervjua samtliga projektledare som varit ansvariga för framtagandet av de planhandlingar som ingår i dokumentstudien av Ulleråkersprojektet (se avsnittet *urval av material*, s. 15). Vilket totalt hade omfattat 8 tjänstemän på SBF. I tidig kontakt med den f.d. biträdande projektledaren³ för Ulleråkersprojektet framfördes dock att detta önskemål var svårt att tillgodose. Istället föreslogs att intervjuerna skulle fokuseras på tre nyckelpersoner som har god insyn i Ulleråkersprojektet, bland annat den f.d. biträdande projektledare själv. Därutöver har en anställd från ÄLF och en representant från UPS intervjuats, de två remissinstanser som har för uppgift att bevaka äldreperspektivet i de planer och program som tas fram i kommunens regi. En översikt av de personer som intervjuats för studien presenteras i tabell 1.

Intervjupersonerna valdes ut då de är nyckelpersoner som besitter insyn och kunskap om den process som legat till grund för framtagandet av de olika planeringsdokument som upprättats för respektive del i projektet

---

³ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Mejlkonversation, 12 april, 2017.

Tabell 1. Översikt av intervjupersonerna.

Yrkestitel	Aktör	Roll
F.d. biträdande projektledare	SBF	<ul style="list-style-type: none"> Anställd vid enheten för strategisk planering, SBF. Delaktig i framtagandet av planprogrammet, tävlingsprogrammet och kvalitetsprogrammet för Ulleråker.
Planarkitekt	SBF	<ul style="list-style-type: none"> Anställd vid enheten för detaljplanering, SBF. Har arbetat med detaljplanen för Centrala Ulleråker, samt detaljplanen för Vattentornsparken tillsammans med en annan planarkitekt.
Landskapsarkitekt	SBF	<ul style="list-style-type: none"> Anställd vid enheten för detaljplanering, SBF. Ansvarig för att testa SKA-verktyget i Ulleråker, arbetat med SKA i detaljplanen för Vattentornsparken.
Utredare	ÄLF	<ul style="list-style-type: none"> Anställd vid enheten för strategi och plan, ÄLF. Arbetar bland annat med att ta fram yttranden för ÄLN gällande planer och program.
Representant	UPS	<ul style="list-style-type: none"> Sammanställande stadsplanegruppen, UPS. Delaktig i att ta fram UPS yttranden gällande kommunens planer och program.

Genomförande

Samtliga intervjuer som ligger till grund för uppsatsen är semistrukturerade. Det innebär att intervjuerna utgått från en intervjuguide samtidigt som följdfrågor har ställts beroende på respondenternas svar (Bryman 2002, s. 127). Valet av semistrukturerade intervjuer kan ses som lämpligt eftersom intervjuemetodens struktur ger ett tydligt fokus till intervjun, vilket underlättat möjligheten att undersöka de specifika frågeställningar som är av intresse för studien.

Särskilda intervjuguider togs fram för respektive intervjutillfälle och kan studeras i sin helhet i bilaga 1. Samtliga intervjuer inleddes med ett antal enklare frågor om respondentens yrkesbakgrund och arbetsuppgifter, frågor som kan bidra till att respondenten känner sig trygg med intervjusituationen (Dalen 2007, s. 31). Därefter fokuserade frågorna på att, dels behandla de planhandlingar och yttranden som intervjupersonerna varit delaktiga i att ta fram, och dels till mer övergripande frågor kopplat till social hållbarhet och äldreperspektivet i förhållande till kommunens arbete. Inför intervjuerna har således de planhandlingar och yttranden som respondenterna varit delaktiga i att ta fram grundligt lästs igenom för att frågorna ska hålla en hög relevans.

Intervjupersonerna kontaktades via telefon, med undantag för intervjun med den f.d. biträdande projektledaren där den initiala kontakten skedde via mejl, och ett personligt möte avtalades. Samtliga intervjuer skedde på respondenternas kontor i Uppsala, med undantag för en intervju som ägde rum på KTH i Stockholm. Intervjuerna var mellan 60 och 90 minuter långa.

Bearbetning av material

Med tillstånd från intervjupersonerna spelades intervjuerna in med författarens mobiltelefon och transkriberades i sin helhet inom kort efter genomförd intervju, när intervjun fortfarande var färskt i minnet. Transkriptionen har så gott som återgetts ordagrant för att bevara en så verklighetstrogen bild av intervjutillfället, samtidigt som vissa upprepningar och utfyllnadsord som bedömts oväsentligt för innebörden tagits bort.

Resultatet redovisas i synnerhet i form av citat, för att på ett så rättvist sätt som möjligt förmedla intervjupersonernas synvinklar, och på så sätt främja studiens intersubjektivitet och transparens. Med intersubjektivitet menas hur nära uttalandena hamnar intervjupersonernas upplevelser och förståelser (Dalen 2007, s. 116). Detta eftersom intervjuerna syftar till att förmedla de upplevelser gällande kommunens planering och äldreperspektivet som intervjupersonerna har utifrån sin specifika roll. Tolkningen av intervjuerna bygger på så vis på en kvalitativ ansats, något som enligt Kvale (2002, refererad i Dalen 2007) handlar om att ”förstå världen från intervjupersonens synpunkt, formulera meningen i människors upplevelser, ta fram deras livsvärld” (s. 11). Vissa intervjuцитat har dock förskönats något för tydliggöra budskapet. Likaså har punkter och kommatecken placerats ut för att göra texten mer läsvänlig. Vid behov har även syftningar förtydligats genom att ersätta exempelvis ordet ”de” med ”byggaktören”.

Intervjuresultatet redovisas i fallstudiekapitlet, dels i kombination med att resultatet från dokumentstudien redovisas. Detta genom att intervjuerna bidrar med att tydliggöra innebörden av vissa ställningstaganden och prioriteringar i planhandlingarna och yttrandena gällande Ulleråker. Och dels i den fördjupade fallstudien, vilket utgör ett separat avsnitt i fallstudien, där meningen är att fördjupa förståelsen för vad som ligger bakom de olika aktörernas ställningstaganden, prioriteringar och syn på äldreperspektivet. Men som kanske inte kan knytas an till en specifik plannivå.

Forskningsetiska aspekter

De forskningsetiska ställningstagandena som beaktats i samband med djupintervjuerna har i huvudsak utgått från de råd och krav som Dalen (2007, s. 21-4) lyfter fram och som har varit applicerbara för studien, dessa är: *krav på samtycke*, *krav på att bli informerad* och *krav på konfidentialitet*. Samtyckeskravet handlar om att intervjupersonerna ska samtycka till deltagande. I detta avseende framhåller Dalen (2007, s. 21) att det är av betydelse att intervjupersonerna är införstådda med vad undersökningen handlar om. I den första kontakten med intervjupersonerna gavs därför en inblick i vad studien ämnade undersöka och vad syftet var med intervjun, för att respondenterna skulle kunna avgöra huruvida de samtycker till att delta eller ej.

Informationskravet hänger tätt ihop med kravet på samtycke. Detta då krav på information relaterar till att intervjupersonerna bland annat ska informeras om studiens syfte och övergripande plan, samt i vilket sammanhang studien genomförs (att studien utgör en masteruppsats på KTH). Förutom att presentera denna information över telefon och mejl då den initiala kontakten togs, inleddes även intervjuerna med att delge denna information.

Kravet på konfidentialitet handlar om intervjupersonernas anonymitet, vilket tillgodosetts genom att respondenternas anges efter sin befattning/yrkesroll istället för vid deras namn. Intervjupersonerna godkände visserligen användandet av namn i samband med intervjun, men då intresset inte varit att förmedla en specifik individs ståndpunkt utan snarare den aktör individen representerar, har valet fallit på att referera till befattning/yrkesroll istället. Andra etiska ställningstaganden har beaktats under intervjutillfällena, då respondenterna tillfrågats huruvida det är okej att spela in samtalet och använda citat från intervjun. Likaså har samtliga intervjupersoner fått ta del av, godkänna, och komma med synpunkter på de utdrag och citat från intervjuerna som används i studien. Vilket även kan ses som fördelaktigt vad gäller studiens reliabilitet, då möjliga feltolkningar i materialet har kunnat uppmärksammas och åtgärdas.

3. Kunskapsöversikt

I följande kunskapsöversikt ges en redogörelse av teori, tidigare forskning och lagstiftning kopplat till äldreperspektivet som tillsammans bildar studiens teoretiska fundament. I kapitlets sista avsnitt mynnar redogörelsen ut i ett ”ramverk för empirisk analys” som avser att utgöra startpunkten för fallstudien i Ulleråker, Uppsala. Med bakgrund i att Uppsalas gick med i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer år 2016 läggs särskild tonvikt vid nätverkets förståelse för äldrevänliga städer, och då särskilt med betoning på de aspekter som är relevanta utifrån ett stadsplaneringsperspektiv.

3.1 Varför behövs ett äldreperspektiv?

Behovet av att lyfta in ett särskilt äldreperspektiv i stadsplaneringen understryks på flera håll inom forskningen. Några av argumenten som hörs är bland annat att äldre sällan engageras i de beslutsprocesser som rör deras närområde (Buffel et al. 2012a) och att äldre, tillsammans med flera andra samhällsgrupper, anses utgöra en exkluderad grupp i samhället (UN-Habitat 2013), vars intressen därför anses särskilt viktiga att uppmärksamma i stadsplaneringssammanhang.

Ett annat argument som träder fram på flera håll, är att äldres förutsättningar att ta del av stadslivet visat sig vara tätt förankrat med hur stadsmiljön, bebyggelse och andra fysiska faktorer i stadsmiljön utformas (jfr t ex Smith et al. 2013; Warner et al. 2017; Ceccato och Bamzar 2016; Gehl 1987; Gehl 2010; Jergeby 1996; Berglund och Jergeby 1998). Inkluderingen av ett äldreperspektiv i stadsplaneringen anges även kunna ha positiva effekter på äldres hälsa samt motverka ensamhet och isolering, vilket är två vanligt förekommande problem hos äldre (se t ex Plouffe och Kalache 2010).

Fler skäl som lyfts fram i litteraturen som kan användas för att understryka behovet av ett specifikt äldreperspektiv, relaterar bland annat till otrygghet (se t ex Ceccato och Bamzar 2016; Föbker och Grotz 2006) samt att äldre uppges vara med känsliga för förändringar i stadsmiljön än yngre individer (Vanclay 2002, jfr även Buffel et al. 2012, refererad i Greenfield 2015).

Ett ytterligare begrepp som fått stort inflytande i diskursen om äldrevänliga städer, inte minst i diskussioner gällande äldreperspektivets nödvändighet, är begreppet ”kvarboende” (eng. *ageing in place*) (Lui et al. 2009, s. 116). Kvarboende relaterar i detta sammanhang till människors möjligheter att bo kvar i samma bostad trots stigande ålder och att ens fysiska förutsättningar förändras. Något som inte bara anges vara motiverat utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv utan även önskvärt hos många äldre (jfr Frank 2002, refererad i Wiles et al. 2011; Burton et al. 2011; Yen och Anderson 2012; Warner et al. 2017; Buffel et al. 2012b). Den samhällsekonomiska vinsten förväntas uppstå som ett resultat av ett minskat behov av platser för långtidssjukvård (Smith et al. 2013; Fitzgerald och Caro 2014), friskvård samt sociala tjänster (Green 2012). Plouffe och Kalache (2010) anger att istället för att se äldre som en samhällsörda, något de menar vara vanligt förekommande, bör fokus istället vara på att tillvara äldres potential: vilket kan underlättas med hjälp av ett äldreperspektiv som syftar till att inkludera och säkerställa äldres tillgång till urbana rum, strukturer och stadens serviceutbud.

3.2 Äldreperspektiv i svensk lagstiftning

I svensk lagstiftning berörs äldreperspektivet delvis genom SoL (Socialtjänstlagen SFS 2001:453). Den övergripande målsättningen för samhällets socialtjänst är enligt SoL att främja människornas ”ekonomiska och sociala trygghet”, ”jämlighet i levnadsvillkor” samt ”aktiva deltagande i samhällslivet” (SFS 2001:453, 1 kap. 1§). För äldre personer mer specifikt, hanterar lagen äldres rättigheter till boende, vård och omsorg. Likaså definierar lagen socialnämndens samt kommunens ansvar i äldrefrågan:

5 kap. 4 § Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Lag (2010:427).

5 kap. 5 § Socialnämnden ska verka för att äldre människor får goda bostäder och ska ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service.

Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.

Den äldre personen ska, så långt det är möjligt, kunna välja när och hur stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service ska ges. Lag (2010:427).

5 kap. 6 § Socialnämnden ska göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen för äldre människor samt i sin uppsökande verksamhet upplysa om socialtjänstens verksamhet på detta område.

Kommunen ska planera sina insatser för äldre. I planeringen ska kommunen samverka med landstinget samt andra samhällsorgan och organisationer.

(SFS 2001:453)

Utifrån ett stadsplaneringsperspektiv kan även PBL (Plan- och Bygglagen SFS 2010:900) ses som relevant vad gäller äldres rättigheter, vars syfte är att: med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med *jämlika och goda sociala levnadsförhållanden* och en *god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna* i dagens samhälle och för kommande generationer (SFS 2010:900, 1 kap. 1 §, egen kursiv).

PBL anger i att planläggning ska främja ”en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper” (SFS 2010:900, 2 kap. 3 §). I lagen omnämns inte gruppen ”äldre” specifikt, däremot anges att bebyggelse och byggnadsverk bör utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till möjligheten för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området” (SFS 2010:900, 2 kap. 6 §). Enligt PBL gäller detta allt ifrån byggnader, tomter, allmänna platser och andra områden, likväl som för ärenden som inte kräver lov enligt lagen (SFS 2010:900, 8 kap. 1 §).

BBR (Boverkets byggregler BFS 2011:6) bidrar till att precisera och ge råd gällande hur PBL bör tolkas. Byggreglerna anger konkreta bestämmelser för hur tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga kan

uppnås för tomter och byggnader (BFS 2011:6, 3 kap.). Föreskrifterna preciserar bland annat olika krav på belysning, markbeläggning, gångytors och rampers lutning och bredd, samt hur byggnader bör anpassas för att vara tillgänglighetsanpassade.

3.3 WHO:s globala nätverk för åldersvänliga städer

WHO är en inflytelserik aktör vad gäller stadsplanering med äldre perspektiv genom sitt arbete med ”åldersvänliga städer eller samhällen” (eng. *age-friendly cities or communities*). Trots arbetets utgångspunkt i äldres behov, hävdar WHO (2007a) att ansatsen innebär fördelar för människor i alla åldrar, vilket även styrks i annan forskningslitteratur (se t ex Fitzgerald och Caro 2014; Gilroy 2008 och Plouffe och Kalache 2010; Phillips et al. 2005).

WHO:s arbete med åldersvänliga städer initierades år 2005, genom ett projekt som syftade till att identifiera faktorer av betydelse för skapandet av åldrevänliga städer. Äldre personer bosatta i 33 städer i 22 olika länder runtomkring i världen har medverkat vid framtagandet av dessa faktorer. Medverkan skedde i fokusgrupper, där de äldre fick i uppgift att beskriva sina erfarenheter och upplevelser kopplade till ”livet i staden” (WHO 2007a, s. 1, egen översättning). De äldres åsikter kompletterades i flera städer även med fokusgrupper för vårdgivare och andra aktörer verksamma inom samhällsservice från både privat och offentlig sektor. Projektet kom år 2007 att mynna ut i ”En guide för globala åldersvänliga städer” (eng. *Global Age-Friendly Cities: A guide*) och en ”Checklista för bedömning av nödvändiga egenskaper hos en åldrevänlig stad” (eng. *Checklist of Essential Features of Age-friendly Cities*). Dessa dokument benämns härnäst för *guiden* eller *WHO:s guide*, respektive *checklistan* eller *WHO:s checklista*.

Guiden (WHO 2007a) och checklistan (WHO 2007b) är framtagna i syfte att stötta städer och samhällen i deras arbete för att bli mer åldrevänliga. Detta arbete formaliserades år 2010 genom grundandet av WHO:s Globala Nätverk för Åldersvänliga Städer (eng. *Global Network for Age-Friendly Cities and Communities*). I september 2017, sju år senare, har 500 städer och samhällen i 37 olika länder gått med i nätverket (WHO 2017). Vad WHO anger vara en åldersvänlig stad preciseras enligt följande:

En åldersvänlig stad eller samhälle är en bra plats att åldras på.
Åldersvänliga städer och samhällen främjar ett hälsosamt och aktivt åldrande och möjliggör därigenom välbefinnande genom hela livet.
De underlättar för människor att förbli självständiga så länge som möjligt, och erbjuder omsorg och skydd vid behov, med respekt till de äldre personernas självständighet och värdighet.
(WHO 2015, s. 161, egen översättning)

Begreppet hälsosamt och aktivt åldrande (eng. *healthy and active ageing*) har kommit att få stort inflytande i WHO:s tolkning av åldersvänliga städer och samhällen. Begreppen relaterar enligt WHO (2007a) till en ”process för att optimera äldres hälsa, delaktighet och trygghet i syfte att förbättra livskvaliteten i takt med att människor åldras” (s. 5 egen översättning). Enligt WHO påverkas förutsättningarna för ett hälsosamt och aktivt åldrande av en rad faktorer, såsom materiella villkor, hälsa och serviceutbud, fysisk miljö och sociala villkor. Även samspelet mellan dessa faktorer är av betydelse för hur väl individer åldras (ibid.). Eftersom förutsättningarna för flera av dessa

faktorer i hög grad fastställs och påverkas av stadsmiljöns egenskaper och servicetillgång är dessa egenskaper högst relevanta vid analysen av en stads äldrevänlighet.

3.4 Centrala teman för en äldrevänlig stadsmiljö

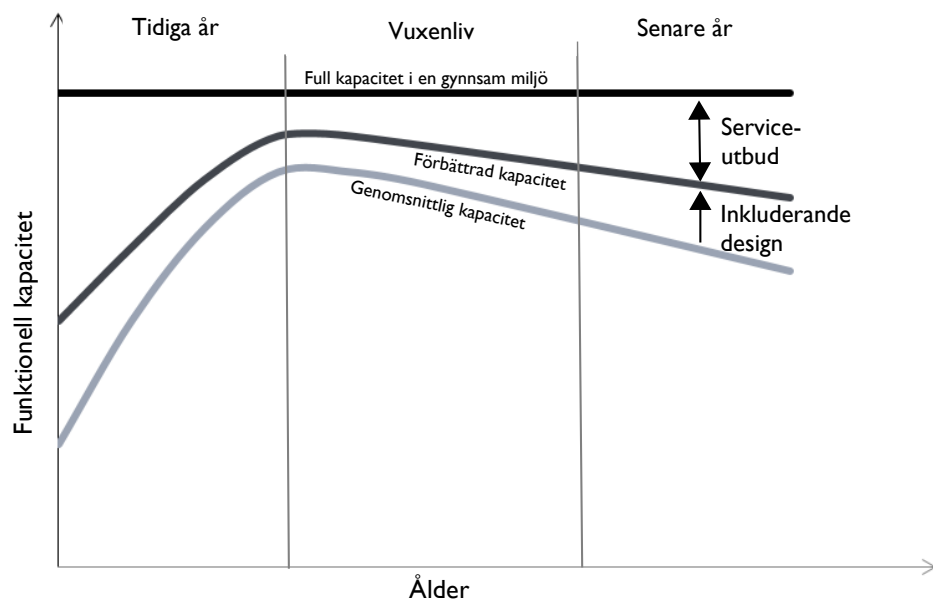
Mer konkret identifierar WHO(2007a) åtta nyckelområden, eller teman, som de anser vara centrala för skapandet av attraktiva städer utifrån ett äldreperspektiv och som WHO uppmuntrar sina nätverksmedlemmar att fokusera på i sitt arbete för att bli mer åldersvänliga. De åtta områdena som identifieras är:

- Utemiljö och byggnader
  - Transport
  - Boende
  - Social delaktighet
  - Respekt och social inkludering
  - Medborgardeltagande och sysselsättning
  - Kommunikation och information
  - Samhällsstöd och hälsa
- (WHO 2007, egen översättning)

Flera av nyckelområdena framhävs även på andra håll inom litteraturen. Olika författare lägger dock tonvikt på lite olika delar som de menar vara av betydelse för skapandet av äldrevänliga städer. Exempelvis identifierar Alley et al. (2007) i en nordamerikansk studie fem områden av särskild betydelse; *transport, boende, sjukvård, säkerhet* och *respekt för äldre invånare*. Medan Fitzgerald och Caro (2014) betonar aspekter som den *naturliga och byggda miljön, sociala system, delaktighet, hälsa och säkerhet*. Gilroy (2008) lyfter särskilt fram *hemmet, närområdet* och *mobilitet* som områden som bör prioriteras. I en australiensisk studie poängteras även några aspekters interna samband, då till exempel goda transportmöjligheter visat sig ha en positiv inverkan på äldres hälsa och sociala delaktighet (Zeitler et al. 2012). Något som tyder på att det kan vara svårt att helt särskilja de olika områdena från varandra.

Sociala kvaliteter i staden

Flera författare och forskare återkommer även till betydelsen av olika sociala kvaliteter i stadsmiljön för att främja äldrevänlighet. Smith et al. (2013) gör en övergripande indelning av faktorer som relaterar till individers *fysiska* respektive *sociala miljö*, då de lyfter fram vilka aspekter som är viktiga att beakta vid skapandet av äldrevänliga städer. Den sociala miljön relaterar i detta fall till faktorer som social interaktion, socialt stöd och samhällsengagemang (ibid.). Medan den fysiska miljön bland annat innefattar tillgången och närheten till affärer, fritidsaktiviteter och hälsovård (ibid.).

Figur 3. Diagram som visar sambandet mellan inkluderande design och samhällsservice, aspekter av betydelse för att äldre ska nå sin fulla kapacitet i samhället.
Källa: Warner et al. 2017, figur bearbetad av författaren.

Även Warner et al. (2017) konstaterar att utformningen av den byggda miljön endast utgör en del av vad som krävs för att skapa en ”fullständigt gynnsam miljö för äldre invånare” (s. 38, egen översättning). Lika viktigt som inkluderande urban design, är att det finns god tillgång till samhällsservice (eng. *community services/aging services*) som möter de äldres behov (Warner et al. 2017). Samhällsservice relaterar i detta sammanhang bland annat till utbudet vad gäller transport, boende, rekreativsmöjligheter och hälsovård. Enligt Warner et al. (2017) har den fysiska miljön en inverkan på äldres självständighet, samtidigt som samhällsservice anges vara en förutsättning för äldre att inkluderas och ta del av samhället. Författarna menar därför att en kombination av både fysisk planering och tillgång till samhällsservice därför är en förutsättning för att äldre ska nå sin fulla kapacitet i samhället, ett samband som illustreras i figur 3.

Sambandet mellan fysisk planering och aktivitet i stadsrummet

Arkitekten och urbanteoretikern Jan Gehl (1987) identifierar inte bara behovet av att planera för samhällsservice och faktorer som stimulerar social interaktion, utan menar även att det föreligger ett samband mellan den *fysiska miljöns utformning* och *graden av social interaktion* i det offentliga rummet.

Mer specifikt menar Gehl (1987) att utformningen av den fysiska miljön påverkar vilka typer av (mänskliga) aktiviteter som uppstår i det offentliga rummet, hur många aktiviteter som äger rum samt hur länge de olika aktiviteterna pågår. I sitt resonemang särskiljer Gehl på tre olika typer av aktiviteter: nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter (ibid., s. 11). *Nödvändiga aktiviteter* är sådana aktiviteter som äger rum oavsett hur den fysiska miljön utformas, och som dessutom ofta är relaterade till det vardagliga livet. Det kan röra sig om aktiviteter som att gå till skolan eller jobbet, att

handla eller att vänta på bussen (ibid, s. 11). *Frivilliga aktiviteter* å andra sidan görs för nöjets skull och uppstår endast om utomhusmiljön upplevs inbjudande. Några exempel kan vara att ta en promenad för att få en nypa frisk luft, att bara stå stilla och njuta av en vacker utsikt eller slå sig till ro på en parkbänk och njuta av solen (Gehl 1987, s. 13; Gehl 2010, s. 20). För att *sociala aktiviteter* ska uppstå är en förutsättning att människor befinner sig på samma plats, och hit hör all typ av kommunikation mellan människor (Gehl 2010, s. 22). Exempel är barns lek med varandra, en kort hälsning eller ett samtal med en annan person på gatan, eller att engagera sig i någon typ av aktivitet med andra människor (Gehl 1987, s. 14). Gehl (1987) menar dock att ordväxling inte är ett krav för social aktivitet, utan den vanligaste formen av social aktivitet är ”passiv kontakt” (s. 14) som endast innebär att man ser och hör andra människor.

Starka respektive svaga band

Även sociologiforskaren Ulla Jergeby för i sin doktorsavhandling ett resonemang kring sociala aktiviteter i stadsrummet, eller mer specifikt kring sociala möten och kontakter som uppstår mellan människor i staden (Jergeby 1996). Ett resonemang som även återkommer i boken ”Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen” författad av Jergeby och landskapsarkitekten Ulla Berglund (Berglund och Jergeby 1998).

Utgångspunkten för resonemanget är att människor har ett behov av kontakt med andra för sitt välmående, samtidigt kan det skilja sig åt hur denna kontakt tar sig i uttryck. Här skiljer författarna mellan vad de anger vara *svaga* respektive *starka band* (se Jergeby 1996, s. 211-19; Berglund och Jergeby 1998, s. 56-8). Svaga band innebär är en form av social kontakt som kan utgöras till exempel ”vardagliga, korta möten” (Berglund och Jergeby 1998, s. 57) som bidrar till att människor ”ytligt lär känna andra” (Berglund och Jergeby 1998, s. 58) eller känner igen varandra, samtidigt som det inte innebär några tids- eller känslomässiga engagemang eller förpliktelser för individen (Berglund och Jergeby 1998, s. 58). Starka band framträder vanligtvis i en mer privat värld som karaktäriseras av tillhörighet, närhet och sammanhållning mellan individer inom ett avgränsat socialt nätverk, exempelvis i en familj eller på en arbetsplats (Jergeby 1996, s. 36-9).

Enligt Jergeby (1996) är svaga band särskilt betydelsefulla för människor som inte är del i denna typ av sociala nätverk i sin vardag. Därför anges även små barn och äldre, i högre grad än personer i aktiv ålder⁴, vara beroende av den offentliga miljön, och inte minst den bostadsnära utemiljön, för att få sitt sociala kontaktbehov tillfredsställt (Jergeby 1996 s. 110, se även Buffel et al. 2012, refererad i Greenfield 2015). Ytliga, sociala kontakter i det offentliga rummet anges på så vis kunna bidra till att skapa ett ”socialt innehåll åt människor som upplever sig som ensamma” (Jergeby 1996, s. 218-9). Något som enligt Jergeby är vanligt förekommande hos många äldre, vars sociala nätverk ofta minskar i takt med stigande ålder (jfr även Findlay och McLaughlin 2005). Svaga band kan också utgöra en första kontakt innan dess att starkare band utvecklas mellan människor, varpå främjandet av svaga band lyfts fram som särskilt viktigt i stadsmiljön (Jergeby 1996, s. 211). Förutom att skapa ett socialt innehåll för ensamma

---

⁴ Personer i ”aktiv ålder” får enligt Jergeby sitt sociala kontaktbehov tillfredsställt genom den så kallade *institutionsvärlden*, vilket utgörs av skola, arbete, organisations- eller föreningsliv (jfr Jergeby 1996, s. 110/211).

individer kan svaga band bidra till att stärka känslan av tillhörighet, trygghet och säkerhet på en plats (Berglund och Jergeby 1998, s. 57-8).

Utemiljöer som stimulerar svaga band

Uppkomsten av svaga band menar Jergeby (1996) stimuleras på olika sätt genom stadsmiljöns utformning. Enligt Jergeby utgör begreppet *mångfald* en utgångspunkt för skapandet av platser där svaga band kan uppstå. Mångfald relaterar i detta sammanhang både till mångfald av *antalet platser*, mångfald vad gäller *platsernas lokalisering* såväl som mångfald med avseende på *platsernas innehåll*. Kombinationen av de tre kriterierna bildar enligt Jergeby (1996) en grundförutsättning för ”samnärvaro” (s. 215), och därmed en grundförutsättning för svaga band att uppstå.

Mer specifikt kan platsens innehåll kopplas dels till platsens upplevelsevärden (vilka innehållsliga förutsättningar platsen inrymmer som bidrar till att göra platsen intressant att vistas på för olika grupper) och dels till hur den speglar ett nyttoperspektiv (hur innehållet skapar en meningsfullhet med vistelsen, eller anledning för förbipasserande att kort stanna till vid platsen eller hälsa). Kopplat till platsen innehåll är även att platsen ger uppsikt över miljö och människor samtidigt som en det är möjligt att bibehålla en viss distans. Platsens lokalisering relaterar till att utemiljön bör möjliggöra för en spridning av platser som kan utvecklas till mötesplatser över olika geografiska områden i staden (Jergeby 1996, s. 216-7). Beroende på platsernas skilda förutsättningar kan mötesplatserna te sig olika. I en offentlig miljö dominerad av gaturum till exempel, är gaturummet den plats som bör möjliggöra för möten att äga rum (ibid., s. 217). Antalet platser är kopplat till människors rörelsemönster och bostäders utspridning (ibid.). För grupper som har svårt att röra sig är det viktigt att det finns mötesplatser på nära håll från bostaden.

3.4.1 Egenskaper hos en äldrevänlig stadsmiljö

Med utgångspunkt i WHO:s kriterier för åldersvänliga städer, med särskild tyngdpunkt på de kriterier som relateras till kvaliteter i det offentliga rummet enligt studiens avgränsning (se avsnitt 1.2 *Avgränsningar och begrepp*, s. 8), samt de centrala teman för en äldrevänlig stadsmiljö som diskuterats i föregående avsnitt – är avsikten att nedan ge en djupare redogörelse för hur stadsmiljön enligt litteraturen bör utformas och anpassas för att vara äldrevänlig.

Närmiljö

Då forskning visat att många äldre tillbringar mer tid i bostadens närmiljö jämfört med yngre generationer (se t ex Gilroy 2008; Smith et al. 2013) anses det vara av särskild betydelse att äldres närmiljö utformas på ett sätt som tillfredsställer de äldres behov och önskemål för att skapa förutsättningar för aktivt åldrande likväl som att möjliggöra för äldres kvarboende (jfr Buffel et al. 2012, refererad i Greenfield 2015; Burton et al. 2011).

WHO (2007a) anger att för att en plats ska vara äldrevänlig, bör äldres bostäder vara lokaliserade nära service och offentliga verksamheter samt placerade på ett sätt att de utgör en integrerad del av det kringliggande samhället. I litteraturen betonas bland annat betydelsen av närhet till lokal handel (se t ex Fitzgerald och Caro 2014; Smith et al. 2013; Föbker och Grotz 2006; Alley et al. 2007), parker och grönytor (se t ex Fitzgerald och Caro 2014; Burton et al. 2011), hälsovård (se t ex Smith et al. 2013; Alley et al. 2007) samt aktivitetscentrum och mötesplatser fram som svarar mot äldres intressen (jfr Gilroy 2008; Föbker och Grotz 2006). Eftersom äldre utgör en

diversifierad grupp med många olika intressen och önskemål, är det viktigt att stadsmiljön tillgodoser ett brett utbud av aktiviteter (Fitzgerald och Caro 2014).

Boende

De flesta människor föredrar att bo kvar hemma så länge som möjligt när de åldras (se t ex Burton et al. 2011; Yen och Anderson 2012; Buffel et al. 2012b). För att möjliggöra kvarboende för äldre, anger WHO (2007a) att det bör finnas tillgång till ett varierat bostadsutbud (se även Fitzgerald och Caro 2014). Detta för att undvika att äldre personer på grund av ekonomiska skäl eller som en följd av att de blir ensamma eller fysiskt försvagade, tvingas flytta till ett annat område (WHO 2007a).

I en svensk kontext är det rimligt att utgå från ett ”varierat bostadsutbud” innefattar bostäder av olika prisklasser, storlekar, hustyper och upplåtelseformer, såväl som boenden med olika servicenivå. Där exempel på boendeformer som i Sverige erbjuds specifikt för äldre är äldreboenden, seniorboenden, kollektivhus och trygghetsbostäder (SOU 2015:85). I en studie av Phillipson (2007) framkommer att de äldre som själva har möjlighet att göra ett aktivt bostadsval, upplever en högre grad av platstillhörighet och trivsel jämfört med äldre som marginaliseras och undanträngs i samband med stadsomvandlingar.

Stadsmiljö

Förutom krav på ett särskilt service-, bostads- och verksamhetsutbud som svarar mot äldres behov, är miljöns fysiska struktur och utformning betydelsefull för hur äldre upplever sitt närområde. Platser som är lättorienterade, lättillgängliga och där äldre känner igen sig upplevs bland annat vara positiva (Gilroy 2008). Sådana egenskaper kan enligt Gilroy (2008) stärkas genom att landmärken framhävs i stadsmiljön och att stadens gatubild (eng. *street frontage*) är varierad och skapa varierade gatubilder. Exempel på hur varierade gatubilder kan skapas är genom fickparker (eng. *pocket parks*) och omväxlande arkitektur (Gilroy 2008). Enligt Gilroy (2008) bör dock återvändsgator (”cul-de-sacs”) undvikas eftersom en sådan gatustruktur tenderar att upplevas som förvirrande för både äldre men även andra grupper.

Vanclay (2002) menar att äldre kan påverkas starkare av förändringar i stadsmiljön jämfört med andra grupper, då äldre personer som bott länge i ett område tenderar att ha starka mentala kopplingar till platsen och därför kan ha svårt att anpassa sig till vissa förändringar som sker i den fysiska miljön (jfr även Buffel et al. 2012, refererad i Greenfield 2015). Vanclay (2002) föreslår därför att särskild hänsyn kan behöva tas till äldres upplevelser i samband med stadsutvecklingsprojekt, exempelvis genom att bevara vissa äldre artefakter i stadsmiljön, för att göra övergången mindre smärtsam för äldre personer och för att främja platsidentiteten för personer, däribland äldre, som bott i området en längre tid.

För att en grupp ska känna tillhörighet till en plats i staden är det av betydelse att platsen erbjuder en form av ”revirmarkering” (Berglund och Jergeby 1998, s. 73), vilket kan skapas genom platsens utformning och innehåll. Exempel som tas upp, som uppges tilltala en äldre målgrupp, är ”[m]ånga bänkar, blommor, vatten och fina gräsmattor, gärna med bersåer” (ibid.. s. 73). Samtidigt som ”lekredskap och möblering” (ibid.) uppges kunna skapa en känsla hos äldre att känna att platsen inte är till för dem.

Stadsmiljön är, som tidigare nämnt, även betydelsefull för att många äldre ska få sitt sociala kontaktbehov tillfredsställt. Därför kan stadsmiljöns utformning, och mer specifikt stadsmiljöns förutsättningar för att stimulera vad Jergeby (1996) benämner

”svaga band” (se rubrik *Utemiljöer som stimulerar svaga band*, s. 25) ses som centralt vid skapandet av äldrevänliga miljöer.

Trygghet

Av litteraturen framgår att upplevd säkerhet (eng. *perceived safety*) eller den benämning som vanligtvis används i Sverige, upplevd trygghet, är av betydelse för ett aktivt åldrande. Detta då känslan av trygghet visat sig ha en inverkan på vilken omfattning äldre rör sig utanför sitt hem (se t ex Ceccato och Bamzar 2016; Alley et al 2007; Yen och Anderson 2012). Äldre och framförallt äldre kvinnor är den grupp som uttrycker störst oro för att bli utsatt för våld (Berglund och Jergeby 1998, s. 52), trots att statistik visar att sannolikheten för äldre att bli utsatt för våldshändelser är förhållandevis låg jämfört med andra grupper. Detta tyder på att otrygghet primärt bottnar i en känsla, snarare än en reell hotbild hos individen.

Enligt Berglund och Jergeby (1998) är ett minimalt krav för känslan av trygghet att ”att se och att bli sedd” (s. 43; se även Jergeby 1996, s. 166-72). Exempel på platser som främjar att människor möts, vilket ofta är en förutsättning för att se andra men även att bli sedd, kan vara platser som har ett inslag av en social eller ”kommunikativ karaktär” (Berglund och Jergeby 1998, s. 43). Sådana platser kan exempelvis vara trottoarer vid gator med låg bilintensitet eller stråk genom parker som är ”öppet med möjlighet till kontroll av omgivningen” (Jergeby 1996, s. 167) där det finns intilliggande bebyggelse. Likaså betonas betydelsen av att det finns inslag av naturupplevelser (ex. vatten, planteringar) och sittmöjligheter då det skapar förutsättningar för yttlig kontakt (svaga band) mellan människor (ibid., s. 167). Till skillnad upplevs platser som saknar överblick och fungerar som genomfartsstråk vara mindre trygghetsskapande.

Även en studie från av Ceccato och Bamzar (2016) som behandlar otrygghet hos äldre i området Hässelby i Stockholm, tar upp positiva effekter relaterade till övervakning och uppsikt. Bland annat betonar studien att det kan finnas fördelar med att förlägga låg bebyggelse i direkt anslutning till offentliga platser, eftersom det uppges kunna bidra till stärkt naturliga övervakning (eng. *natural surveillance*) på platsen, vilket visat sig ha positiva effekter på upplevd trygghet hos äldre. Andra aspekter som enligt studien kan påverka känslan av trygghet relaterar till platsens skick. Bland annat anges att vandalisera, nedskräpning, graffiti, dålig belysning, gömställen eller skymda hörn kan ha en negativ inverkan på äldres upplevda trygghet (ibid.). Flera av dessa aspekter understryks även i annan litteratur (se t ex Föbker och Grotz 2006). Samtidigt som exempelvis bra belysning och vackra, gröna rum kan ha en omvänd effekt (Ceccato och Bamzar 2016).

Resultatet från Stockholmsstudien tyder även på att platser där gränsen mellan det privata och offentliga rummet upplevs som otydlig, tenderar att upplevas som mer otryggt hos äldre jämfört med platser där gränsen mellan vad som utgör privat/offentligt är tydligt definierat (Ceccato och Bamzar 2016). Detta kan hämta sin förklaring i att platser där det är otydligt vem som ”äger” platsen tenderar att bli mer eftersatta då ingen känner ansvar för platsen eller dess skötsel. För att stärka känslan av ägandeskap kan blomrätter eller fysiska element, i form av exempelvis park- och gatumöbler, placeras ut som en förlängning av ett bostadshus eller en byggnad och på så sätt bidra till skapandet av ett mer tydligt definierat stadsrum (ibid.).

Tillgänglighet och promenadvänlighet

Ett begrepp som lyfts fram som betydelsefullt för skapandet av tillgängliga stadsmiljöer för äldre personer är begreppet promenad- eller gångvänlighet (eng. *walkability*) (se t ex Yen och Anderson 2012; Kerr, Rosenberg och Frank 2012). Detta då en plats promenadvänlighet, precis som den upplevda tryggheten på platsen, i litteraturen visat sig vara förenat med graden av fysisk aktivitet hos äldre på platsen (Yen och Anderson 2012). Medicinsk forskning visar även att förutsättningarna för ett hälsosamt åldrande förbättras med regelbundna promenader (Grimby 2008), varpå promenadvänlighet kan argumenteras vara viktigt för att skapa äldrevänliga miljöer.

Enligt WHO (2007a) ska en promenadvänlig stadsmiljö för äldre kunna erbjuda platser för vila, i form av exempelvis sittbänkar som är placerade på ett lämpligt avstånd från varandra (jfr även Ceccato och Bamzar 2016; Berglund och Jergeby 1998, s. 71). Detta då minskad ork och nedsatt fysisk förmåga på äldre dagar kan innebära att utbudet av sittplatser är avgörande huruvida en äldre person känner sig trygg med att promenera en viss sträcka. Gehl (1986) anger en tumregel på ca 100 meter mellan varje sittplats för att underlätta för äldre att ta sig runt i ett område. I WHO:s riktlinjer anges att sittplatser särskilt bör prioriteras i parker, vid hållplatser för kollektivtrafik och torg och andra offentliga mötesplatser (WHO 2007a). Gehl (2010) anger att bänkar och sittplatser med fördel placeras på platser ”med ett gott mikroklimat och bra läge, helst i utkanten av en plats där ryggen är skyddad och man har god översikt över platsen” (s. 140, egen översättning). Detta då människor framförallt lockas till sittplatser som erbjuder utsikt över exempelvis vatten, planteringar, konstverk eller vacker arkitektur, samt platser varifrån man kan studera folkliv och människor (ibid.).

Viktigt utifrån en tillgänglighetsaspekt är också att parker, hållplatser och andra offentliga rum erbjuder tillgång till skydd mot väder och vind (WHO 2007a). Även att förse det offentliga rummet med god tillgång till toaletter har visat sig underlätta för ökad aktivitet bland många äldre (Gilroy 2008), samtidigt som det också uppges kunna gynna andra grupper såsom småbarn och gravida. WHO (2007a) framhåller att toaletterna bör vara tillgänglighetsanpassade, väl underhållna och tydligt skyltade.

Några andra exempel på faktorer som kan påverka promenadvänligheten i en stad är underhållet av gångbanor (Gilroy 2008), likaså i vilken utsträckning det finns trappräcken att tillgå (Menec et al. 2011). Gångbanor, trottoarer och övergångsställen bör utformas med en halkfri och jämn yta och vara fria från fysiska hinder (WHO 2007a). I WHO:s riktlinjer anges dessutom att trottoarer och gångvägar bör vara tillräckligt breda för att rymma en rullstol. För att underlätta för äldre att korsa trafikerade gator bör övergångsställen vara utplacerade på inte alltför långt avstånd ifrån varandra och utrustade med trafikljus som ger äldre gott om tid för att korsa vägen (ibid.). För att stärka äldres upplevda trygghet bör även cyklisterna hållas åtskilda från gångtrafikanter i gatumiljön på grund av att möten med cyklisterna är en faktor som många äldre upplever generera obehag (se t ex Ceccato och Bamzar 2016).

Förutom promenadvänlighet, lyfts kollektivtrafik fram som ett inslag av betydelse för att stimulera äldres självständighet och tillgång till olika delar i staden (Föbker och Grotz 2006; Metz 2000). I WHO:s riktlinjer poängteras behovet av att upprätthålla ett kollektivtrafiksystem som förser centrala funktioner i samhället, såsom sjukhus, vårdcentraler och handelsområden, med bra kollektivtrafikförbindelser (WHO 2007a). Likaså bör kollektivtrafiken kunna användas för att nå mötesplatser runtom i staden. Alla områden i en stad bör vara försedda med kollektiva förbindelser och transportrutter som är väl sammankopplade, såväl inom staden som till närliggande

städer (ibid.). För att göra hela staden tillgänglig är det även viktigt att det är enkelt att byta mellan olika kollektiva färdmedel. Hållplatserna bör dessutom vara lokaliserade i nära anslutning till äldres bostäder och, som nämnt tidigare, erbjuda sittplatser, bra belysning och skydd mot väder och vind. Även enskilda byggnaders tillgänglighet poängteras vara av betydelse för en stads äldrevänlighet i litteraturen. För att säkerställa äldres tillgänglighet till butiker och samhällsservice rekommenderar WHO (2007a) att denna typ av funktioner placeras där de är lätta att nå, exempelvis i en byggnads bottenvåning.

Design för alla

Ett koncept som fått inflytande i diskursen om tillgänglighet är "design för alla" eller "universell design", vars engelska motsvarigheter går under begreppen *Universal design*, *Inclusive design* eller *Barrier-Free Design* (European Institute for Design and Disability Sweden [EIDD] 2006, s. 32). Konceptet relaterar till designlösningar som är utformade för att fungera för alla, utan att behöva ta till särskilda anpassningar för vissa grupper (Alley et al. 2007). Särskilt relevant kan universell design argumenteras vara för äldre, på grund av den minskade mobilitet många äldre upplever i takt med att de åldras (Menec et al. 2011). Arkitekten Jan Paulsson (refererad i EIDD 2006, s. 35) föreslår fyra *egenskapsområden*, som kan användas som utgångspunkt för formgivningsarbetet för byggnader vars design syftar till att fungera "för alla":

- *Praktiskt egenskapsområde* – vilket relaterar till miljöns användbarhet, och handlar om kvantitativa grundförutsättningar för användningen; exempelvis kopplat till mått, materialegenskaper och utformningsprinciper.
- *Socialt egenskapsområde* – hur miljön bidrar till människors möjligheter att förhålla sig till, och agera i samspel med, andra människor.
- *Kommunikativt egenskapsområde* – hur miljö bidrar med att informera och förmedla budskap och betydelser.
- *Existentiellt egenskapsområde* – hur människor uppfattar eller "tar till sig" miljön; till exempel om det upplevs som betydelsefull eller ej, tilltalande eller frånstötande, vacker eller ful. (EIDD 2006, s. 35)

3.5 Kritik mot äldreperspektivet

Kritik som kan lyftas fram mot äldreperspektivet, och mer specifikt den engelska termen "age-friendly" – ett begrepp bland annat WHO utgår från i sitt arbete med åldersvänliga städer (eng. *age-friendly cities*), är huruvida termen relaterar till *äldrevänligt* (vänligt specifikt för den äldre befolkningen) eller *åldersvänligt* (vänligt för samtliga åldersgrupper). På flera ställen i litteraturen (se t ex Fitzgerald och Caro 2014; Gilroy 2008; Plouffe och Kalache 2010) lyfts nämligen fram att initiativ som är äldrevänliga även visat sig vara fördelaktiga för andra grupper, varpå betydelsen och innebörden och betydelsen av just äldrevänlighet (riktat mot just äldre) kan ifrågasättas. Samtidigt anger WHO (2007a) att ett särskilt perspektiv riktat mot just äldre invånare kan anses nödvändigt då det lyckas fånga in behoven hos människor med varierande förmåga och kapacitet, istället för att platser och miljöer utformas för vad de anger vara "den mytomspunna (unga) personen" (s. 72, egen översättning).

Annan kritik gällande äldreperspektivet, berör det faktum att kunskapen om vad en äldrevänlig stadsmiljö faktiskt innebär anses vara förhållandevis begränsad (se t ex Burton et al. 2011; Alley et al. 2007). I huvudsak finns forskning att tillgå som rör tillgänglighetsfrågor och äldres boende, medan kunskap i högre utsträckning saknas vad gäller äldres påverkan av den byggda miljön (eng. *built environment*) (Hockey et al. 2013; Burton et al. 2011). Likaså kritiseras olika äldrevänliga angreppssätt för att det sällan genomförs utvärderingar av deras effektivitet (Lui et al. 2009; Steels 2015). I litteraturen uppmuntras därför ytterligare forskning inom området, likaså lyfts ett behov av att genom deltagande involvera äldre själva för att öka kunskaperna om vad en äldrevänlig plats innebär i realiteten (se t ex Buffel et al. 2012a; jfr även Steels 2015; Warner et al. 2017).

På flera ställen i litteraturen betonas även att de olika faktorer som bidrar till att skapa en äldrevänlig stadsmiljö, likväl som strategierna som används för att uppnå äldrevänlighet, är högst kontextberoende (se t ex Alley et al. 2007; Plouffe et al. 2016). För att nå ett och samma mål, fast på olika platser, kan det därför vara nödvändigt att tillämpa olika strategier och tillvägagångssätt (jfr Buffel et al. 2014). En annan utmaning utgörs av att äldre gång på gång i litteraturen framhålls som en diversifierad grupp, vars önskemål och intressen skiljer sig åt (Hockey et al. 2013; Buffel et al. 2012a; jfr även Steels 2015). Att ”klumpa ihop” äldre till en enda homogen grupp, till exempel genom att utgå från en särskild checklista i stil med exempelvis WHO:s riktlinjer, lyfts därför fram som problematiskt (Plouffe et al. 2016). Betydelsen av att anpassa checklistan och arbetet med checklistan till den lokalspecifika kontexten poängteras därför särskilt (ibid.). Enligt statens offentliga utredning (SOU 2015:85) har Sverige dessutom de friskaste pensionärerna i EU, varpå det är rimligt att fundera kring huruvida alla aspekter som lyfts fram den internationell litteratur även är tillämpbar i den svenska kontexten.

3.6 Summerande reflektion

I avsnittet redogörs för motiv, teman och egenskaper som i litteraturen argumenteras vara centrala för ett äldreperspektiv. Tydligt framgår att det inte endast är miljöernas fysiska egenskaper och innehåll som speglar hur, och av vem, platsen används – utan centralt är även de sociala värdena kopplat till utevistelser och miljöer i staden. Teman kopplade till äldres delaktighet och inflytande i planeringen nämns ytligt i kunskapsöversikten, men ägnas ingen djupare uppmärksamhet eftersom detta område ligger utanför studiens avgränsning. Istället diskuteras en rad aspekter relaterade till äldreperspektivet och äldrevänliga stadsmiljöer mer ingående i kapitlet under rubrikerna närmiljö, boende, stadsmiljö, trygghet samt tillgänglighet och promenadvänlighet. Under arbetets gång har det dock framkommit att det är svårt att dra en tydlig gräns mellan dessa ”kategorier”, då många aspekter visat sig vara sammankopplade med varandra. Indelningen i de olika kategorierna syftar därför i huvudsak snarare till att organisera och tydliggöra vissa huvuddrag i litteraturen, och bör inte tolkas svart och vitt.

Med bakgrund i att den kritik som framförs gällande det faktum, att kunskaperna om vad som utgör en äldrevänlig stadsmiljö är relativt begränsat, är det också viktigt att i det fortsatta arbetet ha med sig att det finns ett behov av att anpassa äldreperspektivet efter den lokala kontexten och de preferenser som finns hos äldre på den specifika platsen. Då det ligger utanför studiens avgränsning att kartlägga vilka platsspecifika

aspekter som bör tas i beaktan i Uppsala, är detta snarare något som Uppsala kommun i sitt fortsatta arbete med äldreperspektivet bör förhålla sig till.

3.7 Ramverk för empirisk analys

I detta avsnitt presenteras studiens ramverk för empirisk analys baserat på litteraturgenomgången om äldreperspektivet från föregående avsnitt, och i synnerhet de mer konkreta aspekter som tas upp i delen ”Egenskaper hos en äldrevänlig stadsmiljö” på sidan 34 och framåt. I ramverket, som visas i figur 4 på nästa sida, listas därför de aspekter som framhävts som centrala för skapandet av en äldrevänlig stad i litteraturen. Ramverket följer samma indelning i underrubriker som gjorts för litteraturgenomgången i kunskapsöversikten.

Ambitionen är att ramverket ska ligga till grund för den fortsatta analysen av hur äldreperspektivet hanteras i Uppsala, och användas som en utgångspunkt för att diskutera hur planeringen skulle kunna utvecklas för att bli mer äldrevänlig. Avsikten är därmed inte att ramverket ska användas som en checklista för att till punkt och pricka analysera huruvida Uppsalas stadsplanering kan ses som äldrevänlig eller ej. Meningen är snarare att ramverket ska bidra med att belysa de *huvudområden* som är av betydelse att beakta vid planeringen av en äldrevänlig stad, och därmed är tanken att ramverket ska kunna användas som ett stöd för att identifiera vilka områden som idag hanteras (och inte hanteras) i planeringen – och vad som bör prioriteras för att planeringen ska bli mer äldrevänlig.

Närmiljö
Bostäder är lokaliserade nära:
- lokal handel
- parker och grönytor
- hälsovård
- aktiviteter som svarar mot äldres intressen
- mötesplatser
Boende
Det finns tillgång till ett varierat bostadsutbud med avseende på:
- hustyp (t ex flerbostadshus, radhus, parhus, villa)
- bostadens storlek
- bostadens prisklass
- bostadens upplåtelseform
- bostadens servicenivå (t ex äldreboende, seniorboende, kollektivhus, trygghetsbostad)
Stadsmiljö
Orienterbarhet främjas genom att:
- landmärken framgår tydligt
- gatubilden är varierad (t ex med avseende på arkitektur)
Äldre artefakter bevaras i stadsutvecklingsprojekt
Stadsmiljön inrymmer "revirmarkerande" funktioner/innehåll
Stadsmiljön inrymmer mötesplatser vars innehåll skapar förutsättningar för svaga band (t ex genom att erbjuda nytta och upplevelsevärden för olika grupper)
Trygghet
Gångstråk förläggs på ett sätt så att de:
- ger en god överblick för den gående
- möjliggör för möten (t ex genom placering av sittplatser längsmed stråk, locka med upplevelsevärden eller till frivilliga/sociala aktiviteter)
Offentliga platser är:
- fria från vandalism och graffiti/klotter
- fria från gömställen/skymda hörn
- väl upplysta
Gränsen mellan olika äganden i stadsrummet framgår tydligt (t ex med hjälp av rabatter, möblering)
I stadsmiljön skapas förutsättningar för naturlig övervakning
Tillgänglighet och promenadvänlighet
Stadsmiljön är promenadvänlig genom att:
- gång- och cykeltrafik är separerad
- trottoarer och gångbanor är väl underhållna och fria från fysiska hinder
- trottoarer och gångbanor är utformade med en halkfri yta
- trottoarer och gångbanor erbjuder räcken där lämpligt
- trottoarer och gångbanor är tillräckligt breda för att rymma en rullstol
- övergångsställen är utplacerade på lämpligt avstånd från varandra
- trafikljus ger tillräckligt med tid för äldre att passera
- erbjuda platser för skydd mot väder och vind
- erbjuda sittplatser för vila på lämpligt avstånd från varandra (särskilt i parker, vid hållplatser för kollektivtrafik, torg och andra mötesplatser)
- erbjuda tillgång till toaletter
Sittplatser placeras på ett sätt så att de:
- ger bra utsikt (t ex över vatten, planteringar, konstverk, vacker arkitektur, folkliv)
- ger skydd om ryggen för den sittande och erbjuder ett bra mikroklimat
Kollektivtrafik kan användas för att nå centrala funktioner i samhället (t ex sjukhus, vårdcentral, handel, mötesplatser)
Kollektivtrafiknätet är väl utbyggt och sammankopplat
Hållplatser för kollektivtrafik:
- är lokaliserade nära äldre bostäder
- erbjuder sittmöjligheter, god belysning och skydd mot väder och vind
Butiker och samhällsservice är placerade i byggnaders bottenvåningar
Byggnader och utemiljöer utformas enligt principer för "design för alla"

Figur 4. Ramverk för analys av Uppsalas äldrevänlighet.

4. Fallstudie

I följande kapitel presenteras studiens empiriska material indelat i fem avsnitt. I det första avsnittet ges en introduktion till Uppsala och de aktörer och delar av den kommunala organisationen som är av relevans för fallstudien. Därefter följer fyra avsnitt, som relaterar till de utifrån tre planeringsnivåer som presenterades i studiens metodkapitel: *övergripande stadsplanering*, *stadsplanering i Ulleråker* (vilket tillägnas två avsnitt) och en *fördjupad fallstudie av tre aktörers synvinkel*. I avsnitten som redogör för den övergripande stadsplaneringen och stadsplanering i Ulleråker, kombineras resultatet från dokumentstudierna av olika styrdokument och planhandlingar, med resultat från djupintervjuerna med de anställda på SBF, ÄLF och UPS. Den sista delen (avsnitt 4.5) baseras enbart på resultat från djupintervjuerna.

I slutet av varje avsnitt, med undantag för introduktionsavsnittet, ges en summerande reflektion av planeringens äldrevänlighet, där resultatet från fallstudien summeras och analyseras i förhållande till ramverket för empirisk analys som presenterades i kapitel 3. Då Ulleråkersprojektet utgör studiens primära fokusområde, ligger tyngdpunkten för appliceringen av ramverket på den planeringsnivå som relaterar till stadsplanering i Ulleråker.

4.1 Introduktion till Uppsala

Namnet *Uppsala* relaterar både till *tätorten* Uppsala och *Uppsala kommun*. I kommunen bor cirka 214 000 invånare⁵, varav drygt 152 000 invånare⁶ är bosatta i Uppsala tätort. Uppsala utgör även det geografiska navet för Region Uppsala (tidigare landstinget i Uppsala län) som bildades vid årsskiftet 2016/2017. Regionen består av åtta kommuner i Östra Svealand. Tillsammans med Stockholm bildar Uppsala landets största funktionella arbetsmarknadsregion, som har den starkaste utvecklingen både vad gäller befolkningsmängd, antalet arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt i landet (Sweco 2013).

Sett ur ett befolkningsperspektiv är Uppsala Sveriges fjärde största kommun. Befolkningen förväntas öka ytterligare framöver, då invånarantalet i kommunen beräknas ha passerat 300 000 personer år 2050 (KLK 2016). Den största andelsmässiga tillväxten förväntas ske bland personer som är 80 år eller äldre, men även andelen seniorer i åldern 65 år och uppåt förväntas öka. Prognoser för år 2020 pekar på att den största ökningen väntas ske i Uppsala tätort (Uppsala kommun, u.å. b).

4.1.1 Uppsala kommuns styrning och organisation

Ett förenklat organisationsschema över Uppsala kommuns styrning presenteras i figur 5. Kommunfullmäktige [KF] är kommunens högst beslutande organ, vars ledamöter röstas fram av kommunens invånare i samband med det kommunala valet som hålls

---

⁵ Baserat på befolkningsmängden i Uppsala kommun den 31 december 2016 (SCB 2017a)

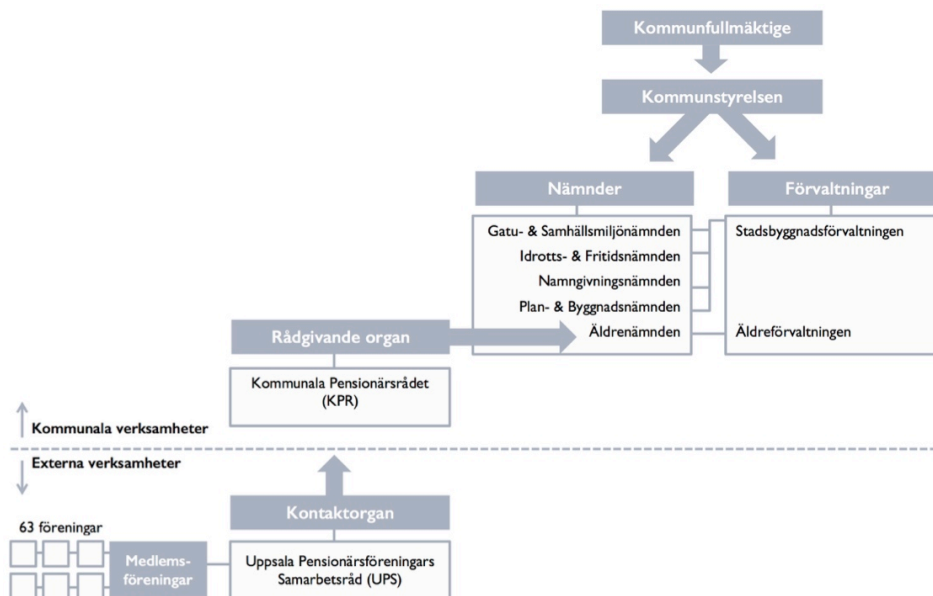
⁶ Baserat på befolkningsmängden i Uppsala tätort den 31 december 2016 (SCB 2017b)

vart fjärde år. KF fattar årligen beslut om kommunens verksamhetsplan, Mål och Budget, som är det viktigaste styrdokumentet framtaget för att vägleda det kommunala arbetet (Uppsala kommun 2017a).

KF utser i sin tur ledamöter och ersättare till kommunstyrelsen [KS] samt de kommunala nämnderna. KS uppgift är att leda arbetet inom kommunen och ansvara för kommunens ekonomi. Nämnderna ansvarar i sin tur för att genomdriva de uppdrag och inriktningsmål som de tilldelas från KF. Varje nämnd har ett specifikt ansvarsområde, exempelvis ansvarar äldrenämnden [ÄLN] för att påverka samhällsplaneringen utifrån ett ”seniorperspektiv” (ÄLN 2016a, s. 4) och innehar det övergripande ansvaret för kommunens äldreomsorg och äldrepolitik (Uppsala kommun 2017b). Varje nämnd har en förvaltning till hjälp, där tjänstemän arbetar för att genomföra de beslut som fattas i nämnden samt för att förse nämnden med beslutsunderlag. ÄLF mål är att säkerställa att ”äldreomsorgens tjänster håller en hög kvalitet och att äldre får den vård de behöver” (Uppsala kommun 2017g), medan SBF har som huvuduppgift att ”utveckla samhällsbyggandet och stadsutvecklingen på ett effektivt sätt” (Uppsala kommun 2017f). I figuren visas vilka nämnder Stadsbyggnadsförvaltningen [SBF] respektive Äldreförvaltningen [ÄLF] arbetar mot.

I kommunen finns även ett antal rådgivande organ. I denna studie berörs Kommunala Pensionärsrådet [KPR], som är ett organ för ”samverkan, samråd och information i övergripande frågor av särskilt intresse för pensionärerna” (KS 2014, s. 9). Ledamöterna i KPR består av representanter från fem kommunala nämnder⁷, kommunstyrelsen samt Uppsalas Pensionärsföreningars Samarbetsråd [UPS]. Rådet har inget beslutsmandat utan syftet med rådet är snarare att samverka i frågor av äldrepolitiskt intresse genom att informera och ge förslag på lämpliga anpassningar som berör äldres förhållande i samhället (KS 2014).

Figur 5. En förenklad översikt av Uppsala kommuns organisationsschema.
Källor: UPS 2017a; Uppsala kommun 2017b, 2017c, figur bearbetad av författaren.

⁷ De nämnder som är representerade i KPR är äldrenämnden, omsorgsnämnden, idrotts- och fritidsnämnden, gatu- och samhällsmiljönämnden samt kulturnämnden (Utredare, ÄLF. Mejlkonversation, 19 juni 2017).

UPS å andra sidan utgör ett så kallat kontaktorgan, vars roll är att fungera som en länk mellan pensionärsföreningarna i kommunen och kommunstyrelsen, nämnderna och de kommunala bolagen (Kommunledningskontoret [KLK] 2015). UPS har ett samverkansavtal med kommunen, vilket bland annat innebär att de ska beredas insyn och medverka i ärenden som berör de äldres intressen i den kommunala planeringen och verksamheten (ibid.). Inom UPS finns ett antal arbetsgrupper som bevakar särskilda områden. Av särskilt intresse för denna studie är stadsplanegruppen, vars uppdrag är att bevaka olika detaljplane- och översiktsplaneärenden som kommunen lämnar för yttrande till UPS (UPS 2017b).

4.2 Övergripande stadsplanering i Uppsala kommun

Inriktningen för Uppsalas övergripande stadsplanering presenteras i följande avsnitt, i syfte att ge en tydligare bild av vilka prioriteringar och angreppssätt som ligger till grund för kommunens arbete. Detta görs genom att undersöka kommunens generella målsättningar såsom de uttrycks i översiktsplanen, vilken utgör kommunens övergripande styrdokument för stadsplanering. Likaså presenteras några av de centrala verktyg och strategier, bland annat SKA-verktyget, som är framtagna för att tillämpas i planeringsarbetet i Uppsala. En ytterligare strategi, som bara det senaste året fått ett stort inflytande i hur äldreperspektivet hanteras i Uppsala, är kommunens medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer. Därför har en särskild sektion avsatts för att beskriva hur kommunen arbetar med äldrefrågan inom ramen för medlemskapet i WHO:s nätverk, men även vad medlemskapet innebär på en mer översiktlig nivå.

4.2.1 Översiktsplanering

Vid sidan av Mål och budget, vars primära uppgift syftar till att styra inriktningen för det kommunala förvaltningsarbetet samt ange hur skattemedel ska fördelas inom den kommunala organisationen, bidrar Översiktsplanen för Uppsala med att vägleda kommunens långsiktiga mark- och vattenanvändning i takt med att kommunen expanderar och utvecklas. Den nu gällande översiktsplanen i Uppsala är Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun, hädanefter kallad *ÖP 2016* eller *översiktsplanen*.

Målbilder

I översiktsplanen presenteras fyra målbilder enligt punkterna nedan, vilka syftar till att ange hur kommunen avser att ta hänsyn till de allmänna intressena⁸ vid beslut om mark- och vattenanvändning, samt hur Uppsalas samhällsbyggande är tänkt att styras mot en långsiktigt hållbar utveckling:

1. Uppsala är en drivande kraft i världen
2. Uppsala är en kommun för alla
3. Uppsala är en plats för de goda livet
4. Uppsala är en föregångare i ansvarsfull samhällsutveckling
(KF 2016a, s. 13)

---

⁸ De allmänna intressena fastställs i PBL (SFS 2010:900, 2 kap.). Kommunen är skyldig att redovisa hur man tänker ta hänsyn till de allmänna intressena i översiktsplanen (SFS 2010:900, 3 kap. 4§).

Framförallt det andra och tredje målet ger uttryck för att vara väl förankrat med den sociala hållbarhetsdimensionen. Exempelvis målbilden *en kommun för alla* relaterar till att alla i kommunen ha lika förutsättningar att ta del av service och delta i samhället, oavsett ”kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder” (KF 2016a, s. 9, egen kursiv). Enligt vad som uttrycks i ÖP 2016 syftar målbilden till att all planering och samtliga beslut ska formas utifrån kunskap, behov, erfarenheter och intressen hos olika grupper (KF 2016a).

För varje målbild presenteras dessutom ett antal förtydliganden som avser att konkretisera målbilden ytterligare. För målbild nummer två, Uppsala är en kommun för alla, uttrycks fyra sådana förtydliganden. Det första fokuserar på *livsmiljön*, där värdeord som sammanhållning och trygghet nämns, och mer specifikt att ”[b]oendemiljöer är utformade så att de främjar jämställdhet, olika slags hushåll, social sammanhållning och trygghet” (KF 2016a, s. 15). Det andra förtydligandet handlar om *offentliga miljöer* och betydelsen av att offentliga miljöer upplevs inkluderande, tillgängliga, välkomnande samt ger möjlighet till aktivitet, återhämtning och möten. Det tredje och fjärde förtydligandet fokuserar på *skapandet av lokala platsidentiteter* respektive *medskapande*. Medskapande har en tydlig koppling till stadsplanering, då det framgår av översiktsplanen att medskapande ska uppmuntras både vad gäller samhällsutvecklingen i stort och utvecklingen av den egna närmiljön (KF 2016a). Barn och unga uttrycks som två grupper, vars medskapande särskilt bör främjas.

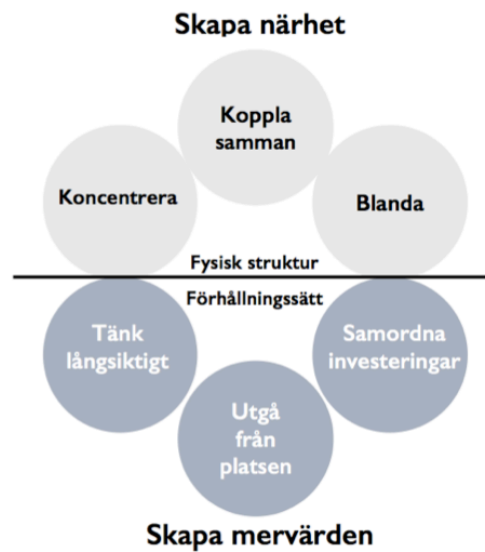
För målbild nummer tre, Uppsala är en plats för de goda livet, poängteras också en rad förtydliganden. Målbilden relaterar i hög utsträckning till staden och tätorternas innehåll, både vad gäller funktion och lokalisering. Det första förtydligandet betonar *närheten till vardagsfunktioner och arbetsmarknad*, och mer konkret att dagligvarubutiker, förskola, park eller natur ska nås inom cirka tio minuter med gång, cykel eller kollektivtrafik för boende i staden eller prioriterade tätorter (KF 2016a). Ett annat förtydligande frammanar betydelsen av att skapa *utrymmen för rekreation*, i form av utveckling av park- och friluftsområden samt genom bevarande av grönområden. Andra förtydliganden som kan kopplas till målet om ”det goda livet” handlar om *samnyttjande och mångfunktionalitet vad gäller lokaler och ytor* för att bidra ”till närhet, tillgänglighet, enkelhet och kvalitet i människors vardag” (KF 2016a, s. 16), samt *bebyggelsens koncentration och funktionsblandning* i prioriterade stråk, noder och orter. Äldre omnämns specifikt, parallellt med gruppen ”barn”, i förhållande till *livskvalitet i vardagsmiljön*. I samband med detta uttrycks att människors vardagsmiljöer bör utformas så att de ”ger goda möjligheter till solljus, skugga, lek, aktivitet – samt fysisk, kulturell och social stimulans och återhämtning” (ibid.) och att barn och äldres behov särskilt bör beaktas.

Planeringsinriktningar

Vad de övergripande målbilderna som är framtagna för att vägleda kommunens mark- och vattenanvändning som presenterades ovan innebär ”fysiskt” (KF 2016a, s. 13) konkretiseras i översiktsplanen med hjälp av *Uppsalaprinciperna, de generella riktlinjerna* samt genom ett antal *inriktningar för mark- och vattenområden*.

Uppsalaprinciperna

Uppsalaprinciperna är tänkta att användas som en ”principiell vägledning för den fysiska utvecklingen” (KF 2016a, s. 37) i kommunen och fungera som ett stöd vid avvägning mellan olika intressen. Uppsalaprincipernas övergripande inriktning

Figur 6. Uppsalapriniciperna. Källa: KF 2016a, figur bearbetad av författaren.

fokuserar till att *skapa närhet och mervärden* genom sex principer som sammanfattas i figur 6. De övergripande avsikterna kopplat till närhetsprincipen respektive mervärdesprincipen handlar dels om att skapa ”närhet mellan människor och till det man behöver i sin vardag” (ibid.), genom att bidra till fler möten mellan människor och underlätta att nå viktiga målpunkter. Dels om att skapa mervärden genom att lösa flera problem samtidigt. En princip som anges vara själva kärnan i hållbar utveckling, enligt översiktsplanen (KF 2016a).

Generella riktlinjer

De generella riktlinjerna behandlar hur allmänna intressen, som inte kan knytas till enskilda områden på plankartan, bör beaktas i samband med planering och prövning (KF 2016a). Avsikten är bland annat att ge vägledning vid överväganden av lokalisering, eller för vilka planeringsunderlag och bedömningar som bör tas fram i olika sammanhang. De generella riktlinjerna summeras genom 18 så kallade tematiska inriktningar⁹.

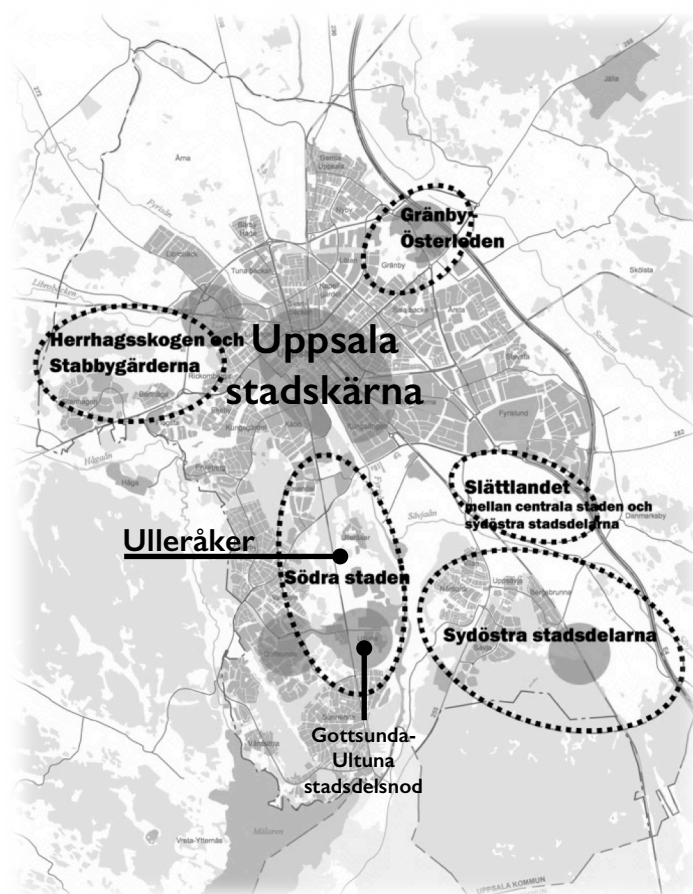
Målgruppen ”äldre” behandlas endast uttryckligen inom ramen för den tematiska inriktningen för *bostäder*, där det mer specifikt framgår att planeringen bör ”beakta möjligheten till etablering av särskilda boenden för äldre, samt andra boendeformer som trygghetsbostäder, genom markberedskap i nya bostadsområden” (KF 2016a, s. 40). Kopplat till riktlinjerna för *social infrastruktur* anges visserligen även att mötesplatser bör utformas som en ”god mötesplats för människor i olika åldrar, förutsättningar och med olika bakgrund” (ibid., s. 41).

⁹ samtliga 18 tematiska inriktningar som behandlas inom ramen för de generella riktlinjerna i ÖP 2016 är: bostäder; social infrastruktur; jämlikhet, jämställdhet och trygghet; delaktighet och medskapande; energi och klimat; ljud- och ljusmiljö; luft och temperatur; samordning av tekniska försörjningssystem; materialval och kretslopp; återanvändning, återvinning och masshantering; transporter; grönstruktur och ekosystemtjänster; vattenkvalitet; dagvatten; risk, säkerhet och hälsa; exploatering av jordbruksmark samt kulturmiljö (KF 2016a, s. 40-6).

Inriktningar för mark- och vattenområden

Inriktningarna för mark- och vattenområden anger den övergripande inriktningen för hur olika områden är tänkta att utvecklas i ett långsiktigt perspektiv. Bland annat pekas sex *större utvecklingsområden* ut i kommunen som syftar till att utgöra de främsta föremålen för stadens framtida bebyggelseutveckling (KF 2016a). Utvecklingsområdena illustreras i figur 7. Fallstudieområdet Ulleråker utgör en del av det större utvecklingsområdet Södra staden, som totalt möjliggör för runt 25 000 nya bostäder och flera tusen arbetsplatser. Strax söder om Ulleråker, i de södra delarna av Södra staden planeras även en av kommunens, totalt fyra, framtida *stadsnoder* att ta form. Meningen är att stadsnoderna på sikt ska kunna fungera som ett komplement till innerstaden och till varandra, samt fungera som ett regionalt och lokalt centrum. Detta genom att erbjuda en mångfald av arbetsplatser, bostäder och service samt utgöra knutpunkter för kollektivtrafiken (KF 2016a).

I figur 7 framträder även fallstudieområdet Ulleråker. I ÖP 2016 pekas Ulleråker ut som en framtida *stadsdelsnod*, vilket innebär att inriktningen för Ulleråker är avsedd till att utvecklas mot att bli ett lokalt centrum med plats för vardagsservice och lokalt stadsliv genom att erbjuda ”en koncentration av bostäder, arbetsplatser och service” (KF 2016a, s. 59-60). Avsikten är att stadsdelsnoderna ska ha de omgivande stadsdelarna som sitt huvudsakliga upptagningsområde, jämfört med stadsnoderna vars geografiska upptagningsområde är tänkt att omfatta hela staden och regionen (KF 2016a).

Figur 7. Översiktskarta där Uppsala stadskärna, Ulleråker samt Gottsunda-Ultuna stadsdelsnod framgår. De större utvecklingsområdena är markerade med prickade linjer. Källa: KF 2016a, figur bearbetad av författaren.

4.2.2 Verktyg och strategier

Vid sidan av de kommunövergripande målsättningar och planeringsinriktningar som framgår av översiktsplanen, har Uppsala kommun tagit fram ytterligare verktyg och strategier som syftar till att stärka kommunens hållbarhetsarbete. Två sådana strategier och verktyg, *Uppsalamodellen* och *SKA-verktyget*, presenteras nedan då de har en tydlig koppling till kommunens stadsplanering. Ett ytterligare initiativ, som har för avsikt att stärka Uppsala kommuns sociala hållbarhetsarbete i relation till (bland annat) stadsplanering, är projektet *Åldrevänlig stad*.

Uppsalamodellen

Uppsalamodellen utgör en, av Uppsala kommun framtagen, strategi för hållbart bostadsbyggande vars syfte är att stötta en ökad byggtakt, variation och ekonomisk effektivitet vad gäller kommunens bostadsbyggande (KF 2016b). Modellen bygger på idén att innovativa lösningar, kvalitets- och hållbarhetsfaktorer tillsammans med arkitektur och gestaltning ska fungera som utslagsgivande i samband med markanvisning på kommunal mark – istället för att endast pris ska avgöra vilken byggaktör som tilldelas mark (ibid.).

I praktiken innebär Uppsalamodellen att kommunen har en mer långtgående dialog med byggaktörerna innan markförsäljning, och att olika krav gällande kvaliteter skrivs in i särskilda avtal med byggaktörerna. Marken säljs inte till byggherren förrän ett godkänt bygglov finns som lever upp till den kvalitetsnivå som byggherren redovisat i exempelvis markanvisningstävling¹⁰. Detta kan jämföras med mer traditionella markanvisningsprocesser som bygger på att kommunen säljer mark, som byggaktören därefter på egen hand tar fram förslag för. Enligt anställda på SBF^{10,11} utgör Uppsalamodellen på så sätt en strategi som medför att kommunen får större möjlighet att påverka och säkerställa stadsmiljöns utformning och kvalitet.

Boendeplan för äldre

En strategi som syftar till att säkerställa en trygg boendesituation för äldre antogs av ÄLN år 2012 genom styrdokumentet *Boendeplan för äldre i Uppsala kommun*. Boendeplanen redogör för nämndens ”strategiska arbete för ökad trygghet och tillgänglighet i boendemiljön” (ÄLN 2012, s. 3) genom fastställandet av tre huvudriktlinjer:

1. Uppsala kommun ska i samband med markanvisning och planförfarande samt i förekommande fall i form av subventioner, stimulera tillkomsten av trygga och säkra bostäder i form av seniorbostäder och trygghetsbostäder.
2. Nämnden ska i samverkan med andra berörda kommunal nämnden samt bostadsföretag med fler, verka för att tillgänglighetsskapande åtgärder genomförs i befintligt bostadsbestånd som underlättar för äldre personer att kunna bo kvar i sin hemmiljö.

---

¹⁰ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

¹¹ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

3. Nämnden ska genom en aktiv planeringsprocess bevaka att nödvändigt antal vård- och omsorgsbostäder produceras för att tillgodose det samlade behovet i kommunen.
(ÄLN 2012, s. 4)

I boendepplanen framhävs att trygghetsboenden behöver tillkomma ”parallellt med produktionen av vård- och omsorgsbostäder” (ÄLN 2012, s. 6) för att dels tillgodose en ”mellanform av boende” (ibid) och dels minska det framtida behovet av vård- och omsorgsbostäder. Med anledning av detta lägger boendepplanen särskild tonvikt på tillkomsten av trygghetsbostäder.

Uppsala kommuns SKA-verktyg

En annan strategi, eller snarare ett verktyg, som tagits fram i ett led att stärka kommunens hållbarhetsarbete genom att uppmuntra skapandet av hållbara miljöer för människor, är Uppsala kommuns *SKA-verktyg*. Behovet av att utveckla ett särskilt verktyg för att analysera sociala konsekvenser uttrycks bland annat i Uppsala Mål och Budget 2016:

Flera av Uppsalas befintliga bostadsområden står inför omvandling, renovering och förtätning. Detta måste göras på ett varsamt och respektfullt sätt i förhållande till boende och miljöer. Både de fysiska, ekologiska och sociala aspekterna måste beaktas. *Att utveckla verktygen för de sociala konsekvenserna blir därför extra viktigt*, liksom att verka för klimatsmarta och energieffektiva lösningar.
(KF 2015a, s. 26 egen kursiv)

Även politiker och stadsbyggnadsdirektören på Uppsala kommun har lyft fram behovet av ett verktyg som kan användas för att analysera sociala konsekvenser¹², vilket sedermera inneburit att SBF uppdragits att ta fram ett SKA-verktyg, med vilket arbetet påbörjades under 2016.

Syfte och utgångspunkter

Det övergripande syftet med Uppsalas SKA-verktyg är att, genom att uppmärksamma möjliga sociala konsekvenser av en plan eller ett projekt, bidra till att stärka kommunens hållbarhetsarbete¹². Exakt hur, och i vilket skede, SKA-verktyget kommer att användas framöver har inte fastställts ännu – då kommunen under sommaren 2017 fortfarande testkör verktyget i Ulleråker.

Enligt den strategi¹² på SBF som initialt varit ansvarig för framtagandet av Uppsala kommuns SKA-verktyg, är tanken att verktyget ska fungera som ett stöd för enskilda medarbetare att introducera ett socialt perspektiv i planeringen genom att synliggöra viktiga frågor och målkonflikter, samt uppmärksamma huruvida ytterligare aktörer eller förvaltningar behöver involveras i processen. SKA-verktyget är också tänkt att fungera som stöd i projekt som genomförs i samarbete med konsulter. Detta genom att bidra med att tydliggöra kommunens förståelse och tolkning av begreppet social hållbarhet (ett begrepp som ofta uppfattas tvetydigt^{12, 13}) och på så sätt säkerställa att det blir kommunens, och inte konsultens, tolkning av social hållbarhet som

---

¹² Strategi, SBF. Möte, 23 februari, 2017.

¹³ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

genomsyrar projektet. Därmed är verktyget också tänkt att bidra med en kvalitetssäkring i kommunens stadsbyggnadsprojekt¹⁴.

Analysområden

Analysverktyget betonar sju sakområden som ses som centrala för att analysera sociala konsekvenser inom ramen för Uppsalas SKA-verktyg: *Sammanhang & Identitet, Trygghet, Tillgänglighet, Jämställdhet, Barn, Folkhälsa* samt *Delaktighet & Inflytande*. Sakområdena utgår både från forskning, kommunala styrdokument samt utlåtanden från ”experter” som arbetar med sociala frågor inom olika områden på kommunen, kopplat till bland annat jämställdhet, tillgänglighet, barnrätt och folkhälsa¹⁴. Avsikten är att verktyget ska uppdateras årligen i takt med att nya styrdokument, riktlinjer och prioriteringar tillkommer – och på så sätt är avsikten att användandet av SKA-verktyget ska bidra till att säkerställa att alla medarbetarna följer de senaste versionerna vad gäller kommunens arbete med social hållbarhet, istället för att varje medarbetare ständigt ska behöva hålla sig à jour med de nya beslut och ändringar som fattas¹⁴.

Enligt strategen¹⁴ som utvecklats för verktyget läggs särskild tyngdpunkt på barn- och jämställdhetsperspektivet i Mål och Budget 2016, något strategen även menar återspeglas i verktyget till viss del genom att dessa perspektiv har tilldelats egna avsnitt i verktyget. Samtidigt behandlas gruppen ”äldre” inte uttalat som en specifik grupp i verktyget, utan endast underförstått i meningsinnebörden av begreppet ”människor av olika ålder”, i följande sammanhang:

- Hur fungerar miljön för olika människor; olika ålder, kön, rullstolsburen, nedsatt hörsel etc.?
- Vilka möts på platsen? Inspirerar platsen till möten mellan människor av olika ålder, kön, bakgrund?
(Uppsala kommun u.å. a)

Analysens genomförande

Den sociala konsekvensanalysen, som SKA-verktyget sätter ramarna för, är avsedd att genomföras i grupp om flera personer – exempelvis inom den projektgrupp som arbetar med ett specifikt projekt¹⁴. Bland annat eftersom det anses fördelaktigt att involvera personer med olika kompetenser i analysen, och för att undvika att analysen blir alltför subjektiv¹⁴.

I ett första steg vid utförandet av en social konsekvensanalys, enligt Uppsalas SKA-verktyg, genomförs en *inventering*. Inventeringens primära fokus är att undersöka platsens planeringsförutsättningar genom att identifiera de aktörer (t ex markägare, myndigheter, kommunala bolag eller andra förvaltningar inom kommunen) som berörs av ett specifikt projekt, samt ta fram en strategi för dialog och kommunikation mellan kommunen, berörda medborgare och dessa aktörer¹⁴.

Därefter genomförs en *analys*, som behandlar respektive ”sakområde” som togs upp i stycket ”analysområden” ovan. Analysen görs utifrån två nivåer. Analysens första nivå är obligatorisk¹⁴ och består av en *översiktlig screening*, vilket innebär att ett antal övergripande diskussionsfrågor ställs för varje sakområde (SBF u.å.). Svaret för varje enskild fråga utvecklas och preciseras ytterligare i analysens andra nivå, *fördjupad analys*,

---

¹⁴ Strateg, SBF. Möte, 23 februari, 2017.

genom att ytterligare underfrågor ställs kopplat till respektive fråga (ibid.). Denna del är inte obligatorisk utan behovet av fördjupning för respektive sakområde bedöms av den projektgrupp som arbetar med projektet i varje individuellt fall¹⁵.

Analysen lämnar utrymme för att, dels identifiera möjliga konsekvenser och effekter av ett projekt, positiva och negativa – och dels för att tydliggöra åtgärder som är viktiga att följa upp i projektets fortsatta arbete (SBF u.å.). Enligt landskapsarkitekten som är ansvarig för att ”testköra” SKA-verktyget i Ulleråker, är just åtgärderna man vill åt genom analysen: ”att göra en social konsekvensanalys i sig är ingenting som man kan skriva i en samrådsredogörelse ’att vi har gjort en social konsekvensanalys på den frågan’ utan det är *åtgärden* som man vill åt. Och den sociala konsekvensanalysen är bara ett steg till att finna åtgärden”¹⁶.

Äldrevänlig stad

En strategi som antagits i syfte att lyfta äldrefrågan på en kommunövergripande nivå, och på så sätt har inflytande i Uppsala kommuns övergripande stadsplanering är projektet *Äldrevänlig stad*. Projektet ligger under ÄLN och fokuserar på framtagandet och implementeringen av en handlingsplan, som avser att göra Uppsala mer äldrevänligt, med utgångspunkt i de förpliktelser kommunen åtagit sig genom sitt medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer.

Vägen till Uppsalas medlemskap i WHO:s nätverk

Det första initiativet till ”Uppsala Äldrevänlig stad” togs av UPS år 2015, i samband med att det tidigare äldrepolitiska programmet ”Senior i Uppsala nu och fram till 2030”¹⁷ blev aktuellt för revidering (KF 2016c). UPS förespråkade att den uppdaterade versionen skulle utgå från WHO:s ramverk för åldersvänliga städer. Bakgrunden till detta grundar sig i att ramverket tar ett allomfattande grepp över äldrefrågan, något som möjliggör för att få ”äldreperspektivet tydligt i kommunen som helhet”¹⁸.

Initiativet vann gensvar hos ÄLF som tog fram ett underlag för att bereda frågan. Enligt representanten¹⁸ från UPS, har ansvaret för äldreperspektivet tidigare enbart legat hos äldreförvaltningen – vilket inneburit att andra förvaltningar varit ointresserade av frågan. Men när UPS initierade möjligheten för kommunen att gå med i nätverket ”nappade äldreförvaltningen direkt”¹⁸ då det anses betona vikten i äldreförvaltningens arbete.

Ett formellt beslut om att ÄLN skulle uppdras att ansöka om medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer togs av KF under våren 2016 (KF 2016c). Ansökan godkändes av WHO i juli samma år och Uppsala blev då, som den andra staden i Sverige efter Göteborg, medlem i WHO:s nätverk.

---

¹⁵ Strateg, SBF. Möte, 23 februari, 2017.

¹⁶ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

¹⁷ ”Senior i Uppsala nu och fram till 2030” är ett äldrepolitiskt program för att styra utvecklingen i kommunen fram till år 2030 (KF 2009)

¹⁸ Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

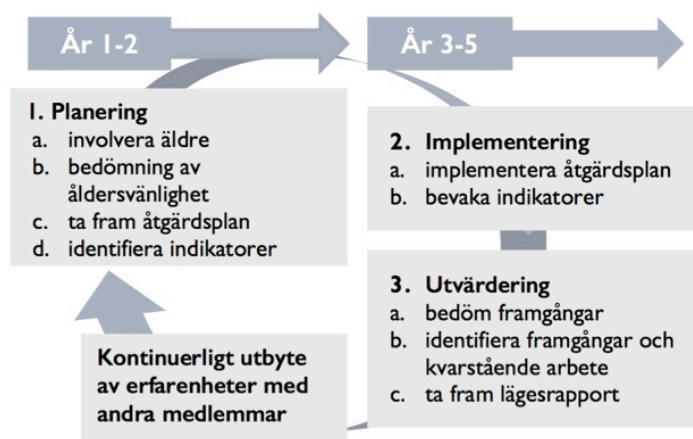
Medlemskapets innebörd – syfte, åtaganden och genomförande

Kommunens övergripande syfte med medlemskapet sammanfattas med två punkter:

- Att med stöd av WHO:s ramverk *utveckla en socialt och ekonomiskt hållbar strategi i äldrefrågorna* och göra det till en angelägenhet för hela staden.
- Att *ta del av internationella aktörers erfarenheter och kunskaper* för att utveckla äldreperspektiv och att *dela med sig av initiativ där staden varit framgångsrik.*
(ÄLF 2016, s. 3)

För att nå detta syfte åtar sig Uppsala kommun att, med bakgrund i sitt medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer, genomgå en femårig arbetsprocess. Processen kan delas in i tre steg likt vad som illustreras i figur 8. De tre stegen består av en planeringsfas, en implementeringsfas och en utvärderingsfas. Dessutom erbjuds WHO:s nätverksmedlemmar att, utifrån de lärdomar som erhållits under processens gång, efter avslutad utvärdering återigen påbörja en ny process för att ytterligare förbättra platsens åldersvänlighet (WHO 2009). Genom att fortsätta med ett kontinuerligt förbättringsarbete kan medlemmarna behålla sitt medlemskap, och även möjliggöra för nya erfarenheter att inkluderas i det fortsatta arbetet.

I sin roll som medlem i WHO:s nätverk förväntas Uppsala involvera äldre, men även andra intresseorganisationer och myndigheter vars verksamhet berör äldre, i den fortlöpande arbetsprocessen (WHO 2015). I den inledande planeringsfasen åtar sig kommunen att genomföra en bedömning av stadens aktuella åldersvänlighet och utifrån denna ta fram en handlingsplan för att anpassa den kommunala verksamheten och det kommunala arbetet till att bli mer inkluderande och tillgängligt utifrån ett äldreperspektiv. Som en del i det arbete kommunen planerar att utföra inom projektets ramar ingår även att utveckla ett specifikt äldreperspektiv i stadsplaneringen (ÄLF 2016).

Figur 8. Processcykel för WHO:s åldersvänliga städer eller samhällen.
Källa: WHO 2009, figur bearbetad av författaren.

Pågående arbete

Äldreförvaltningen har på uppdrag av äldrenämnden än så länge utgjort den drivande kraften i kommunens arbete med "Äldrevänlig stad". ÄLF har bland annat haft ansvar för att lämna in kommunens medlemsansökan till WHO, dessutom har en projektorganisation ledd av en projektledare från ÄLF tillsatts, för att föra arbetet med Äldrevänlig stad framåt. Projektorganisationen består av en styrgrupp, en projektarbetsgrupp, en extern respektive intern samrådsgrupp samt en referensgrupp där bland annat UPS och KPR ingår¹⁹. I den interna arbetsgruppen ingår representanter från olika kommunala förvaltningar, däribland SBF och ÄLF.

Under hösten 2016/våren 2017 har ÄLF utfört baslinjemätningar för att bedöma stadens äldrevänlighet, som en del i den planeringsfas som utgör det första steget i WHO:s processcykel (som visas i figur 8). Bedömningen utgår från WHO:s åtta nyckelområden (vilka summerades i avsnitt 3.4 *Centrala teman för en äldrevänlig stadsmiljö*, s. 22) och materialinsamlingen utförs i tre steg: genom enkätundersökningar på stadens gator, telefonintervjuer med äldre som använder färdtjänst samt genom rundabordssamtal med äldre på 15 platser runtom i kommunen (Uppsala kommun 2017d). Baslinjemätningarna ligger till grund för utarbetandet av den handlingsplan som ska vägleda kommunens fortsatta implementeringsarbete mot att bli en äldrevänlig stad¹⁹, och som beräknas vara färdig i mitten av 2018 (Uppsala kommun 2017d).

4.2.3 Summerande reflektion: Planeringens äldrevänlighet på en övergripande planeringsnivå

Utifrån avsnittet är det möjligt att urskilja att olika sociala aspekter har en central roll i flera av de målbilder och planeringsinriktningar som uttrycks i översiktsplanen, likväl som i de övergripande verktyg och strategier som behandlas i avsnittet. Även flera av de teman och egenskaper som specifikt identifieras vara av betydelse för skapandet av äldrevänliga städer utifrån kunskapsöversikten berörs i avsnittet. Nedan summeras och analyseras några av de mest centrala aspekterna i Uppsalas övergripande planering (vilket relaterar både till kommunens översiktsplanering men även andra övergripande verktyg och strategier som behandlats i avsnittet) i förhållande till äldreperspektivet. Utgångspunkten för analysen är ramverket för empirisk analys som presenterades i studiens tredje kapitel (se s. 32).

En aspekt som återkommer både i forskningslitteraturen tillika i översiktsplanen fokuserar på människors *närmiljö*, som på flera håll i litteraturen betonas vara särskilt betydelsefull för äldre, då äldre ofta spenderar mer tid i den bostadsnära miljön jämfört med många andra åldersgrupper (Gilroy 2008; Smith et al. 2013). Vilket både speglas i målbilden "en plats för det goda livet", men även "närhetsprincipen" (som utgör en av de två Uppsalapriinciperna) genom att poängtera betydelsen av närhet till vardagsfunktioner och det man behöver i sin vardag. Likaså lägger närhetsprincipen, precis som de generella riktlinjerna i översiktsplanen, tonvikt på att stimulera möten mellan människor genom skapandet av "mötesplatser" (KF 2016a, s. 41), något som bland annat Jergeby (1996, s. 39) lyfter fram vara särskilt viktigt att beakta för äldre och andra personer som ofta saknar ett socialt sammanhang i sin vardag. Närheten till vardagsfunktioner hämtar också stöd i översiktsplanens inriktningar för mark- och

---

¹⁹ Projektledare för Äldrevänlig stad, ÄLF. Mejlkonversation, 12 juni, 2017.

vattenområden, där fokus ligger på att utveckla funktionsblandade stads- och stadsdelsnoder. Då närheten till funktioner som handel, parker- och grönytor, hälsovård och aktiviteter, utgör exempel på aspekter som är centrala för skapandet av äldrevänliga stadsmiljöer, kan översiktsplanens uppmuntran till funktionsblandning och närhet till det man behöver i sin vardag därmed argumenteras ligga i linje med en äldrevänlig stadsplanering.

En annan aspekt som tas upp i översiktsplanen, tillika i forskningslitteraturen, relateras till *boende*. Mer specifikt anger översiktsplanen att planeringen bör ”beakta möjligheten av särskilda boenden för äldre” (KF 2016a, s. 40) och att boendemiljöer ska utformas så att de främjar ”olika slags hushåll” (ibid., s. 15). Dessa planeringsinriktningar går hand i hand med vad som sägs i litteraturen (WHO 2007a; Fitzgerald och Caro 2014), där ett varierat bostadsutbud ses som en kärnfaktor för att möjliggöra för äldres kvarboende. Särskilt fördelaktigt utifrån ett äldreperspektiv är kanske ändå den boendeplan för äldre som antagits av ÄLN. Detta eftersom riktlinjerna anger att ÄLN ska stimulera tillkomsten av bostäder i form av seniorbostäder och trygghetsbostäder, verka för tillgänglighetsskapande åtgärder i befintligt bostadsbestånd och bevaka att nödvändigt antal vård- och omsorgsbostäder produceras. Med andra ord svarar boendeplanen mot det varierade bostadsutbud med avseende på bostadens servicenivå som lyfts fram i ramverket för empirisk analys. En förutsättning för att riktlinjerna ska få genomslag i den kommunala planeringen är dock att boendeplanens målsättningar letar sig vidare från ÄLN ut till de andra förvaltningar och nämnder, däribland SBF – som mer aktivt arbetar med att verkställa kommunens planer i den fysiska miljön.

Relaterat både till boendeaspekten men även människors närmiljö, och stadsmiljön i övrigt, är Uppsalamodellen – en strategi som avser att ge kommunen ett större inflytande vad gäller olika miljöers innehåll och gestaltning och som därmed kan argumenteras skapa förutsättningar för kommunen att påverka stadsplaneringen utifrån exempelvis ett äldreperspektiv. Även SKA-verktyget som tas upp i avsnittet, syftar till att stärka det sociala perspektivet i stadsplanering. Och trots att ”äldre” inte uttalas vara en specifik målgrupp som man behöver tas hänsyn till i verktyget – inkluderar SKA-verktyget en rad analysområden, som enligt det teoretiska ramverket i allmänhet är betydelsefulla vid skapandet av en äldrevänlig stadsmiljö: däribland aspekter kopplade till tillgänglighet, platsens sammanhang och trygghet.

Samtidigt är det viktigt att hålla i beaktan att planeringens utfall, kopplat både till användningen av Uppsalamodellen och SKA-verktyget, är högst beroende av vilka ”ingångsvärden” kommunen prioriterar vid tillämpningen av dessa modeller och verktyg. Detta eftersom kommunen har möjlighet att välja vilka krav som ställs på byggaktörerna genom Uppsalamodellen, likväl som det ligger i kommunens makt att avgöra vilka faktorer som ska inkluderas i SKA-verktyget. Beroende på vilka krav som ställs och valet av faktorer kan dessa verktyg därmed antingen bidra till, eller i motsats rent utav – motverka, en äldrevänlig stadsplanering. Dessutom är Uppsalamodellen endast tillämpbar i planeringssammanhang där kommunen står som markägare, vilket innebär att kommunen inte kan dra nytta av modellens fördelar i många av de projekt och planer som genomförs.

En av översiktsplaneringens svagheter, som blir tydlig vid en djupare analys av översiktsplanens prioriteringar, är att flera av de planeringsinriktningar som föreslås kan argumenteras vara tämligen diffusa. Hur begrepp som exempelvis ”närhet”, ”vardagsfunktioner”, ”mötesplatser”, ”funktionsblandning”, ”särskilda boenden för äldre” och ”olika slags hushåll” översätts från strategi till verklighet är nämligen inte

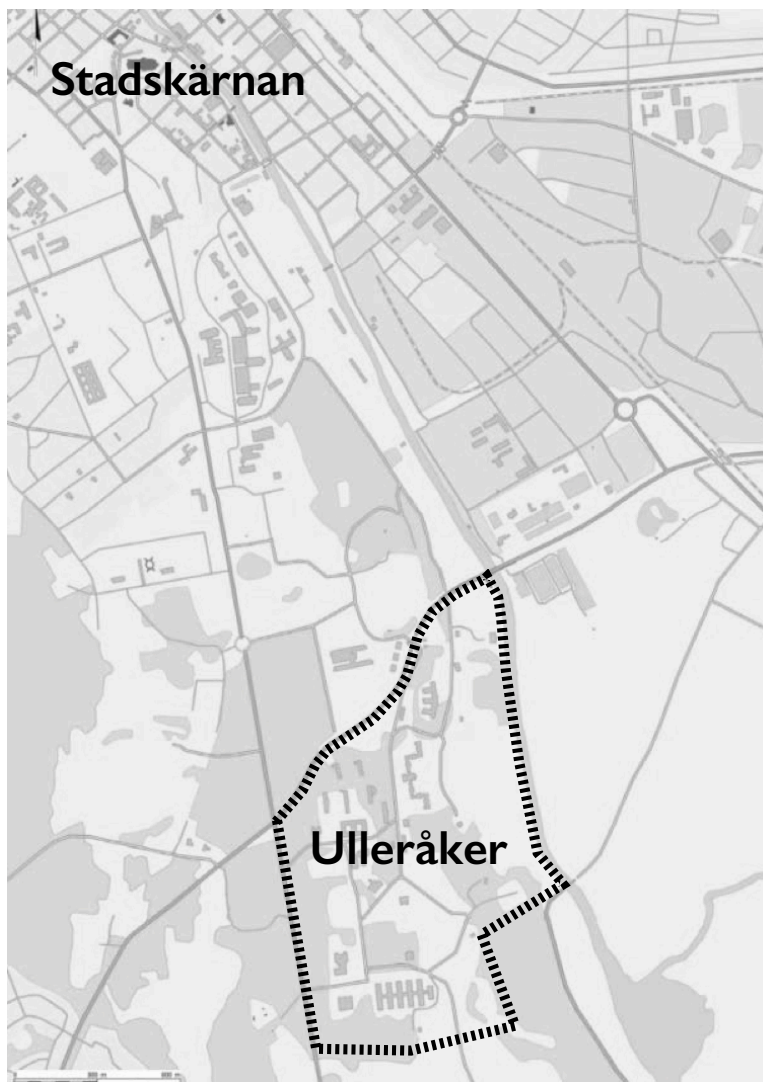
självlkärt. Utan tolkningen och implementeringen av dessa begrepp sker längre fram i planeringsprocessen, varpå slutresultatet kan anges vara beroende av de inblandade aktörernas kunskaper, personliga intresseområden och prioriteringar. Utifrån *vems* perspektiv utgår planeringen för i sin tolkning av vad ”närhet” innebär, och *vems* vardagsfunktioner man har i åtanke? Därför kan inte heller sägas att implementeringen av dessa strategier per automatik innebär att en äldrevänlig stadsmiljö uppnås, trots att flera av egenskaperna som framhävs uppvisar likheter med vad som anses önskvärt utifrån ett äldreperspektiv i litteraturen. Istället kan snarare sägas att de planeringsinriktningar, verktyg och strategier som lyfts fram i avsnittet, skapar förutsättningar för – eller kanske snarare, åtminstone inte stänger några dörrar för – kommunen att inkludera ett äldreperspektiv i stadsplaneringen.

4.3 Stadsplanering i Ulleråker: Planprogram

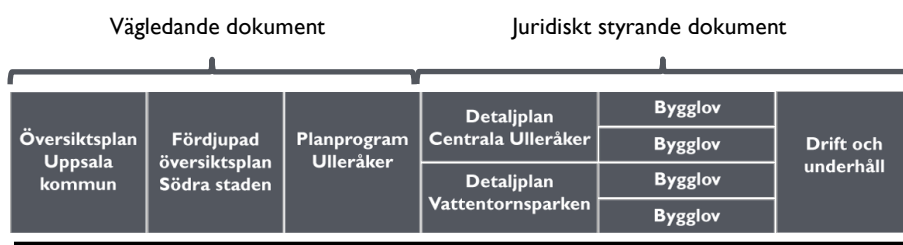
Ulleråker omfattar ett ca 100 hektar stort område som är lokaliserat strax söder om Uppsala innerstad, se figur 9. År 2014 bodde 1800 personer i Ulleråker, en siffra som förväntas stiga med ytterligare 17-19 000 personer fram till år 2030, i takt med att stadsdelen utvecklas och 7000 nya bostäder beräknas tillkomma (KS 2016a). Trots att Ulleråker ligger mindre än tre kilometer från Uppsala stadskärna är området präglat av flera gröna kvaliteter. Bland annat ansluter Ulleråker till Fyrisån i öst, och väster om Ulleråker breder Kronparken ut sig (ibid.). I figur 11 visas en översiktlig karta över området.

Ulleråkers historia har en tydlig prägel av den hospitals- och mentalvårdsverksamhet som bedrivits i området sedan tidigt 1800-tal (KS 2016a). Men under 1990-talet började sjukhusverksamheterna successivt avvecklas, något som inneburit att området idag utvecklats till att bli av ett alltmer renodlat bostadsområde. Dock finns flera äldre institutionsbyggnader fortfarande kvar i området, vilka ingår i en del av riksintresset för kulturmiljö i Ulleråker, även om majoriteten av byggnaderna används för annat än sjukhusverksamhet idag (KS 2016b).

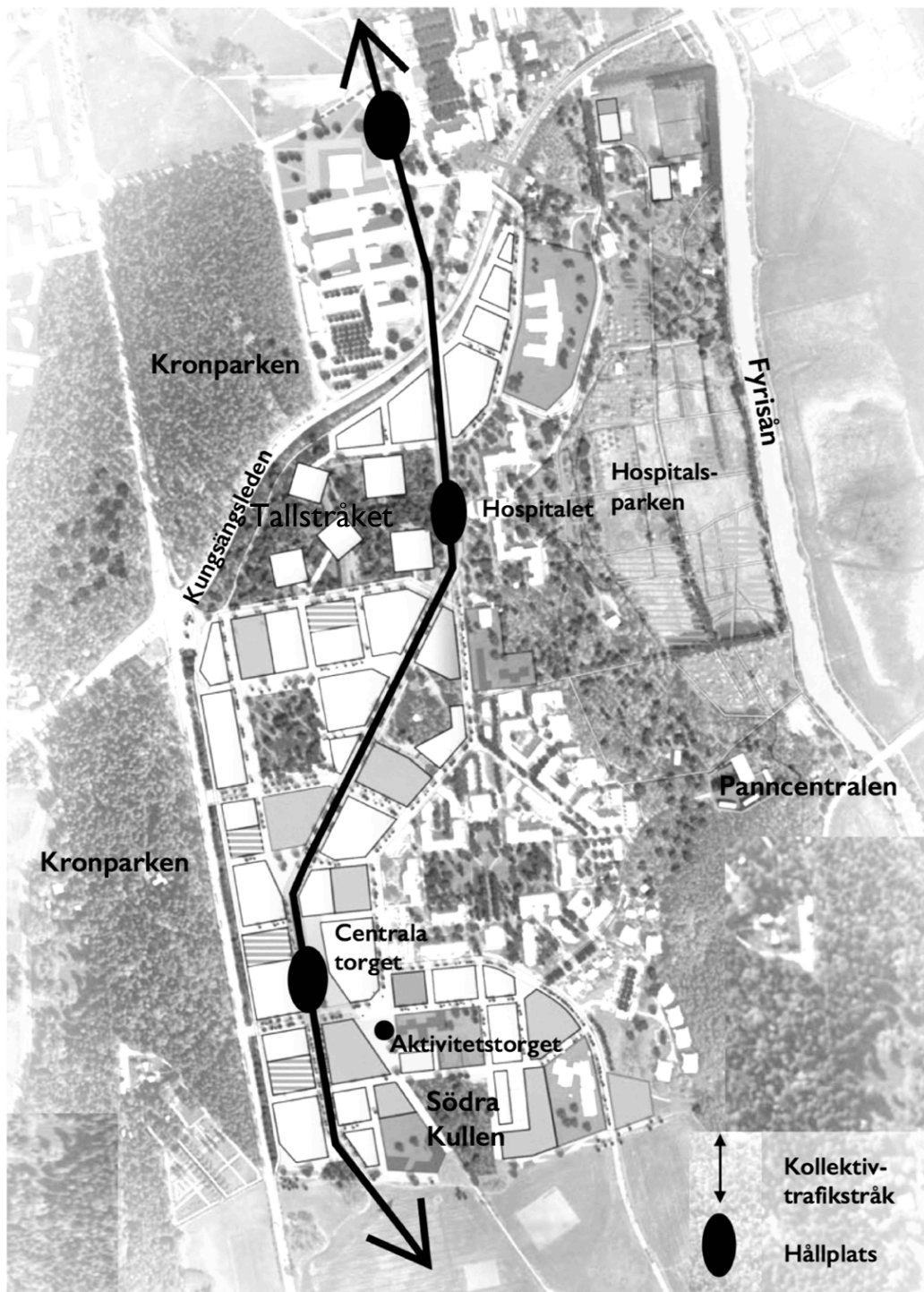
Utbyggnaden av Ulleråker omfattar flera detaljplaner och är planerad att genomföras i fyra etapper, av vilken den sista beräknas vara färdigställd år 2030 (Ulleråker, u.å). Processen från tidig planering till färdig utbyggnad sker i flera steg, som konkretiseras genom en rad dokument och handlingar, en översikt av några av de dokument som är relevanta för projektet framgår i figur 10. De mest grundläggande utgångspunkterna för utvecklingen i Ulleråker baseras på de mål och inriktningar som fastställts i kommunens översiktsplan, samt den fördjupade översiktsplanen för Södra staden [FÖP Södra staden] vars inriktning även ligger i linje med ÖP 2016 (PBN 2016c). ÖP 2016 och FÖP Södra staden är vägledande dokument som, tillsammans med Planprogrammet för Ulleråker, sätter ramarna för områdets fortsatta utveckling. I det efterföljande detaljplaneskedet preciseras markanvändningen för mindre delområden, vilket skapar förutsättningarna för bygglovgivning och genomförandeskedet.

Figur 9. Planområdets läge i förhållande till Uppsala stadskärna. Källa: PBN 2016c.

Figur 10. Processbeskrivning Ulleråker. Källa: KS 2016a, figur bearbetad av författaren.

Figur 11. Översiktlig bild över programområdet. Källa: KS 2016a, figur bearbetad av författaren.

4.3.1 Planprogram för Ulleråker

Planprogrammet för Ulleråker godkändes av kommunstyrelsen i april 2016 (KS 2016c) och programförslaget omfattar hela det geografiska område som illustrerades i figur 11. Av planprogrammet framgår den övergripande visionen för Ulleråkersprojektet, som syftar till att bli ”en stadsdel för hela livet”:

Ulleråker är en stadsdel för hela livet. En plats med både stadens liv och naturens lugn. Mellan två universitet möts människor för att skapa morgondagens idéer. Här är ett hållbart liv enkelt, cykeln och kollektivtrafiken är förstahandsvalet. Ulleråker är en modern stadsdel på historisk mark.

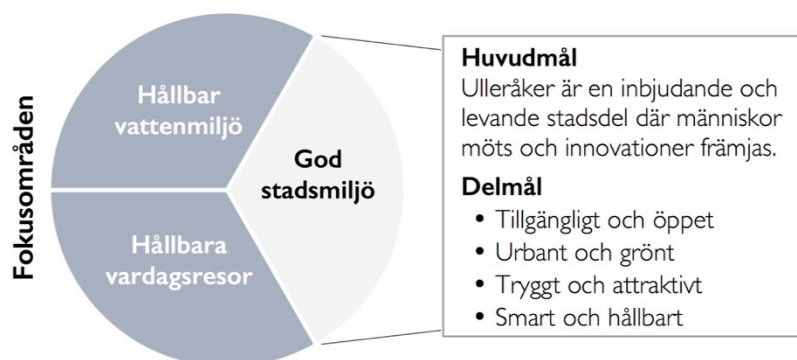
(KS 2016a, s. 26)

Visionen konkretiseras genom tre fokusområden, som summeras i figur 12 och som avser att sätta ramarna för olika prioriteringarna inom projektet. Fokusområdena genomsyrar även planprogrammet innehåll, för vilket en överblick ges i följande avsnitt. Avsnittet rundas av med en summerande reflektion av planprogrammets äldrevänlighet, där programmets innehåll sätts i relation till ramverket för empirisk analys från kapitel 3.

Närmiljö

Närhet är ett av planprogrammets nyckelbegrepp, som hämtats från översiktsplanen och som avser att vägleda utvecklingen i Ulleråker. Begreppet syftar både till att skapa närhet mellan människor och närhet i vardagen (KS 2016a, s. 30). Närhet i vardagen relaterar till ”ett bredd utbud av handel, service, verksamheter, parker, m.m.” (ibid.), medan närhet mellan människor relaterar till möten mellan människor och ”liv på gator och torg, i offentliga och kommersiella mötesplatser” (ibid.).

Den f.d. biträdande projektchefen²⁰ berättar att utbudet av service är väldigt begränsat i Ulleråker idag. Till exempel finns ingen matvarubutik i området, vilket gör att många av de boende får åka till närliggande stadsdelar för att handla. En tanke är därför att den utveckling som programförslaget förordar, ska underlätta människors vardagsliv genom att möjliggöra för ett större utbud av service i närområdet²⁰, vilket även anges

Figur 12. Figuren visar en översikt av planprogrammets tre fokusområden och en mer detaljerad redogörelse av fokusområdet ”God stadsmiljö”. Källa: KS 2016a.

²⁰ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

kunna innebära positiva effekter på miljön genom minskat bilberoende. Trots att det inte uttrycks specifikt i planprogrammet, menar den f.d. biträdande projektchefen att närheten kan vara särskilt viktig för äldre personer: ”man blir mindre begränsad, man klarar en större del av sina vardagsbehov utan att få hjälp av någon eller behöva ta sig långt”²¹.

I planprogrammet uttrycks även att Ulleråkers täta bebyggelsestruktur och höga befolkningsdensitet ska bidra till närhet mellan människor och närhet i vardagen (KS 2016a). Bebyggelsen som föreslås i planområdet varierar mellan 4 och 14 våningar och har en genomsnittlig höjd på 7 våningar, vilket motsvarar en högre och tätare bebyggelse jämfört med andra nybyggnadsprojekt i Uppsala (ibid.). Tätheten är något som UPS motsätter sig i sitt yttrande angående planprogrammet för Ulleråker, och föreslår istället att tillföra en ”mindre tillbyggnad av servicekaraktär för de som bor i området och försiktig nybyggnad som ej kan hota miljö och vattentäkt” (UPS 2015). SBF försvarar ”tätheten”, och mer specifikt det befolkningsunderlag tätheten för med sig, med motiveringen att det skapar förutsättningar för en större bredd av aktiviteter i form av ”inte bara livsmedelshandel utan även kultur och andra verksamheter”²¹. Även ÄLN ser i sitt yttrande för planprogrammet positivt på de möjligheter en tät bebyggelsestruktur kan frambringa – inte minst vad gäller service, där betydelsen av närhet till livsmedelsbutiker, restauranger, vårdcentral, apotek, tandläkare och möjligheter till föreningsaktiviteter förordas specifikt (ÄLN 2015).

Boende

Förutom ett brett utbud av handel och service, förespråkar programförslaget en tillkomst av cirka 7000 nya bostäder i Ulleråker (KS 2016a). Dessa ska enligt planprogrammet anvisas så att en blandning av bostadsstorlekar uppnås, likväl som en variation i upplåtelseformer (KS 2016a). Målsättningen är att en tredjedel av de tillkommande bostäderna ska utgöras av hyresrätter.

Enligt den f.d. biträdande projektchefen²¹ är blandningen av bostäder en avgörande faktor för att uppnå Ulleråkers vision om en stadsdel för hela livet. Detta för att det ska vara möjligt att göra en bostadskarriär i Ulleråker ”inte bara uppåt i storlek men också nedåt i storlek”²¹, och därmed göra det är möjligt att hitta ett boende som passar livets olika faser. Förutom strategier relaterade till en blandning av bostadsstorlekar och variation i upplåtelseformer, vilka omnämns i planprogrammet, lyfter den f.d. biträdande projektchefen även fram flexibilitet i bostaden som en strategi som kan bidra till att nå målet om ett blandat bostadsutbud. Detta genom att tillåta delar av en större bostad att hyras ut eller delas av, allt eftersom människors livssituationer förändras²¹.

Både UPS och ÄLN lyfter fram behovet av särskilda bostäder för äldre i sina yttranden. UPS framhäver specifikt avsaknaden av ”planer för äldres boende i form av trygghetsboende och vårdboende” (UPS 2015). Medan ÄLN betonar att ett större utbud av bostäder för äldre kan innebära fördelar vad gäller äldres självständighet, och medföra kostnadsbesparingar genom ett minskat behov av stödinsatser (ÄLN 2015). I planprogrammets samrådsredogörelse bemöter SBF kritiken med att bostäder för äldre tillhör markanvändningen bostäder, och därför inte framgår specifikt av

---

²¹ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

programförslaget (PBN 2016a). Istället anges att omfattningen och lokaliseringen av olika specialbostäders utreds i samband med markanvisning och detaljplanering (ibid.).

UPS representant²² för stadsplanegruppen anser att ett problem relaterat till äldres boende är de höga priserna på nyproduktion, ett boendeanternativ som representanten i övrigt uppger vara fördelaktigt utifrån ett äldre perspektiv på grund av de höga tillgänglighetskrav som ställs på nyproducerade bostäder. En följd av detta menar representanten vara att många äldre personer blir fast i äldre, mindre tillgänglighetsanpassade bostäder som är billigare att bo i. Den f.d. biträdande projektchefen framhäver att bostädernas prisnivå utgör ”en av de största utmaningarna som alla kommuner i Sverige sliter med”²³ och att man i nuläget har dåliga verktyg för att hantera den frågan. Men enligt den f.d. biträdande projektchefen är detta en fråga som kommunen som helhet arbetar aktivt med i nuläget, för att hitta strategier som kan användas för att bemöta utmaningen.

Stadsmiljö

I takt med att Ulleråker utvecklas, föreslår planprogrammet att vissa äldre historiska byggnader och miljöer bör bevaras. Detta inkluderar primärt de delar av bebyggelsen som uppfördes fram till 1950-talet, medan de delar som tillkommit under 60- och 70-talet inte tillskrivs motsvarande kulturhistoriska värde (KS 2016a). Enligt planprogrammet kan bevarandet av den äldre institutionsbebyggelsen både bidra till att hålla platsens historia levande och till att prägla områdets identitet, även i framtiden (ibid.).

Av planprogrammet framgår att den nytillkommande bebyggelsen i området ”ska möta den gamla respektfullt och stärka de kulturhistoriska miljöerna i stadslandskapet” (KS 2016a, s. 35). I programförslaget uttrycks därför exempelvis att Ulleråkersvägen och kollektivtrafikstråket, två av Ulleråkers föreslagna huvudstråk, ska utformas så de skapa blickfång över Hospitalet och Asylen som utgör delar av Ulleråkers äldre institutionsbebyggelse.

Relaterat till stadsmiljöns karaktär i Ulleråker, betonas även att bebyggelsen ska erbjuda en ”variation i skala och karaktär” (KS 2016a, s. 36). Variationen i bebyggelsen kan enligt planförslaget uppnås genom variation vad gäller typologier och innehåll, täthet, höjd, färg eller material (KS 2016a). Särskilt framhävs även byggnaders bottenvåningar, som utifrån planprogrammet bör utformas ”med en stor medvetenhet och idérikedom” (ibid., s. 38) samt ”bidra till upplevelsen av stadsdelen i marknivå” (ibid.).

Även stadens mötesplatser ska erbjuda variation. Enligt den f.d. biträdande projektchefen har utgångspunkten i arbetet med planprogrammet, varit att mötesplatserna i stadsrummet ska rikta sig till alla: ”vi ser gärna att vi har fokus på mötesplatser som attraherar många generationer på samma plats. Att vi inte drar isär de där behoven utan försöker skapa synergier”²³. Några specifika förslag på mötesplatser som kan få betydelse i Ulleråker området vid panncentralen som föreslås utvecklas till en mångfunktionell mötesplats som erbjuder olika typer av fritids-, kultur- och idrottsaktiviteter (KS 2016a), se figur 11. Likaså utmed kollektivtrafikstråket, i huvudsak i anslutning till kollektivtrafikens hållplatslägen, där

---

²² Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

²³ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

närvaron av handel och andra verksamheter anges skapa förutsättningar för mötesplatser med en mer urban prägel (ibid.).

Trygghet

Som ett delmål för planprogrammets fokusområde om en ”god stadsmiljö” ingår skapandet av ett tryggt och attraktivt Ulleråker, se figur 12. I planprogrammet diskuteras trygghetsaspekten i relation till, dels *trafikmiljön* – där bland annat strategier i form av införande av hastighetsbegränsningar samt prioritering av gång- och cykeltrafik tas upp (KS 2016a), och dels i relation till utformningen av *trygga stråk och mötesplatser*. Relaterat till den sistnämnda strategin föreslås bland annat att det centrala stråk, som planeras mellan Centrala torget-Aktivitetstorget-Södra kullen i planområdets södra del, bör utvecklas med fokus på trygghet. Samma sak gäller för det föreslagna aktivitetsområdet vid panncentralen på Åsen, vilket markeras i figur 11. För dessa platser föreslås att trygghetsskapande åtgärder främjas som bidrar till att ”området upplevs tillgängligt och närvarande även efter mörkrets inbrott” (KS 2016a, s. 52). Medan trygghet i trafikmiljön uppges vara av särskild betydelse för barn och unga eftersom deras erfarenheter av ”att vistas i trafikmiljöer är mer begränsade än vuxnas” (ibid., s. 54). Mer specifika angivelser hur en trygg trafikmiljö kan uppnås anges ej i planprogrammet. Däremot lyfter den f.d. biträdande projektchefen²⁵ fram stråkens potential som trygghetsskapande, och mer specifikt att stråk där man lyckas skapa *ett flöde av människor* kan ha positiva effekter på trygghet.

Tillgänglighet och promenadvänlighet

Ett annat delmål som inkluderas i planprogrammets fokusområde om en ”god stadsmiljö”, är att Ulleråker ska vara *tillgängligt och öppet*, se figur 12. En övergripande avsikt är därför att bebyggelsens täthet ska balanseras upp ”med en god tillgång till gröna rekreationsområden, parker och torg” (KS 2016a, s. 32). Enligt programförslaget kan tillgängligheten i Ulleråker stimuleras genom att bland annat erbjuda en god tillgång till kollektivtrafik, samt genom att prioritera gång- och cykeltrafik. Landskapsarkitekten berättade att målet för Ulleråker är att 80 % av alla vardagsresor ska ske med gång, cykel och kollektivtrafik²⁴.

Relaterat till tillgången till kollektivtrafik, förespråkar planprogrammet att stadsdelen ska bindas samman med en centralt belägen stomlinje för kollektivtrafik, som även syftar till att koppla ihop Ulleråker med kringliggande stadsdelar (KS 2016a). Utmed stomlinjen föreslås tre hållplatslägen anläggas i Ulleråker, se figur 11. Placeringen skulle innebära att majoriteten av de boende i Ulleråker når en hållplats inom 400 meter från bostaden (ibid.).

Vad gäller gång- och cykeltrafik föreslås tillgängligheten stötts genom att låga hastighetsbegränsningar införs på flera gator i området, och att gång- och cykeltrafik ges prioritet framför övriga trafikslag (KS 2016a). Gatorna ska utformas i ett finmaskigt nät där cyklister och gångtrafikanter delar på utrymmet där trafikrörelserna är ”långsamma” (ibid., s. 53), medan cyklister i prioriterade cykelstråk ges ett eget utrymme. Gatorna ska också präglas av en väl avvägd utformning, med avseende på bland annat möblering och markbeläggning, för att understödja en prioriterad gång-

---

²⁴ Landskapsarkitekt, SBF. Mejlkonversation. 18 september, 2017.

och cykeltrafik (KS 2016a). Exempelvis föreslås delar av Tallstråket (se figur 11) tillgängliggöras genom satsningar på gångvägar och sittplatser (ibid., s. 47).

En annan strategi som syftar till att tillgängliggöra olika kvaliteter i Ulleråker och skapa en känsla av att omgivande rekreationsområden upplevs lättillgängliga, handlar om att ”hitta rätt” i olika stråk och kopplingar (KS 2016a). Några av de kvaliteter som framhävs särskilt viktiga att tillgängliggöra är bland annat stadsdelens gröna kvaliteter, men även områdets olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer, däribland Hospitalet med dess tillhörande park- och trädgårdsområdet. Enligt den f.d. biträdande projektchefen²⁵ är några stråk som prioriterats i programskedet kopplingen över Kungängsleden, vilken föreslås stärkas med nya broar, samt integreringen av Ulleråker med Årummet (området vid Fyrisån), se figur 11. Mer specifika riktlinjer för hur detta bör gå till arbetar kommunen med i kvalitetsprogrammet för Ulleråker²⁵.

ÄLN:s yttrande gällande planprogrammet för Ulleråker kastar ljus på tillgänglighet utifrån ett funktionsnedsättningsperspektiv. I yttrandet understryks bland annat att rörelsestråk och mötesplatser bör anpassas så att de är tillgängliga för alla oavsett funktionsförmåga (ÄLN 2015). Något som föreslås tillgodoses genom att ombesörja en lämplig markbeläggning, säkerställa en trygg trafikmiljö och erbjuda rörelsestråk och mötesplatser som upplevs lättorienterade samt är fria från barriärer. Även behovet av tillgänglighetsanpassning av enskilda bostäder tas upp, vilket ses som en förutsättning ”för att äldre personer ska kunna leva ett fullgott liv” (ibid.). SBF möter yttrandet genom att framhålla att arbetet med de offentliga rummen kommer fortlöpa i kvalitetsprogrammet, samt att projekteringskedet kommer följa upp utformningen i stadsmiljön med utgångspunkt i de tillgänglighetskrav som finns – bland annat men hänsyn till höjdskillnader (PBN 2016a).

4.3.2 Summerande reflektion: Planeringens äldrevänlighet på programnivå

Precis som gjordes för den övergripande planeringsnivån i avsnitt 4.2.3 ges här en summering och analys av planprogrammets äldrevänlighet. Analysen utgår även i detta fall från studiens ramverk för empirisk analys som presenterades i studiens tredje kapitel, med fokus på planeringens styrkor och svagheter i relation till äldreperspektivet.

Närmiljö

Redan på den översiktliga planeringsnivån framhövdes *närhet* som en vägledande ambition för stadens stadsutveckling. Det är ett begrepp som även återkommer i programskedet. I planprogrammet betonas närhet till ”människor och i vardagen”, vilket omfattar närhet till bland annat handel, service, verksamheter, parker samt att det är liv på gator, torg och mötesplatser. Eftersom flera av dessa faktorer även identifieras i ramverket, kan tyckas att planprogrammets ambitioner relaterat till närhet kan ses som positivt utifrån ett äldreperspektiv. Och trots att programförslagets målsättning om närhet i vardagen, inte specifikt lyfts fram som en fördel för äldre (eller någon annan målgrupp för den delen) i planhandlingen, har yttrandena och intervjuerna indikerat att både ÄLN, UPS och SBF är medvetna om att närhetsbegreppet är centralt för en plats äldrevänlighet, då samtliga aktörer till exempel betonar att ”närhet till service” är positivt för många äldre.

---

²⁵ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

Trots att UPS har en positiv inställning vad gäller tillkomsten av servicefunktioner, ser de negativt på den ökade täthet som den föreslagna bebyggelsen förutspås medföra. Den f.d. biträdande projektchefen²⁶ som varit delaktig i framtagandet av planprogrammet, angav dock att ett tillräckligt stort befolkningsunderlag är en förutsättning för att butiker och andra verksamheter ska gå runt. Ett alternativt tillvägagångssätt, som både skulle kunna tillgodose UPS önskan om en glesare boendemiljö men även kravet på ett tillräckligt stort befolkningsunderlag - hade kunnat vara att ”bygga på bredden” genom att ta ett större markområde i anspråk. Samtidigt skulle en sådan strategi innebära att avstånden blev större inom stadsdelen, varför ett sådant tillvägagångssätt trots allt inte kan ses som fördelaktigt utifrån ett äldreperspektiv. En annan ”mellanlösning” som kan urskiljas i programförslaget, fokuserar på att balansera upp tätheten ”med en god tillgång till gröna rekreationsområden, parker och torg” (KS 2016a, s. 32). Något som skulle kunna innebära en bra kompromiss utifrån ett äldreperspektiv genom att erbjuda både närhet såväl som ”andrum” i stadsmiljön.

Boende

I planprogrammet görs ingen åtskillnad på bostäder för äldre och övriga bostäder. Detta är något som uppmärksammas av de två remissinstanserna, som är tydliga med att det finns ett behov av ”planer för äldres boende i form av trygghetsboende och vårdboende” (UPS 2015). Något SBF bemöter genom att hänvisa denna del av planeringen till ett senare skede i planeringsprocessen.

En annan utmaning gällande boendefrågan, som uppmärksammas av både SBF och UPS, är de höga prisnivåerna för nyproducerade lägenheter. Vilket visserligen inte bara drabbar äldre, men som utgör ett potentiellt hot mot stadsdelens äldrevänlighet. Då höga prisnivåer kan innebära inlåsnings effekter där äldre kan stoppas från att flytta till en ny och mer tillgänglighetsanpassad bostad. Trots att ingen specifik lösning föreslås för att få bukt med de höga priserna på nyproduktion, förordar planprogrammet att området ska erbjuda variation i områdets bostadsutbud. Vilket föreslås uppnås genom en variation vad gäller bostadsstorlekar och upplåtelseformer, aspekter som baserat på ramverket för empirisk analys är fördelaktiga utifrån ett äldreperspektiv.

Stadsmiljö

Av planprogrammet framgår att delar av Ulleråkers äldre institutionsbebyggelse bör bevaras. Ett sådant hänsynstagande skulle kunna argumenteras vara äldrevänligt utifrån den synvinkel som Vanclay (2002) framhäver, nämligen eftersom äldre uppges vara mer känsliga än andra grupper för förändringar i stadsmiljön, och det utifrån ett äldreperspektiv därför kan vara positivt att bevara vissa äldre artefakter i stadsmiljön. Samtidigt är utbyggnaden av Ulleråker så pass omfattande, vilket innebär att majoriteten av Ulleråkers framtida invånare kommer bestå av inflyttare som förmodligen inte har samma känslomässiga kopplingar till platsen som Vanclay (2002) refererar till, varför bevarandet av institutionsmiljöerna utifrån denna synvinkel trots allt kanske inte är särskilt avgörande för att bejaka ett äldreperspektiv.

Hur som helst skulle institutionsmiljöernas uttalade roll i egenskap av att *skapa blicksfång* kunna relateras till ramverkets betoning på tydliga landmärken. Något som i

---

²⁶ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

litteraturen uppges vara fördelaktigt utifrån ett äldreperspektiv genom att främja orienterbarhet (Gilroy 2008). Ett annat drag i planprogrammet som kan bidra till att främja platsens orienterbarhet är genom variation i stadsmiljön, då en intention i planprogrammet är att bebyggelsen ska uppvisa en variation med avseende på ”typologier och innehåll, täthet, höjd, färg eller material” (KS 2016a, s. 37). Trots att flera av dessa kvaliteter fastställs först i samband med bygglovgivning, speglar det åtminstone en ambition om en varierad stadsmiljö. En ytterligare aspekt som är positiv utifrån ett äldreperspektiv och som lyfts i planprogrammet, är betoningen på mötesplatser som riktar sig till alla. Då exempelvis planförslagets idé om en mångfunktionell mötesplats kan vara fördelaktigt utifrån ett äldreperspektiv genom att erbjuda en blandning av innehåll, som kan locka till sig många olika grupper, och skapa förutsättningar för ”svaga band” (Berglund och Jergeby 1998, s. 57).

Trygghet

I planprogrammet behandlas inte äldres trygghet specifikt, samtidigt som källor i forskningslitteraturen pekar på att äldres upplevda trygghet är tätt förankrat med aktivt åldrande och i vilken utsträckning äldre rör sig utanför sitt hem (Ceccato och Bamzar 2016; Alley et al 2007; Yen och Anderson 2012). I relation till trygghet fokuserar planprogrammet snarare i hög utsträckning på *trygghet i trafikmiljön*, något som enligt ramverket visserligen är betydelsefullt för att stadsmiljön ska vara promenadvänlig. Men eftersom mer specifika angivelser saknas på planprogrammets planeringsnivå, för hur en trygg trafikmiljö är tänkt att uppnås (förutom generella strategier i form av prioritering av gång- och cykeltrafik och införandet av hastighetsbegränsningar), är det svårt att avgöra huruvida planprogrammets trygghetsskapande intentioner i realiteten kommer innebära positiva effekter utifrån ett äldreperspektiv eller ej.

En annan ambition som planprogrammet ger uttryck för och som ligger i linje med ramverket, handlar om skapandet av trygga mötesplatser och stråk genom att främja ett flöde av människor. Då exempelvis Berglund och Jergeby (1998) framhäver att känslan av ”att se och att bli sedd” (s. 43) kan ses som en grundsten för trygghetsskapande.

Tillgänglighet och promenadvänlighet

En rad strategier för att stärka områdets tillgänglighet uttrycks också i programmet. Bland annat genom *satsningar på kollektivtrafik* och *prioritering av gång- och cykeltrafik*. Även dessa idéer ligger väl i linjer med några av de krav som fastställs i ramverket, där exempelvis promenadvänlighet uppges påverka förutsättningarna för ett aktivt och hälsosamt åldrande (Yen och Anderson 2012; Grimby 2008). Samtidigt som kollektivtrafik lyfts som betydelsefullt för att främja äldres självständighet och möjlighet att få tillgång till olika delar av staden (Föbker och Grotz 2006; Metz 2000).

Trots att idéerna överensstämmer med ramverket är det egentligen själva implementeringen av strategierna som är intressanta att analysera utifrån ett äldreperspektiv. I detta avseende föreslås till exempel att gång- och cykelvänlighet ska främjas genom avvägd möblering och markbeläggning. Vilket även utgör aspekter som i forskningslitteraturen identifieras vara av betydelse för äldrevänlighet (WHO 2007a; Berglund och Jergeby 1998, s. 71). Samtidigt bidrar inte planprogrammet med att precisera hur sittbänkar bör placeras, eller vilken typ av markbeläggning som bör användas. Faktorer som kan ses som små skillnader, men som kan avgöra om stadsmiljön blir äldrevänlig eller ej. Ett annat förslag som rent utav går emot kraven i ramverket, är att gång- och cykeltrafik föreslås dela på samma utrymme på platser med

långsamma trafikrörelser. Då mötet med cyklister är något som många äldre kan uppleva som obehagligt (Ceccato och Bamzar 2016).

Även vissa aspekter relaterade till satsningen på kollektivtrafik i Ulleråker kan vara värda att lyfta fram lite extra. Detta då kollektivtrafik i sig lyfts fram som positivt utifrån ett äldreperspektiv (Föbker och Grotz 2006; Metz 2000). Samtidigt som en förutsättning är att *kollektivtrafiken upplevs vara tillgänglig*. För att göra detta, uppger litteraturen bland annat att hållplatser bör lokaliseras i närheten av äldres bostäder (WHO 2007a). Men då planprogrammet trycker på att kollektivtrafiken i Ulleråker ska erbjuda snabba transporter till Uppsala stadskärna föreslås endast tre hållplatser inom planområdet. Något som innebär att majoriteten av de framtida Ulleråkersborna når en hållplats inom en radie av 400 meter fågelvägen. Huruvida detta avstånd är tillräckligt för att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig utifrån ett äldreperspektiv är oklart, inte minst eftersom ett avstånd på 400 meter fågelvägen kan vara längre i gatumiljön men även eftersom äldres bostäder inte är specificerade i planprogrammet.

4.4 Stadsplanering i Ulleråker: Detaljplanering och markanvisning

Ungefär en månad efter att planprogrammet fastställdes gick man ut på samråd med de två detaljplanerna som ingår i den första etappen inom programområdet Ulleråker²⁷. I figur 13 visas en översikt av de båda detaljplanernas läge i Ulleråker vilka betecknas *detaljplan för centrala Ulleråker* respektive *detaljplan för Vattentornsparken*. I följande avsnitt ges en överblick av respektive detaljplans inriktning och prioriteringar, vilket avslutas med en gemensam reflektion över hur detaljplanerna förhåller sig till äldreperspektivet.

4.4.1 Detaljplan för centrala Ulleråker

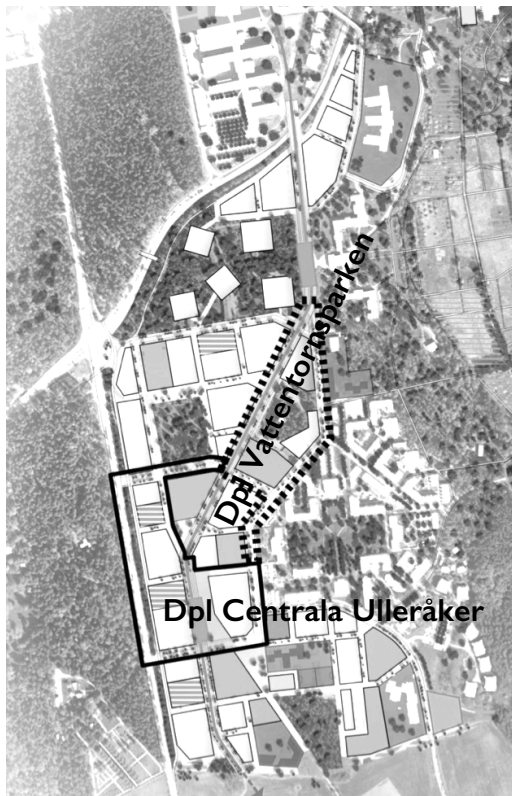
Detaljplanen för centrala Ulleråker (förkortas även *dpl centrala Ulleråker*) omfattar fyra kvarter samt Ulleråkers centrala torg. Totalt möjliggör planområdet för omkring 800 bostäder och 7000 kvadratmeter centrumverksamhet (PBN 2016b). Samråd för planen hölls mellan juni och september 2016 och avsikten är att detaljplanen ska ut på granskning under hösten 2017²⁸.

Under samrådstiden hölls även en markanvisningstävling för tre av kvartererna i planområdet: Norra kvarteret, Sydvästra kvarteret och Östra kvarteret, dessa visas i figur 14. Medan det fjärde kvarteret, kvarter Livsglädjen, genomförs i en senare utbyggnadsetapp (PBN 2016b). Likaså planeras en särskild tävling att hållas för Ulleråkers centrala torg, Vinghästtorget, senare i processen²⁸. Längre fram under rubriken ”markanvisning” (se s. 61) ges mer detaljer om markanvisningstävlingen.

---

²⁷ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

²⁸ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

Figur 13. Detaljplanerna för Centrala Ulleråker respektive Vattentornsparken.
Källor: PBN 2016b/2016c, figur bearbetad av författaren.

Figur 14. Karta över centrala Ulleråker.
Källa: SBF 2016a, figur bearbetad av författaren.

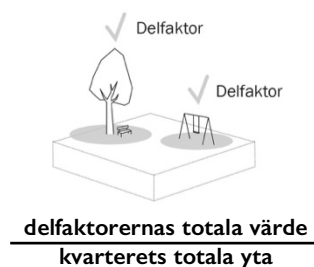
Närmiljö

De egenskaper som ryms inom beteckningen närmiljö, och som framhävs i detaljplanen för centrala Ulleråker, uppvisar flera likheter med vad som tidigare betonats i planprogrammet för Ulleråker och i kommunens översiktsplan. Bland annat framhävs närheten till offentlig och kommersiell service i området (PBN 2016b). Även närheten till grönytor (såsom rekreationsområdena vid Uppsalaåsen, Fyrisån och Kronparken) är egenskaper i närmiljön som lyfts fram som kvaliteter för framtidens Ulleråkersbor (ibid.).

Vad gäller service, anger planförslaget primärt att centrumverksamheter ska förläggas i det Östra och Sydvästra kvarteret. Här pekas samtliga av de bottenvåningar ut, som är vända mot det centrala torget, som lokaler för centrumändamål (PBN 2016b). Samma sak gäller för de hörnlägen som vetter mot torg och kollektivtrafikstråk inom planområdet. Exempel på verksamheter som enligt planen tillhör markanvändningen centrumändamål är butiker, banker, bibliotek, religiösa byggnader, samlingslokaler och ”vård av lättare karaktär” (ibid., s. 26). I kvarter Livsglädjen, och delar av det Norra och Sydvästra kvarteret, möjliggör planen även för lokaler avsedda för andra typer av verksamheter, såsom ”kontorsverksamhet eller tjänsteverksamhet med liten, eller ingen, varuhantering” (ibid., s. 27), samt undervisning i form av kursverksamhet eller universitetsundervisning.

Vad gäller bostädernas absoluta närmiljö, det vill säga ytan direkt utanför byggnadernas entréer, uttrycks ett förslag i planbeskrivningen om att ”indragna fasadliv” kan bidra med att skapa ”mindre platser eller förgårdsmark framför byggnaderna som möjliggör ett gott mikroklimat och utrymme för till exempel entréplatser” (PBN 2016b, s. 23). Mer detaljer kring bebyggelsens gestaltning och utformning uppges dock fastställas i samband med markanvisning och bygglov (ibid.). Vad detaljplanen däremot reglerar är att bebyggelsen, i huvudsak, ska placeras i anslutning till ”kvarterets gräns mot omgivande gator” (ibid., s. 25). Detta för att säkerställa sammanhängande ytor för bostadsgårdar, vilka uppges vara tänka att användas som vistelseytor och för dagvattenhantering.

Kraven på bostadsgårdarnas innehåll, gestaltning och funktion hanteras i sin tur i samband med markanvisning, vilket görs utifrån en grönytefaktormodell som tagits fram specifikt för Ulleråkersprojektet. Verktöget bygger på tre så kallade grundfaktorer (gul, grön och blå grundfaktor) som är tänkta att användas för att stärka Ulleråkers sociala värden (gul grundfaktor), ekologiska värden (grön grundfaktor) och för att främja en långsiktig hållbar dagvattenhantering (blå grundfaktor). Den gula grundfaktorn beräknas utifrån en rad delfaktorer för vilka byggaktörerna får poäng för olika funktioner och upplevelser i boendemiljön som har fokus på social attraktivitet. De poänggivande delfaktorerna framgår av bilaga 2. Utgångspunkten för den gula grundfaktorn handlar om att skapa förutsättningar för bostadsgårdar som bidrar till att ”stimulera till möten och utevistelse och samtidigt vara attraktiva och vackra miljöer att se på inifrån bostaden” (SBF 2016d, s. 9). För samtliga kvarter i centrala Ulleråker ska en grönytefaktor på 0.6 uppnås för den gula grundfaktorn (PBN 2016b). Figur 15 visar hur grundfaktorn beräknas.

Figur 15. Illustration för beräkning av grönytefaktorn. Källa: SBF 2016d, figur bearbetad av författaren.

Boende

Enligt angivelserna i detaljplanen utgör bostäder den dominerande markanvändningen inom planområdet, vilket möjliggörs för i samtliga kvarter (PBN 2016d). Kopplat till boendefrågan, poängterar ÄLN i sitt yttrande gällande detaljplan för centrala Ulleråker, att den tillkommande bostadsbebyggelsen bör tillgänglighetsanpassas för att fungera för äldre personer med funktionsnedsättning eller minskad rörlighet (ÄLN 2016b). Även UPS uppmärksammar äldre boende genom att även i detta skede ifrågasätta avsaknaden av särskilda bostäder för äldre, och hänvisar till yttrandet de lämnade för planprogrammet i Ulleråker (UPS 2016).

Planarkitekten²⁹ som är involverad i detaljplanearbetet i centrala Ulleråker, menade att detaljplanens uppgift inte är att reglera särskilda tillgänglighetskrav, och inte heller att peka ut vart särskilda bostäder för äldre ska ligga²⁹. Utan planarkitekten anger att tillgänglighetskraven hanteras i bygglovsskedet, och att äldres bostäder är möjliga att inrymma inom den generella markanvändningen bostäder. För att minska risken för missförstånd, har ett stycke lagts till i planbeskrivningen som förklarar att, ”inom användningen bostäder ryms olika typer av specialbostäder, till exempel för äldre” (PBN 2016b, s. 19). Vid sidan av detta, flaggar ÄLN även om att beredskap bör ”finnas för uppförande av totalt upp till tre vård- och omsorgsboenden” i Ulleråkersområdet fram till år 2050 (ÄLN 2016b). För att ett vård- och omsorgsboende verkligen ska bli av krävs att ÄLN och kommunens lokalförsörjning driver frågan och har en finansiering, förklarade planarkitekten²⁹. Detta då det inte är tillräckligt att enbart detaljplanen möjliggör för ett vård- och omsorgsboende för att ett sådant ska kunna tillkomma²⁹. Att döma av intervjuerna verkar inte någon sådan fråga ha drivits i de tidiga skedena av planeringsprocessen i Ulleråker.

Stadsmiljö

Precis som tidigare berörts, reglerar inte detaljplanen bebyggelsens utformning i detalj. Utan den övervägande delen av krav och uppföljning vad gäller stadsmiljöns gestaltning sker i samband med markanvisning och bygglovsgivning (PBN 2016b). Och vad gäller allmänna platser mer specifikt ska utformningen av dessa vägledas av ett kvalitetsprogram för allmän plats som SBF under 2017 arbetar med att ta fram³⁰.

Detaljplanen anger dock vissa förutsättningar som bidrar till att forma stadsmiljön. Däribland anges att detaljplanens bestämmelser bidrar till att skapa förutsättningar för möten mellan människor, genom att tillåta en *blandad markanvändning* i planområdet som möjliggör för olika funktioner och verksamheter på platsen (PBN 2016b). Även *storleken* på det centrala torget uppges skapa förutsättningar för ett varierat och blandat innehåll, då platsen anges vara tillräckligt stor för att både inrymma ”en öppen torgdel och en grönare del med träd och vatten och möjlighet till lek” (ibid., s. 20). Där den öppna torgdelen i sin tur föreslås innehålla både hållplatsläge för kollektivtrafiken, torghandel, uteserveringar och sittplatser. Den blandade markanvändningen uppges också bidra till att möjliggöra för ett ”varierat uttryck i fasader och volymhantering” (ibid., s. 19).

Detaljplanen skapar också förutsättningar för ett gott mikroklimat genom att reglera bebyggelsens höjd, som exempelvis begränsas runt delar av Vinghästtorget i syfte att främja god ”solinstrålning” (PBN 2016b, s. 22). Höjdmässigt föreslås även två 14-våningshus tillkomma i det Östra respektive Norra kvarteret. Höghuset i det Norra kvarteret är avsett att markera Ulleråkers nya centrum, då det kommer synas både norrifrån från kollektivtrafikstråket och från det stråk som passerar via Aktivitetstorget i söder (PBN 2016b).

Stadsbilden påverkas också av att äldre bebyggelse rivs för att skapa utrymme för den nya bebyggelsen inom planområdet. Två av byggnaderna pekas ut som intressanta utifrån ett ”medicin- och arkitekturhistoriskt” respektive ”sjukushistoriskt” intresse, men föreslås trots allt att rivas eftersom de bedöms ligga ”inom den lägre delen av

---

²⁹ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

³⁰ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

inventeringens värderingsskala” (PBN 2016b, s. 14) och inte har ”ett sådant värde att de skulle tillåtas styra utformningen av den nya kvartersstrukturen” (ibid., s. 14).

Trygghet

I detaljplanen för centrala Ulleråker diskuteras trygghetsskapande åtgärder på liknande sätt som görs i planprogrammet, bland annat genom att trycka på trafiksäkerhetsåtgärder för oskyddade trafikanter. Planen föreslår att cykelvägar ska tillkomma längsmed Ulleråkersvägen, likaså att ”trygga skolvägar” ska beaktas särskilt genom tillkomsten av nya gång- och cykelvägar samt låga hastigheter i kopplingen mellan Vinghästtorget och Ulleråkers södra delar (PBN 2016b).

Trygghet är också tänkt att gagnas genom tillkomsten av fler bostäder i området, samt att platser befolkas i högre utsträckning. Bland annat uppges levande bottenvåningar kunna bidra till att befolka de offentliga rummen, varför det ställs krav på lokaler för verksamheter på flera håll inom planområdet samt att en viss entrétäthet säkerställs (PBN 2016b).

Tillgänglighet och promenadvänlighet

Det är även tydligt att detaljplanens sätt att hantera tillgänglighet har sin utgångspunkt i planprogrammet. Vad gäller tillgängligheten till offentliga platser, lyfter detaljplanen bland annat fram tillgänglighet till stadsdelstorget som anges bli ”Ulleråkers tyngdpunkt för handel och service och en plats som ska vara enkel att nå och inbjudande att vistas i för alla” (PBN 2016b, s. 28). Specifikt framhävs även att ”stadsdelens torg ska vara tillgängligt för alla och kan bli en ny mötesplats för äldre” (ibid., s. 54). För att uppnå ambitionen om tillgänglighet, anger planbeskrivningen att hänsyn ska tas till höjdsättning av mark och gångvägar och att nybyggnation ska utformas ”enligt lag så att den är tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga” (ibid., s. 28), något som uppges följas upp i bygglovsskedet. Relaterat till tillgänglighet är också det faktum att lokaler för service och publika verksamheter avses att placeras i bebyggelsens bottenvåningar.

I detaljplanen framhålls även att resor med kollektivtrafik, gång och cykel ska främjas genom att ge dessa trafikslag prioritet framför bilen. Detta gäller för samtliga gator med undantag för Ulleråkersvägen som uppges vara den gata som ”förväntas hantera en stor del av Ulleråkers framtida bil- och lastbilstrafik” (PBN 2016b, s. 36). Medan lokalgator föreslås som tillåter en blandning av olika trafikslag mellan kvarteren (så kallad *shared space*) men ”på de gående och cyklandes villkor” (ibid., s. 37). En *shared space*-lösning föreslås även längsmed kollektivtrafikstråket, där kollektivtrafiken visserligen avsätts ett eget körfält, men *shared space* föreslås på båda sidor av kollektivtrafikfältet (PBN 2016b). Som framgick av föregående stycke anges satsningarna på säkra trafikmiljöer skapa förutsättningar för trygga skolvägar, men i planbeskrivningen betonas även att ”säkra och tydliga gatumuljöer är positivt för alla i staden, också ur ett äldreperspektiv” (ibid., s. 54).

Relaterat till tillgänglighetsfrågan påpekar ÄLN, i sitt yttrande gällande detaljplanen för centrala Ulleråker, att det är ”angeläget om att alla aspekter på tillgänglighet beaktas” (ÄLN 2016b). Något som anges inkludera både boendemiljön inuti byggnaderna, såväl som ”utformningen av planområdet och förutsättningarna för att ta sig till och från området” (ibid.). ÄLN föreslår därför att övergångsställena i området bör tillgänglighetsanpassas, att gång- och cykelbanor ska finnas i anslutning till den nya bebyggelsen samt att planen ska möjliggöra för anordning av handikapplatser i närheten av byggnadernas entréer. Handikapplatser är även något UPS poängterar i

sitt yttrande gällande detaljplanen (UPS 2016). Dessutom framhäver UPS mer generellt vissa brister när det kommer till tillgängligheten för äldre, med bakgrund i detaljplanens tydliga fokus på gång- och cykeltrafik, då ”alla förväntas gå eller cykla inom området” (ibid.).

I ÄLN:s yttrande framgår också en oro över att det kommer finnas begränsat med grönytor inom planområdet, varför särskilda insatser som ”gör det enkelt för alla oavsett funktionsförmåga att ta sig till och nyttja grön- och rekreationsområdena i direkt anslutning till planområdet” (ÄLN 2016b) förordas. Ett liknande resonemang uppmärksammas av UPS, mer specifikt genom att poängtera bristen på ”närliggande promenadvägar och lugn miljö” (UPS 2016). I samtalet med planarkitekten³¹ framkom att arbetet med att tillgängliggöra de kringliggande grönområdena kommer fortgå i kvalitetsprogrammet, och att det kommer krävas mycket av de allmänna ytorna för att lyckas tillvarata områdets gröna kvaliteter. Inte minst för barn och äldre som uppges ha ”svårare att röra på sig, eller rättare sagt – för barn har svårt att röra sig på egen hand, och för äldre som kan ha fysiskt svårt att röra sig”³¹.

Markanvisning

I mitten av 2016, parallellt med att detaljplanerna gick ut på samråd, anordnades en markanvisningstävling för samtliga kvarter i centrala Ulleråker, med undantag för kvarter Livsglädjen som är planerat att genomföras i en senare etapp³². För Norra och Sydvästra kvarteret utsågs vinnare i markanvisningstävlingen i december 2016 (Mark- och exploateringsutskottet [MEX-utskottet] 2016a). Även en byggaktör i Östra kvarteret har anvisats mark, trots att tävling uteblev i denna del av planområdet eftersom anbudet var för få. Detta kan enligt den f.d. biträdande projektchefen³² hämta sin förklaring i byggtkniska utmaningar på platsen vilket innebar att de flesta tävlanden valde att fokusera på något av de övriga två kvartererna. Med bakgrund i att det inte fanns något förslag att ta del av för Östra kvarteret under sommaren 2017, när fallstudien genomfördes, presenteras enbart bebyggelseförslagen för det Norra och Sydvästra kvarteret inom planområdet för dpl centrala Ulleråker nedan.

Tävlingsupplägg

I tävlingen tävlade tre team per kvarter. Upplägget följde Uppsala kommuns modell för markanvisning (även kallad Uppsalamodellen, se s. 39), som innebar ”att kvaliteter och åtaganden i inlämnade tävlingsförslag avgör vilka företag som kommer att få bygga inom tävlingsområdet” (SBF 2016a, s. 3). En förutsättning för att få delta, var att de tävlanden gick ihop i team bestående av flera byggaktörer som anlidade varsin arkitekt och en gemensam landskapsarkitekt (SBF 2016a). Bedömningen av de olika tävlingsförslagen gjordes i första hand utifrån förslagens kvaliteter, där de förslag som inte uppfyllde projektets ambitioner gällades bort³². Därefter viktades förslagen mot markprisanbudet (SBF 2016a). Den f.d. biträdande projektchefen³² berättar att bedömningen utfördes av en projektgrupp där bland annat den strateg³³ som utvecklat Uppsalas SKA-verktyg, satt med för att bevaka de sociala frågorna.

Kraven som ställdes i tävlingen utgick från Ulleråkersprojektets tre fokusområden, vilka lyftes redan i planprogrammet: God stadsmiljö, Hållbar vattenmiljö och Hållbara

---

³¹ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

³² F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

³³ Strateg, SBF. Möte, 23 februari, 2017.

vardagsresor (se även figur 12, s. 49). För respektive område formulerades dels ett antal *grundläggande krav* som var tvungna att uppfyllas, samt ett antal *utmaningar* som de tävlande utifrån sin ”kunskap och kreativitet” uppmanades ta sig an ”för att uppfylla eller överträffa de mål som formulerats inom dessa fokusområden” (SBF 2016a, s. 17). En utmaning kopplades till Ulleråkers vision om ”att vara en stadsdel för alla och för hela livet” (ibid., s. 20), där tävlingsteamet förväntades tydliggöra sitt arbete med följande utmaningar:

- Hur utformar ni som team ert kvarter för att möta olika typer av familjekonstellationer, ekonomiska förutsättningar och nya former av samboskap?
- Hur bidrar ert projekt till målet om en trygg och inkluderande stadsdel där alla vistas på lika villkor på olika tider på dygnet?
- Den täta stadsdelen kommer vara vardagsmiljö för många barn och ungdomar. Hur möter ert projekt utmaningen om en tät stad och samtidigt ger möjligheter för fri lek och rörelse för unga?
(SBF 2016a, s. 20)

I tävlingen fick varje team i uppgift att ta fram ett gemensamt koncept för kvarteret de arbetade med, därutöver förväntades respektive byggaktör ta fram ett individuellt förslag för det egna byggprojektet inom kvarteret.

Norra kvarteret

Av de tre tävlingsbidragen var det ”Det kollaborativa kvarteret” som utsågs som vinnare i centrala Ulleråkers Norra kvarter. En illustrationsbild och situationsplan för tävlingsförslaget visas i figur 16. Det vinnande förslaget valdes med motiveringen:

Förslaget utstrålar en stark identitet och har en karaktär som knyter an till, och utvecklar, Ulleråkers specifika karaktär. Samtidigt etableras ett kvarter med ett nutida uttryck där det är lätt att leva hållbart och möta andra människor. Förslaget tar ett helhetsgrepp om utmaningarna i Ulleråker. (SBF 2016b, s. 1)

Av tävlingsförslaget framgår att social hållbarhet avses skapas genom att erbjuda en mångfald av bostadstyper, däribland kollektivboende, samt genom att skapa av ”publika platser som kan utnyttjas av alla: äldre och yngre, barn och ungdomar kan vistas sida vid sida” (Midroc Property Development AB och Riksbyggen Ekonomisk förening [Midroc och Riksbyggen] 2016, s. 6). Bland annat föreslås gården inrymma en soffa som löper genom gårdens alla rum bidrar till att binda ihop gården. Även andra inslag föreslås i gårdsmiljön och för de gemensamma takterrasserna, i form av exempelvis gemensamma uteplatser, pingisbord, lekplatser och pocketparker. Likaså föreslås ett gemensamt magasin på gården där ”boende lämnar, byter, renoverar och återanvänder saker” (ibid., s. 1). Därtill är avsikten att gårdens öppningar mot parktorget och gatan ska bidra till att ”sudda ut gränsen mellan det privata och offentliga” (ibid., s. 2), vilket uppges förstärkas genom planteringar från gården som ”letar sig ut på torget och gatan” (ibid.). Övergången mellan den gården och torget ser SBF fördelar med baserat på vad som kan utläsas från utvärderingsutlåtandet:

Kvarteret knyts samman med det intilliggande parktorget (...) [D]etta grepp möjliggör också ett samspel mellan grönska på kvartersmark och allmän plats. En gradvis övergång mellan det offentliga torget och den halvprivata bostadsgården etableras, dit också allmänheten bjuds in. (SBF 2016b, s. 1).

Även bostadsgården lyfts fram i SBF:s utlåtande där det anges att ”bostadsgården erbjuder utrymme för aktiviteter som kan skapa engagemang och gemenskap för boende och besökare i olika åldrar” (SBF 2016b, s. 2).

Därutöver framgår också av förslaget att bostäderna i kvarteret ska erbjuda flexibilitet, exempelvis genom att två lägenheter ska kunna kombineras till en större, eller att en större lägenhet ska kunna delas av med en egen ingång vilket möjliggör för en separat uthyrningsdel (Midroc och Riksbyggen 2016). Några lägenheter föreslås även bli så kallade ”instegslägenheter” för personer mellan 18 och 30 år, vilka säljs långt under marknadspriset för att underlätta ungas inträde på bostadsmarknaden. Och som säljs vidare till nästa ägare för samma pris (Midroc och Riksbyggen 2016). Det är dock tillåtet att bo kvar i lägenheten så länge man önskar, men ett krav är att nästa ägare ska vara 18-30 år när den flyttar in.

Figur 16. Illustrationsbild och situationsplan för det vinnande tävlingsbidraget i Norra kvarteret. Källa: Midroc och Riksbyggen 2016, figur bearbetad av författaren.

Sydvästra kvarteret

Vad gäller planområdets Sydvästra kvarter lyder juryns motivering för det vinnande tävlingsförslaget, som visas i figur 17, enligt följande:

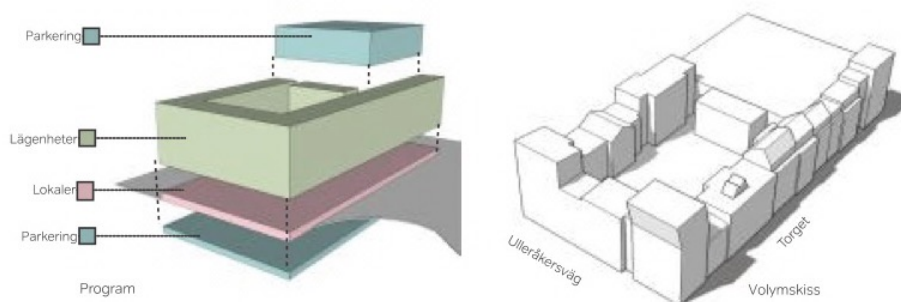
Förslaget visar ett sammanhållet koncept där den mänskliga skalan och upplevelsen i ögonhöjd är i fokus. Förslaget förenar det stora centrumkvarterets platskrävande funktioner med en rik urban miljö med plats för möten och liv på ett sätt som är värdigt Ulleråkers nya stadsdelscentrum.
(SBF 2016c, s. 1)

Även för detta förslag uppges att social hållbarhet ska främjas genom gårdens utformning och innehåll, som bland föreslås erbjuda ”mötesplatser för alla åldrar och för olika aktiviteter” (Hökerum bygg AB och Sveafastigheter bostad AB [Hökerum och Sveafastigheter] 2016, s. 6). I förslaget delas gården in i två karaktärer, ”det strikta” respektive ”det vilda” (ibid., s. 4). Den strikta miljön förläggs närmast husen och består av stråk för ”effektiv rörelse och med lättillgängliga ytor” (ibid.). Längsmed stråket finns runt om hela gården mer aktiva ytor, med plats för lek och avkoppling. Medan mitten av gården ”är tydligt avgränsad av byggda strukturer som kanter, plan och bänkar” (ibid.) och karaktären avser att vara ”mer avskild, vild och lugn med utrymme för utforskande av olika slag” (ibid.). I anslutning till gården planeras även en gemensam tvättstuga och ett återbrukscentrum, vilka uppges kunna bli framtida mötesplatser i kvarteret. SBF:s utvärderingsutlåtande lyfter just fram funktionerna på gården som något positivt då de anser att ”[g]ården rymmer möjlighet till flera olika typer av aktiviteter och mötesplatser för boende i alla ålder, och för användning året om” (SBF 2016c, s. 2).

Av förslaget framgår att visionen om ”en stadsdel för hela livet” ska uppnås både genom att erbjuda mötesplatser för alla åldrar och aktiviteter, men även genom att upplåta delar av hyreslägenheterna som ”kompislägenheter och seniorbostäder” (Hökerum och Sveafastigheter 2016, s. 1). Bostadsbeståndet är likaså tänkt att inrymma en variation av små och större lägenheter. Blandningen av lägenhetsstorlekar är något SBF ser positivt på i sitt utlåtande, då de framhäver att ”[e]n variation av lägenhetsstorlekar ger möjlighet till ålderblandning, och plats för boende i olika skeden av livet” (SBF 2016c, s. 2).

Mot Vinghästtorget, Ulleråkers centrala torg, placeras en ”högre signaturbyggnad som annonserar entrén till torget med sina nya handelsplatser och som en nod för kollektivt resande” (Hökerum och Sveafastigheter 2016, s. 1). Likaså planeras en livsmedelsbutik i anslutning till torget, som för att befolka torget ska ha sin entré mot torgsidan (ibid.). Även i den västra delen av kvarteret, mot Dag Hammarskjölds väg planeras för lokaler som kan komma att inrymma exempelvis gym och frisör. Utifrån SBF:s utlåtande framgår att förvaltningen ser positivt på hur kvarteret genom ”en tydlig centrumstrategi” (SBF 2016c, s. 1) samspelar med den kringliggande stadsdelen, och uppges i utvärderingsutlåtandet ha potential för ”att koncentrera flöden av människor och på så sätt bidra till ett levande stadsdelstorg” (ibid., s. 2).

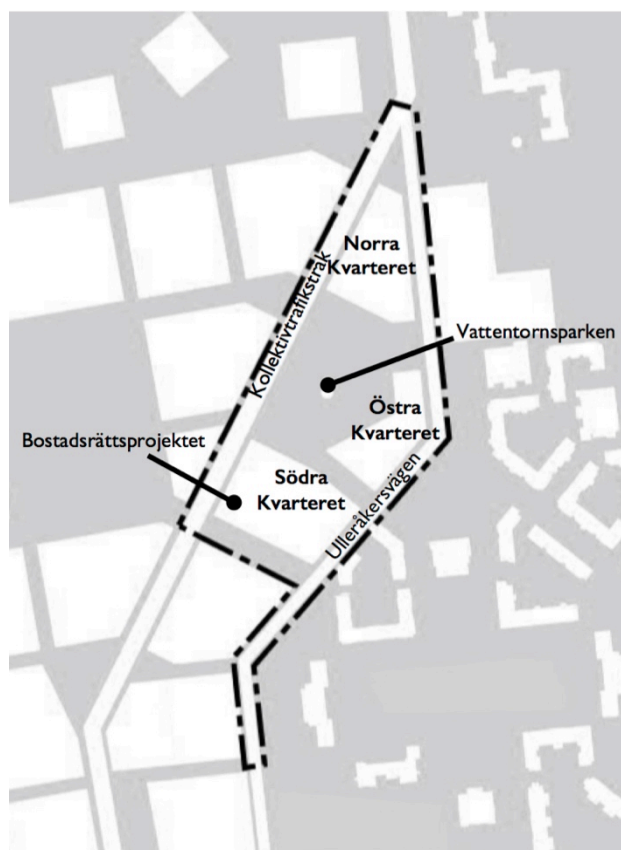
Figur 17. Illustrationsbild för det vinnande tävlingsbidraget i Sydvästra kvarteret högst upp. Kvarterets funktionsfördelning nere till vänster och volymskiss nere till höger. Källa: Hökerum och Sveafastigheter, 2016.

4.4.2 Detaljplan för Vattentornsparken

Den andra detaljplanen som fallstudien behandlar är detaljplanen för Vattentornsparken (även förkortad *dpl Vattentornsparken*). Planen omfattar 3 kvarter, Norra, Östra respektive Södra kvarteret (se figur 18) som totalt möjliggör för cirka 400 bostäder, 2000 kvadratmeter centrumverksamhet, en kvarterspark samt lokaler för förskola (PBN 2016c). Totalt har fyra byggaktörer anvisats mark inom planområdet. Idag karaktäriseras planområdet av blandskog och domineras av en kulle med ett vattentorn (ibid.), som även givit planen dess arbetsnamn.

Från maj till augusti 2016 var detaljplanen ute på samråd, och granskning är planerad till oktober 2017³⁴. UPS avstod från att lämna in yttrande gällande dpl Vattentornsparken under samrådet, varför inga yttranden från denna remissinstans behandlas i avsnittet.

³⁴ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

Figur 18. Karta över dpl Vattentornsparken.
Källa: SBF 2016a, figur bearbetad av författaren.

Närmiljö

Precis som i fallet för dpl centrala Ulleråker, lyfts *närheten till kommersiell och offentlig service* som en viktig del i bostädernas närmiljö inom planområdet för Vattentornsparken. Inom planområdet föreslås därför att lokaler för centrumverksamhet placeras i bebyggelsens bottenvåningar längsmed kollektivtrafikstråket (PBN 2016c), se figur 18. Enligt landskapsarkitekten³⁵ som intervjuats för fallstudien har planarbetet präglats av en övergripande idé om ”närhet” för att uppnå visionen om en stadsdel för hela livet. Där gångavstånd till samhällsservice (såsom skola, vård och handel) har varit en central del i planeringen, då gångavstånd lyfts fram som betydelsefullt för att det ska vara möjligt att bo där under alla faser av livet³⁵.

Därutöver planeras bebyggelsen att förläggas på ett sätt som skapar utrymme för förgårdsmark och som ger plats åt ”planteringar och träd som kan ge gröna kvaliteter i den täta stadsmiljön” (PBN 2016c, s. 22) i de delar av Norra och Östra kvarteret som vetter mot Ulleråkersvägen. I övrigt förespråkar detaljplanen, precis som dpl centrala Ulleråker, att byggnader ska placeras i anslutning till gator för att ”säkerställa möjlighet till sammanhängande ytor för bostadsgårdar inom kvarteret” (ibid., s. 21). Även användningen av bostadsgårdarna ligger i linje med vad som föreslås i planförslaget

³⁵ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

för centrala Ulleråker, genom att bostadsgårdarna primärt uttrycks vara tänkta att användas som vistelseytor och för dagvattenhantering.

Relaterat till den bostadsnära miljön framhäver planförslaget även att planen möjliggör för boende i Ulleråker att få nära till flera rekreationsområden. Särskilt betonas närheten till ”naturområden på åsen, Kronparken väster respektive norr om Ulleråker samt områden vid Fyrisån” (PBN 2016c, s. 45).

Boende

Planbeskrivningen tydliggör att inom markanvändningen bostäder tillåts även ”olika typer av specialbostäder, till exempel för äldre” (PBN 2016c, s. 44). Vidare framhävs att bostädernas upplåtelseform inte kan styras i detaljplanen, men eftersom kommunen äger marken i planområdet uppges att goda förutsättningar finns för att både bostadsrätter och hyresrätter ska tillkomma i området (ibid.).

Landskapsarkitekten³⁶ menar att bostadsfrågan är en central för att nå visionen om en stadsdel för hela livet. Detta genom att möjliggöra för en variation i bostadsutbudet både vad gäller bostadstyper och storlekar, men även med avseende på bostädernas pris. Målet är, enligt landskapsarkitekten, högt prioriterat och SBF uppges arbeta aktivt med strategier för hur billigare bostäder kan möjliggöras.

I ÄLN:s yttrande framhävs, precis som för dpl centrala Ulleråker, att det är viktigt att nybyggnationen av bostäder tar hänsyn till ”äldre med försämrad rörlighet eller annan funktionsnedsättning så att ingen tvingas flytta av praktiska skäl eller att kommunen måste gå in med bostadsanpassningsåtgärder” (ÄLN 2016c, s. 1). Exempel på åtgärder som enligt nämnden bör beaktas är trösklar, dörrbredder, tunga dörrar och hissförbindelser från markplan.

Stadsmiljö

Hur bebyggelsens gestaltning utformas mer i detalj regleras, som redan nämnts på flera ställen i kapitlet, inte genom själva detaljplanen. Utan krav och uppföljning av gestaltning sker även för dpl Vattentornsparken i samband med markanvisning och bygglovgivning (PBN 2016c). För att säkerställa kvaliteten i utemiljön, och specifikt kvartersmarken, är avsikten att gestaltningen i området ska utgå från den grönytefaktormodell som tagits fram specifikt för Ulleråkersprojektet (ibid.), och som presenterades mer ingående under rubriken *närmiljö* i avsnitt 4.4.1 *Detaljplan för centrala Ulleråker* (s. 56). I detaljplanen anges att samtliga kategorier (grön, blå, gul) minst ska uppnå en grönytefaktor om minst värdet 0,6 (PBN 2016e). Landskapsarkitekten³⁶ förklarar att kvalitetsprogrammet (som är under pågående arbete) syftar till att ta fram principer för att ta ett helhetsgrepp om planeringen och för att säkerställa utemiljöns kvaliteter ”för hela stadsdelen”³⁶. En förutsättning för detta uppges vara att kommunen äger marken, vilket ger kommunen en möjlighet att beakta en helhetssyn på stadsmiljön och arbetsprocessen³⁶.

Planbeskrivningen anger en ambition om att stadsmiljön ska erbjuda platser för möten och rekreation. I detta avseende framhävs både en *blandad markanvändning* (genom att möjliggöra för en blandning av t ex bostäder, centrumlokaler och förskola), likväl som utvecklingen av en *kvarterspark* (Vattentornsparken) utgöra egenskaper som främjar

---

³⁶ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

möten mellan människor på platsen (PBN 2016c). Parken ska enligt planförslaget ”utvecklas till en kvarterspark med lek- och vistelseytor” (ibid., s. 10).

I detaljplanen fastställs att Vattentornet som ligger i Vattentornsparken ska skyddas mot rivning, då tornet uppges utgöra det mest värdefulla kulturmiljövärdet inom planområdet (PBN 2016c). Ytterligare fem byggnader finns i planområdet, varav en möjliggörs för att bevara eftersom byggnaden som uppges ha ett social- och sjukhushistoriskt intresse. Byggnaden inrymmer idag en mindre livsbutik och i detaljplanen specificeras inte byggnadens framtida användningsområde mer än att det av planbeskrivningen framgår att verksamheten på sikt ”bör vara av sådan art att den inte kräver dagliga transporter, så att parken kan bli en bilfri miljö” (ibid., s. 25). De fyra övriga byggnaderna är varken av så pass ekonomiskt eller kulturhistoriskt värde ”att de skulle tillåtas styra utformningen av den nya kvartersstrukturen” (ibid., s. 16) och föreslås rivas till förmån för den nya bebyggelsen.

Redan i planprogrammet diskuterades Ulleråkersvägens roll i att framhäva de kulturhistoriskt värdefulla sjukhusmiljöerna i Ulleråker. För att betona sjukhusmiljöerna på bästa sätt, föreslås därför att bebyggelsen ska dras in tre meter från vägen för att värna om siktlinjerna och för att Asylen ska hamna ”i fonden” (PBN 2016c, s. 14), något som bland annat uppges bidra till att bevara ”den historiska läsbarheten” (ibid., s. 45). I övrigt, vad gäller den nya bebyggelsen i området, föreslås att en byggnad på 11 våningar uppförs i Norra kvarteret, för att kontrastera den resterande bebyggelsen och ”betona en plats som blir viktig genom sitt läge i gatunätet, där kollektivtrafikstråket, Ulleråkersvägen och ytterligare en viktig gata i huvudnätet möts” (ibid., s. 19-20).

Trygghet

Precis som i dpl centrala Ulleråker och planprogrammet för Ulleråker, behandlas trygghet i relation till trafiksäkerhet i detaljplanen för Vattentornsparken. För att skapa en tryggare trafikmiljö föreslår detaljplanen att separata gång- och cykelbanor uppförs parallellt med Ulleråkersvägen. Något som betonats fördelaktigt ”också ur ett äldreperspektiv” (PBN 2016c, s. 44). I planbeskrivningen framhävs även att ”befolkade platser och fler bostäder i anslutning till parken” (ibid., s. 43) kan bidra till att området kring Vattentornsparken upplevs tryggt även under kvällstid.

Tillgänglighet och promenadvänlighet

Parken är inte bara föremål för diskussioner rörande trygghet, utan i planbeskrivningen diskuteras även parken i förhållande till tillgänglighetsaspekten. Av planbeskrivningen framgår att avsikten är att planera för ”en miljö som ska vara tillgänglig för alla” (PBN 2016c, s. 44). Då parkområdet är kuperat har detaljplanarbetet bland annat fokuserat på att även inkludera plana ytor inom markanvändningen ”park”, för att möjliggöra för anläggandet av tillgängliga gångvägar hela vägen upp på kullen (PBN 2016c). Tillgängligheten till parken uppges därtill även öka genom att gångytor och sittplatser skapas på platsen (ibid., s. 43). ÄLN framhåller i sitt yttrande gällande detaljplanen att det är viktigt att ”detta [tillgängligheten till kullen] inte tappas bort i den framtida utvecklingen av planområdet” (ÄLN 2016c). Bakgrunden till uttalandet kan hämta sin förklaring i att utformningen av parken är förlagd till ett senare skede. Övriga delar av ÄLN:s yttrande, som rör tillgänglighetsfrågan, följer samma argument som hördes i yttrandet för dpl centrala Ulleråker (och som presenterades i avsnitt 4.4.1 *Detaljplan för centrala Ulleråker*, s. 56).

Ett annat sätt för att säkerställa tillgänglighet inom planområdet, och mer specifikt tillgänglighet till den egna gården, är att samtliga entréer är planerade att utföras med genomgående trapphus (PBN 2016c). Planarkitekten³⁷ förklarar att syftet är att ”man inte ska behöva gå runt sitt hus för att komma till gården”³⁷. Enligt planarkitekten³⁷ är just marknivån inom planområdet en aspekt som detaljplaneringen kan bevaka. Exempelvis genom att möjliggöra för att bygga in höjdskillnader i byggnader istället för utomhuslösningar som kan kräva ramper. Något som i detaljplanen kan styras exempelvis genom att fastställa ifall bebyggelsen ska utformas med souterrängvåning, eller genom att reglera huruvida det är tillåtet att göra uppfyllnad i samband med grundläggning³⁷. Själva tillgängligheten till ny bebyggelse uppges precis som för dpl centrala Ulleråker, utformas enligt lag ”så att den är tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga” (PBN 2016c, s. 26), vilket prövas i bygglovsskedet.

I övrigt ligger detaljplanens prioritet på att öka tillgängligheten genom att satsa på hållbart resande (både inom området men även till övriga delar av staden), vilket relaterar till ”resor som görs med kollektivtrafik, cykel och till fots” (PBN 2016c, s. 29). Strategier som planbeskrivningen förordar för att främja detta syftar till att ge plats för ”människor snarare än bilar” (ibid., s. 31) varpå bland annat bilparkering ska planeras på ett sätt som uppmuntrar till minskat bilägande och bilanvändning. Exempelvis genom att all parkering, med undantag för parkering för rörelsehindrade, förläggs i parkeringshus i planområdets utkant. Likaså föreslås gång- och cykeltrafik prioriteras på flera gator inom planområdet, bland annat längsmed kollektivtrafikstråket, medan bilar bara får framföras på gåendes villkor. Även ett östvästligt stråk, som kopplar ihop planområdet med bland annat Hospitalskyrkogården och området vid Fyrisån, uppges utvecklas till en lågfartsgata där gång- och cykel prioriteras.

Markanvisning

Under första halvåret 2016 anvisades tre byggaktörer mark för de tre kvarteren (Norra, Östra och Södra kvarteret) inom Vattentornsparken, och i april 2017 anvisades ytterligare en byggaktör mark för ett bostadsrättprojekt i en del av Södra kvarteret (MEX-utskottet 2016b/2016c). Anledningen till varför Södra kvarteret delades upp mellan två byggaktörer, beror på att kvarterets storlek överskrider tilldelningsområdets maximala storlek om 150 lägenheter per byggaktör³⁸, vilket fastställs i markanvisningsstrategin för Ulleråker (KS 2015).

Till skillnad från dpl centrala Ulleråker anordnades ingen markanvisningstävling för markanvisningsprocessen i Vattentornsparken. Anledningen till detta är att man hade en förhoppning att lyckas få till en tidig byggstart i området, enligt exploateringsprojektledaren³⁸ som varit involverad i markanvisningsprocessen för dpl Vattentornsparken. Såhär i efterhand har det dock visat sig att detaljplanarbetet dragit ut på tiden, vilket inneburit att den planerade byggstarten senarelags³⁸.

Markanvisningsprocess

De fyra byggaktörer som anvisats mark inom planområdet har valts ut på olika grunder. I det Norra kvarteret utsågs en byggaktör som sedan tidigare var känd hos

---

³⁷ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

³⁸ Projektledare exploatering, SBF. Telefonsamtal, 16 augusti, 2017.

kommunen då de erbjuder en specifik produkt (flerbostadshus i trä) som exploateringsprojektledaren³⁹ berättade att kommunen efterfrågade för kvarteret. I det Östra och det Södra kvarteret utseddes byggaktörer som kommunen haft goda erfarenheter av från tidigare projektsamarbeten³⁹. Dessutom har kommunen tecknat ett intentionsavtal med byggaktören i det Södra kvarteret i syfte att underlätta byggandet av hyresrätter, något som uppgavs utgöra en ytterligare anledning till varför byggaktören valdes ut³⁹. För bostadsrättsprojektet (som utgör en del i det Södra kvarteret) tävlade olika byggaktörer med markprisanbud, där den byggaktör som lämnade in det högsta genomsnittliga priset valdes ut³⁹.

Under den fortsatta planprocessen, från att markanvisning getts och framtill bygglovsansökan, har byggaktörerna fortsatt att utveckla sina bebyggelseförslag i samarbete med kommunen (Uppsala kommun 2017e). Exploateringsprojektledaren⁴⁰ förklarade att kommunen ställer motsvarande krav på de olika byggaktörerna i Vattentornsparken som gjorts för markanvisningstävlingen i centrala Ulleråker, då de ”fått förhålla sig till tävlingsprogrammet för centrala Ulleråker och förväntats uppfylla alla krav där”⁴⁰ (några av dessa krav presenterades under rubriken *tävlingsupplägg* i avsnitt 4.4.1 *Detaljplan för centrala Ulleråker*, se s. 61).

Sommaren 2017 var redan två av förslagen (Östra kvarteret och Södra kvarteret) färdigutvecklade, medan de två övriga förslagen (Norra kvarteret och bostadsrättsprojektet i en del av Södra kvarteret) har givits en förlängd markanvisning. Kommunen har därför endast tagit fram utvärderingsutlåtanden för de två förslag som är färdigutvecklade, Östra och Södra kvarteret, varför enbart dessa förslag omfattas av en mer ingående redogörelse nedan.

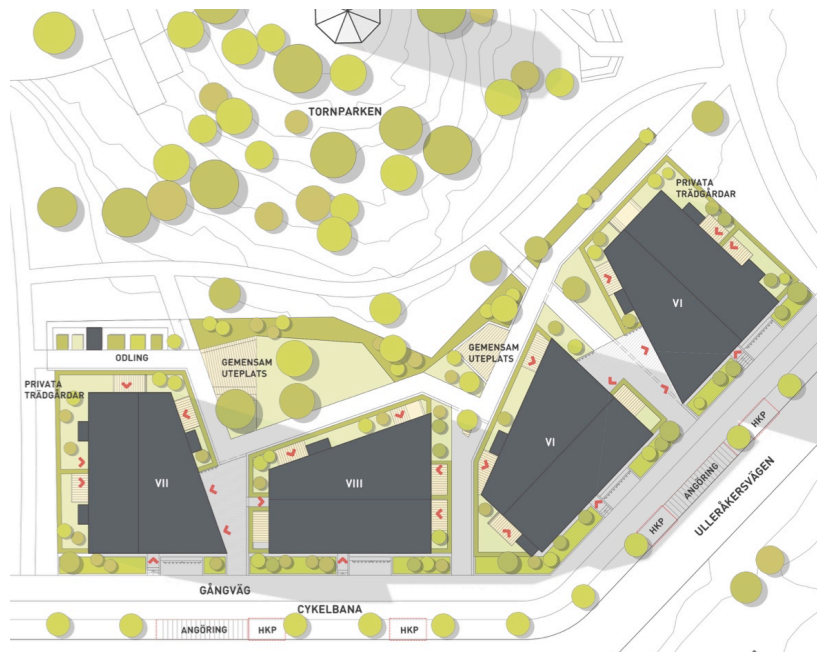
Östra kvarteret

Av förslaget för det Östra kvarteret i Vattentornsparken (och som visas i figur 19), framgår att social gemenskap ska främjas, dels genom skapandet av ”fysiska och visuella kopplingar mellan parken och befintlig bebyggelse” (Småa 2016, s. 10) - exempelvis genom att bebyggelsen utformas som fristående hus och förstärks av ”omsorgsfullt bearbetade” (ibid., s. 11) gårdsmiljöer och förgårdsmark. Och dels genom inrättandet av ”[f]örgårdsmarker, trädgårdar, odlingsbäddar och gemensamma uteplatser” (ibid., s. 10), vilket är ytor som uppges kunna uppmuntra till socialt umgänge. Dessutom framhävs att gränsen mellan offentlig och privat mark ska göras tydlig med hjälp av häckar och planteringar ”utan att utestänga” (ibid., s. 11). SBF ser fördelar med hur byggaktören omfamnar bebyggelsens möte med gatan, och betonar särskilt styrkor med förslagens sätt att skapa ”spännande siktlinjer in och genom kvarteret mot parken” (SBF 2016e, s. 1) och hur ”entréer mot gatan och mot platsbildningar mellan husen bidrar till att befolka stadsrummet längs hela sträckningen” (ibid.). Även arkitektens samspel med den kringliggande miljön lyfter SBF fram som positivt i sitt utvärderingsutlåtande (SBF 2016e). Där det utmärkande för förslaget består i att byggnaderna varken får en fram- eller baksida, utan ”behandlas lika runt om” (Småa 2016, s. 9), och husen på så sätt vänder sig lika mycket mot gata som mot park.

---

³⁹ Projektledare exploatering, SBF. Telefonsamtal, 16 augusti, 2017.

⁴⁰ Projektledare exploatering, SBF. Mejlkonversation, 17 augusti, 2017.

Figur 19. Illustrationsbild och situationsplan för Östra kvarteret inom dpl Vattentornsparken. Källa: Småa 2016

Ett annat tag på de sociala frågorna behandlas i förslaget, och mer specifikt i relation till hur förslaget ämnar möta Ulleråkers ambition om att vara ”en stadsdel för hela livet”. Av förslaget framgår att denna ambition är tänkt att uppnås genom att erbjuda en variation i lägenhetsstorlekar (Småa 2016), något SBF ställer sig positiv till i utvärderingsutlåtanden med motiveringen att ”[o]lika storlekar på lägenheter med samma antal rum möjliggör att människor med olika behov/val kan tillgodoses” (SBF 2016e, s. 2). På temat ”en stadsdel för hela livet” framhävs också att närheten till Vattentornsparken skapar förutsättningar för ”fri lek och rörelse för alla utan att några vägar behöver korsas” (Småa 2016, s. 13), att entréerna i kvarteret tillgänglighetsanpassas och att ”angöring och HKP [handikapplatser] finns inom 25m från den tillgängliga gårdsentrén” (ibid.). Även i utvärderingsutlåtandet framhävs fördelen med bebyggelsens närhet till Vattentornsparken då ”fri lek utan att vägar behöver korsas ger ökad kvalitet åt projektet” (SBF 2016e, s. 1).

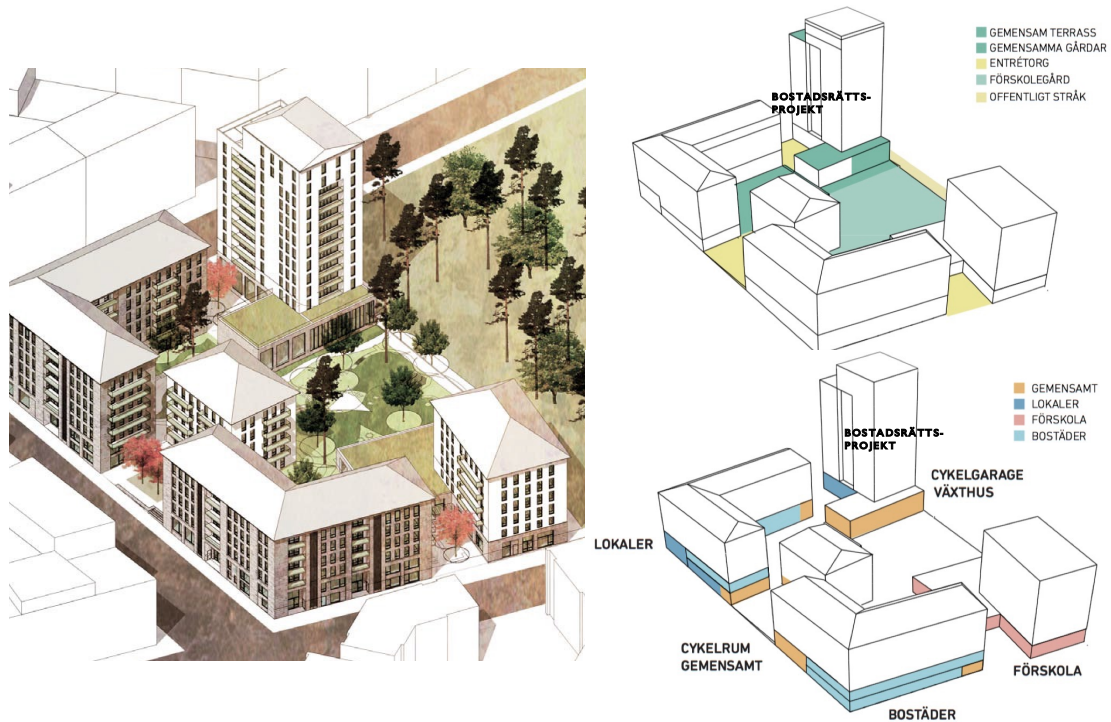
Södra kvarteret

Bebyggelseförslagets inriktning i det Södra kvarteret präglas tydligt av en tydlig ambition om att skapa en plats där ”människor ska mötas” (ByggVesta 2017, s. 3). På flera ställen i kvarterstrukturen bryts därför bebyggelsen upp med entrétorg med mikroparker, som erbjuder ”platser för att stanna upp, sitta ner och möta sina grannar” (ibid., s. 4). Dessa semiprivata rum är tänkta att innehålla bland annat träd, bänkar, gemensamhetslokaler, cykelparkering samt entréer till cykelrum och bostäder. Av förslaget framgår att torgen ska vara till både för boende men även andra personer som rör sig på gatan (ibid.). Den uppbrutna kvartersstrukturen uppges på så sätt bidra till ”fler rörelsemönster än ett traditionellt kvartersblock” (ibid., s. 10), samt att kvarteret sammankopplas väl med sin omgivning. Av SBF:s utvärderingsutlåtande framgår att förvaltningen ställer sig positiv till idén om de föreslagna entrétorgen, då de uppbrutna volymerna och gårdstorgen förväntas bidra ”till upplevelsen av en miljö med mänsklig skala och skapar goda förutsättningar för möten samt aktiverar gatan på ett intressant sätt” (SBF 2016f, s. 1).

Därutöver betonar förslaget att vissa ”gemensamma funktioner” (ByggVesta 2017, s. 3) ska tillhandahållas inom kvarteret för att stärka områdets sociala fokus ytterligare. Bland annat föreslås lokaler för café i bottenvåningen i ett läge, och en gemensam takterrass i ett annat läge. Förslaget innefattar även ett växthus och bostadsgård för de boende i kvarteret. Bostadsgården delas in i, dels en privat del som är tänkt att programmeras med ”funktioner som småbarnslek, vattenlek, gemensamma sittplatser under pergola och ett långbord med integrerad grill” (ibid., s. 8). Och dels en förskolegård (som ska kunna användas av de boende under kvällar och helger) som inrymmer både ett område för mindre barn och ett lekområde för större barn. Innehållet på kvartersmarken är också något som SBF ser positivt på, enligt utvärderingsutlåtandet, då de anger att ”de olika rekreativa ytorna på kvartersmarken svarar mot flera målgruppers behov och olika aktiviteter” (SBF 2016f, s. 1).

Av de bostäder som inryms i Södra kvarteret, utgörs samtliga av hyresrätter, förutom det bostadsrättsprojekt som utgör en del av kvarteret (och som framgår av figur 20). Hyreslägenheterna uppges vara förhållandevis små i storleken, men erbjuder en viss flexibilitet då planlösningen möjliggör för i vissa tvårumslägenheter att enkelt byggas om till en trerumslägenhet, vilket uppges kunna bidra till ”ett bra boende för fler till ett rimligt pris” (ByggVesta 2017, s. 15). Lägenhetsstorlekarna var inget SBF lämnade synpunkter på i sitt utlåtande förutom för att påpeka att ”vissa lägenhetslösningar behöver ses över för att säkerställa tillgängligheten” (SBF 2016f, s. 2). s

Figur 20. Illustrationsbild för Södra kvarteret inom dpl Vattentornsparken visas till vänster. Kvarterens funktionsfördelning visas i de två bilderna till höger. Källa: ByggVesta 2017.

4.4.3 Summerande reflektion: Planeringens äldrevänlighet i detaljplanering och markanvisning

I detta avsnitt ges en summerande reflektion kopplat till de detaljplaner och markanvisningsprocesser som behandlats i avsnittet. Reflektionen är strukturerad efter de fem områden som bygger upp det empiriska ramverket i kapitel 3 genom att sätta planeringen i relation till äldreperspektivet.

Närmiljö

Ett genomgående tema som kan urskiljas, både i de två detaljplanerna men även i flera av bebyggelseförslagen, är prioriteringen av närheten till service i området. Där tyngdpunkter för service föreslås att prioriteras primärt i bottenvåningarna runt Vinghästtorget, och längsmed det kollektivtrafikstråk som är tänkt att löpa genom stadsdelen. I centrala Ulleråker möjliggörs även för vissa andra typer av verksamheter, såsom lokaler för undervisning och ”vård av lättare karaktär” (PBN 2016b, s. 26). Då närhet till lokal handel och hälsovård utgör exempel på aspekter, som enligt källor i forskningslitteraturen (Fitzgerald och Caro 2014; Smith et al. 2013; Föbker och Grotz 2006; Alley et al. 2007), är fördelaktigt för äldre – kan den blandande markanvändning som planerna möjliggör för, ses som en styrka i relation till äldreperspektivet.

I litteraturen framhävs även närhet till mötesplatser (Gilroy 2008; Föbker och Grotz 2006), samt grönytor och parker (Fitzgerald och Caro 2014; Burton et al. 2011) som betydelsefulla egenskaper i äldres närmiljö. Mötesplatser är ett återkommande ledord för utvecklingen i området, både på en detaljplanenivå – där bland annat torg och parker pekats ut som potentiella mötesplatser på flera ställen i de två planområdena. Men skapandet av mötesplatser har även fått genomslag i byggaktörernas individuella

bebyggelseförslag. Då flera bebyggelseförslag ger uttryck för att prioritera gemensamma ytor och funktioner i bostadsgårdarna, vilka syftar till att fungera som mötesplatser för de som bor i området.

Kvaliteten på kvartersmarken bevakas av kommunen i markanvisningsprocessen genom att krav ställs på olika kvaliteter i kvarterens utemiljöer, samt genom att avtal upprättas med målsättningen att säkerställa att kvaliteter uppfylls längre fram i processen. Ett annat medel som syftar till att främja bostadsgårdarnas kvalitet, handlar om att detaljplanen reglerar bebyggelsens placering så att den i huvudsak förläggs längsmed kringliggande gator, vilket ger större gårdsytor och mer ljus in på gårdarna. Några återkommande egenskaper som byggaktörerna förordar i sina gårdsmiljöer är bland annat sittplatser, lekytor, planteringar, gemensamma uteplatser och takterrasser samt gemensamhetslokaler. I några förslag föreslår byggaktörerna även att gården indelas i mindre rum som inrymmer olika typer av funktioner. Något som kan argumenteras skapa förutsättningar för vad Berglund och Jergeby (1998) benämner ”revirmarkeringar” (s. 73), genom att säkerställa att innehållet i de olika rummen utformas specifikt för att tilltala olika grupper och skapar förutsättningar för att särskilda grupper ska känna tillhörighet och lockas till en plats. Vilka funktioner och innehåll som specifikt skulle tänkas locka äldre specificeras inte i bebyggelseförslagen, trots att de båda förslagen för centrala Ulleråker uttrycker att de vänder sig till ”människor i alla åldrar” (Hökerum och Sveafastigheter 2016), och att platser ska skapas ”som kan utnyttjas av alla” (Midroc och Riksbyggen 2016). Vilka kvaliteter som är riktade mot, eller tänkta att gynna, barn framgår desto tydligare. Exempelvis föreslås särskilda lekytor för små, respektive större barn, i Södra kvarteret inom dpl Vattentornsparken. Likaså framgår att trygga miljöer ska främjas i det Östra kvarteret som gör det möjligt för barn, att på egen hand, utforska Vattentornsparken.

Då många äldre uppges tillbringa mycket tid i sin närmiljö (Gilroy 2008; Smith et al. 2013), kan det utifrån ett äldreperspektiv ses fördelaktigt att bostadsgårdarnas utformning håller en hög kvalitet. Samtidigt uppges att vissa äldre efterfrågar mer liv och rörelse, varför även allmänna platser (platser som inte utgörs av bostadsgårdar) avvägs väl i sin utformning, för att ta hänsyn även till äldres behov och önskemål. Huruvida de egenskaper som i ramverket identifierats som betydelsefulla utifrån ett äldreperspektiv kommer att få genomslag i dessa miljöer är oklart, eftersom inriktningen för hur de allmänna platserna ska utformas, är avsett att styras genom det kvalitetsprogram som ännu inte har fastställts. De kvaliteterna som kan urskiljas i bebyggelseförslagen fokuserar även i hög grad till kvaliteter i bostadsgården, medan strategier för att främja kvaliteter för anslutning till den kringliggande stadsmiljön inte framgår lika tydligt. I detta avseende utmärker sig visserligen Östra kvarteret för Vattentornsparken, med initiativet att skapa små entrétorg och mikroparker som vetter mot gatan, något som kan skapa förutsättningar för fler än enbart de som bor i kvarteret att ta del av de kvaliteter som skapas.

Boende

Relaterat till äldres bostäder, pekas (precis som i programskedet) särskilda boenden för äldre inte ut specifikt i detaljplanerna. Detta är något som exempelvis UPS kritiserar i deras yttrande för dpl centrala Ulleråker. Då äldres bostäder uppges tillhöra den generella markanvändningen ”bostäder”, trycker SBF särskilt på detta i detaljplanernas planbeskrivningar. Även några av de synpunkter gällande tillgänglighetsanpassning av byggnader, som ÄLN återkommande tar upp i sina yttranden (bland annat dörrbredder och hissförbindelser), kan sägas spela ut sin roll i detaljplaneskedet då

synpunkterna regleras i BBR i samband med bygglov (BFS 2011:6). Inte heller vård- och omsorgsbostäder pekats ut i någon av planerna, vilket tycks bero på att frågan inte har drivits av ÄLN och lokalförsörjningen och ingen formell beställning därför nått SBF vid tidpunkten för detaljplanernas upprättande. Samtidigt verkar ÄLN identifiera ett behov av upp till tre vård- och omsorgsbostäder för äldre i Ulleråker fram till år 2050, vilket framgår av nämndens yttrande. Därmed verkar aktörerna inte helt samspelade i dialogen gällande äldres boende.

En ansträngning som gjorts från SBF:s sida som syftar till att säkerställa en variation av boendeanternativ, och som korresponderar med det övergripande målet att Ulleråker ska vara en stadsdel för hela livet (och därmed även en stadsdel för äldre), kan urskiljas i en av de tävlingsutmaningar som formulerats i tävlingsprogrammet för Ulleråker. I den uppmuntras byggaktörerna till att precisera hur deras kvarter ska utformas för att kunna möta olika typer av ”familjekonstellationer, ekonomiska förutsättningar och nya former av samboskap” (SBF 2016a, s. 20). En återkommande strategi hos flera byggaktörer, som även går hand i hand med äldreperspektivet i ramverket för empirisk analys, handlar om variation i lägenhetsstorlekar. Det är även något SBF är positivt inställda till i sina utlåtanden.

I några förslag tar byggaktörerna mer kreativa initiativ. Exempelvis genom att främja flexibilitet i bostadsbeståndet genom att en större lägenhet kan delas av med en separat uthyrningsdel, eller genom flexibla planlösningar där en tvårumslägenhet enkelt kan omvandlas till en trea. Av dessa alternativ är det kanske framförallt det förstnämnda som är mest fördelaktigt utifrån ett äldreperspektiv. Då en separat uthyrningsdel skulle kunna innebära en extra inkomst som kan användas för att finansiera en hög boendekostnad för äldre som blivit ensamma.

Därutöver planeras även delar av hyresrättsbeståndet i centrala Ulleråkers Sydvästra kvarter att upplåtas som ”kompisbostäder och seniorbostäder” (Hökerum och Sveafastigheter 2017), och ett kollektivboende planeras i det Norra kvarteret. Initiativ som enligt ramverket kan tolkas utgöra kvaliteter som gynnar äldre, då seniorbostäder och kollektivbostäder representerar boendeformer med en högre servicenivå jämfört med vanligt bostäder. Trots detta är dessa initiativ inget som SBF specifikt framhäver i sina utvärderingsutlåtanden för de olika bebyggelseförslagen.

Stadsmiljö

Kvalitetsprogrammet kommer få en viktig roll vad gäller stadsmiljöns äldrevänlighet genom att vägleda utformningen av de allmänna platserna i Ulleråker. Utifrån litteraturen är det några aspekter som är särskilt viktiga att kvalitetsprogrammet beaktar i detta avseende: dels främjandet av en mångfald av funktioner och innehåll i stadsmiljön (för att skapa förutsättningar för *svaga band*), och dels främjandet av revirskapande miljöer där innehållet riktas specifikt mot äldre (Jergeby 1996; Berglund och Jergeby 1998). Då kvalitetsprogrammet fortfarande är under pågående arbete (sommaren 2017 när denna studie genomförs) och detaljplanerna inte har för uppgift att detaljstyra innehållet i stadsmiljön på det sättet, är det svårt att veta huruvida dessa aspekter kommer att tillgodoses i stadsmiljön.

Några aspekter kopplade till stadsmiljöns äldrevänlighet, som detaljplanerna och bebyggelseförslagen däremot har möjlighet att påverka, relaterar bland annat till stadsmiljöns orienterbarhet. Exempelvis föreslår Gilroy (2008) att orienterbarhet kan främjas med hjälp av landmärken och genom att skapa en varierad gatubild. Vilket i planförslagen hanteras genom att möjliggöra för en blandad markanvändning och att

delar upp större kvarter mellan flera byggaktörer och arkitektföretag. Samtidigt som initiativ i form av högre byggnader och siktlinjer som framhäver den äldre institutionsbebyggelsen kan liknas med skapandet av landmärken i stadsdelen. Ser man till dessa initiativ, kan flera fördelar med planeringen urskiljas i förhållande till äldreperspektivet i ramverket.

Trygghet

I detaljplanerna uppges bland annat att trygghet ska främjas genom insatser som medför ökad trafiksäkerhet för oskyddade trafikanter. En insats som syftar till att bidra till en säkrare trafikmiljö är anläggandet av en separat gång- och cykelväg längsmed Ulleråkersvägen. Separering av gång- och cykeltrafik är visserligen en aspekt som lyfts fram som central utifrån ett äldreperspektiv i ramverket, och kan därför ses som ett positivt inslag i planeringen. Samtidigt är separeringen mellan gångtrafikanter och cyklister inte genomgående för hela planområdet, vilket behandlas mer ingående i nästa stycke (se rubriken *Tillgänglighet och promenadvänlighet*). I övrigt är det framförallt utifrån ett barnperspektiv som trygghet i trafikmiljön återspeglas: exempelvis genom att betona trygga skolvägar, och möjlighet till fri lek och rörelse för barn utan att vägar behöver korsas.

I detaljplanerna och bebyggelseförslagen utvecklas också planprogrammets ambitioner om trygga stråk och mötesplatser (KS 2016a). I detaljplanen anges att strategier med syfte att befolka stadsrummet kan bidra till en känsla av trygghet. Där strategier som föreslås är inriktade på att skapa levande bottenvåningar, vilket en viss entrétäthet och verksamhetslokaler i byggnaders bottenvåningar uppges kunna bidra med. Även utformningen av bebyggelseförslaget i dpl Vattentornsparkens Östra kvarter, där byggnaderna utformas utan en specifik fram- eller baksida, kan argumenteras ligga i linje med äldreperspektivet genom att skapa förutsättningar för naturlig övervakning (Ceccato och Bamzar 2016) i de intilliggande offentliga rummen.

Tillgänglighet och promenadvänlighet

Både UPS och ÄLN återkommer till tillgänglighetsfrågan i sina yttranden för Ulleråker. Remissinstanserna påpekar bland annat betydelsen av tillgänglighetsanpassade boendemiljöer, övergångsställen, och särskilda handikapplatser i närheten av byggnadernas entréer. Aspekter som man i genomförandeskedet är tvungen att förhålla sig till med enligt svensk lag, vilket är något som SBF även förtydligar i planbeskrivningarna genom att ange att tillgänglighetskraven följs upp senare i processen i samband med bygglov. Samtidigt har det framkommit att vissa tillgänglighetsaspekter kan bevakas redan i detaljplaneskedet, däribland höjdsättningen av mark⁴¹. Detta beaktats exempelvis i dpl Vattentornsparken, där SBF sett till att parkområdet, som för övrigt är väldigt kuperat, även inkluderar plana ytor.

En annan strategi avser att stärka tillgängligheten för gång- och cykel i området genom att gående och cyklister ges prioritet framför bilen. Detta föreslås ske genom att stråk och gator, exempelvis kollektivtrafikstråket, utformas som ”shared space”. Trots att shared space enligt planbeskrivningarna uppges bidra till att skapa trygga trafikmiljöer, tack vare låda hastigheter, står denna planeringsstrategi i konflikt med

---

⁴¹ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

äldreperspektivet i ramverket – enligt vilket en separering av olika trafikslag snarare är att föredra.

I bebyggelseförslagen framhävs även vissa egenskaper vad gäller bostadsgårdarnas utformning som ligger i linje med ramverket för empirisk analys. Samtliga bebyggelseförslag fokuserar exempelvis på förekomsten av sittplatser utanför entréer och i gårdsmiljön. Vilket enligt källor i litteraturen (WHO 2007a; Ceccato och Bamzar 2016; Berglund och Jergeby 1998, s. 71) lyfts fram som betydelsefullt för att stadsmiljön ska upplevas som tillgänglig och promenadvänlig utifrån ett äldreperspektiv. Samtidigt är det viktigt att sittplatsernas placering är väl avvägda samt att sittplatser prioriteras även utanför kvartersmarken. Likaså att andra aspekter som behandlas i ramverket (såsom tillgång till toaletter, underhåll av gångbanor, jämn markbeläggning) beaktas, för att stadsdelen som helhet ska bli äldrevänlig.

4.5 Fördjupad fallstudie: Tre aktörers synvinkel

I detta avsnitt presenteras en fördjupad fallstudie av stadsplaneringen i Uppsala kommun. I avsnittet lyfts olika synvinklar på kommunens planering och äldreperspektivet med utgångspunkt i djupintervjuerna med anställda på SBF, ÄLF och UPS.

Den fördjupade fallstudien rör aspekter som visat sig vara relevanta för att förstå hur äldreperspektivet tolkas och hanteras i Uppsala. Det görs på en nivå som nödvändigtvis inte går att knyta an till en specifik plannivå i planeringen, såsom gjorts tidigare i kapitlet. Syftet är att skapa en djupare förståelse för varför aktörerna väljer att trycka på vissa aspekter, och vad som ligger bakom aktörernas syn och prioriteringar, vad gäller stadsplaneringen i Uppsala och äldreperspektivet.

4.5.1 Stadsbyggnadsförvaltningen

I det första avsnittet av den fördjupade fallstudien presenteras SBF:s perspektiv, vilket representeras av de tre anställda på SBF som intervjuats för fallstudien: den f.d. biträdande projektledaren för Ulleråkersprojektet (som bland annat varit delaktig i framtagandet av planprogrammet för Ulleråker), planarkitekten för centrala Ulleråker, samt landskapsarkitekten med ansvar för att testa SKA-verktyget i Ulleråker.

Fokusområden och syn på äldreperspektivet

Intervjupersonerna på SBF berättade att de inte haft någon särskild mål- eller åldersgrupp i fokus för deras arbete med Ulleråkersprojektet. Enligt den f.d. biträdande projektchefen har arbetet snarare fokuserat till ”ett ganska brett perspektiv”⁴². Och precis som vi sett tidigare i kapitlet, framförde planarkitekten⁴³ att visionen ”en stadsdel för hela livet” utgjort en utgångspunkt för arbetet. Där en tanke varit att det ska vara möjligt att bo kvar i Ulleråker i alla skeden av livet, både som ung, barnfamilj och som äldre. En tanke om att bredda perspektivet har på så sätt funnits med, enligt planarkitekten. Då det annars kan vara lättare ”att tänka för dem som är yngre medelålders och väldigt rörliga som personer”⁴³. Hur just ”äldre” hanterats

---

⁴² F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

⁴³ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

inom ramen för denna vision, uppgav både planarkitekten⁴⁴ och den f.d. biträdande projektchefen⁴⁵ att de inte diskuterat specifikt, däremot lyfts planeringens fokus på *tillgänglighet och närhet* fram som aspekter de tror kan gynna (bland annat) äldre:

Jag skulle nog säga att vi inte har tänkt på det [äldreperspektivet] så specifikt. Det som vi alltid har med oss är tillgänglighetsfrågorna på något sätt. Och så känns det ofta som att äldreperspektivet reduceras till att handla om tillgänglighet och att undvika hinder i den fysiska miljön – och det är något vi alltid har med oss. Det är i stort styrt av lagar och regler, så det är inte heller något vi skulle kunna komma undan. Det lägger ju en bas på något sätt.

(F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017)

Det [äldreperspektivet] ska jag inte säga att vi har diskuterat särskilt mycket. Utan då har det handlat mer om 'närhetsprincipen': att ha nära till service och saker man behöver, utan att behöva resa utanför stadsdelen. Det är en sak som är bra för äldre, precis som för yngre såklart. Men om man har lite sämre rörlighet, eller inte har bil eller... [då blir det extra viktigt] att man inte har för långt till att gå ut och sätta sig, eller göra saker utanför sitt hus.

(Planarkitekt, dpl centrala Ulleråker, intervju, 12 juni, 2017)

Planarkitekten⁴⁴ poängterade därmed att "närhetsprincipen" kan vara fördelaktig för fler grupper än enbart äldre, och på så sätt snarare kan tolkas som en generell tillgänglighetsfråga.

Likaså framhävde planarkitekten⁴⁴ att äldreperspektivet rimligtvis gynnas av de tillgänglighetsregler som ställs i samband med bygglovgivning, då det bör innebära att merparten av alla nybyggda miljöer blir tillgängliga för "hela gruppen äldre"⁴⁴. Även landskapsarkitekten⁴⁶ framhöll att tillgänglighet utgör ett exempel på angreppssätt som man beaktat i planeringen och som kan innebära fördelar för just äldre personer. Men att diskussionerna gällande tillgänglighet då inte enbart handlar om "ramper och mindre än 5 % lutning, utan att tillgänglighet också handlar om 'social tillgänglighet': att det finns gemenskapsutrymmen, mötesplatser, att man har tillgång till den här samhällsservicen, att det finns en trygghetsaspekt"⁴⁶.

Den f.d. biträdande projektchefen berättade också att en tanke inom arbetsgruppen för Ulleråker har varit att "försöka hitta synergier"⁴⁵, istället för att "dra isär olika gruppers behov"⁴⁵ i staden. Något som hämtar sin förklaring i tilltron att "offentliga miljöer som är attraktiva och inspirerande, och kulturmiljöer som är väl omhändertagna, naturmiljöer som är tillgängliga – att det gynnar alla"⁴⁵. Det faktum att barn och unga tillägnas särskild uppmärksamhet i de studerade detaljplanerna och i kommunens SKA-verktyg menade den f.d. biträdande projektchefen kunna bero på att det finns "styrtdokument som gör att vi behöver fokusera på det"⁴⁵:

---

⁴⁴ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

⁴⁵ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

⁴⁶ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

Vi ska uppfylla en viss mängd skolplatser och förskoleplatser och vi ska ha ett visst antal lekplatser och idrottshallar, det är vissa saker – de är nyckeltal som styr det, och då blir de väldigt påtagliga. Andra saker har inte den 'avbockningseffekten' och då blir de mindre synliga, men det betyder verkligen inte att vi inte jobbar med den delen.

(F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017)

Avsaknaden av motsvarande krav för äldre i kommunens styrdokument, är något som enligt den f.d. biträdande projektchefen kan förklaras med att "de behoven kanske inte är lika tydliga"⁴⁷, varför det kan vara svårt att ställa sådana krav. Istället angav den f.d. projektchefen att kvalitetsprogrammet kommer ha en viktig roll i att säkerställa kvaliteter för äldre i de offentliga miljöerna. Djupintervjuerna visade också att de anställda på SBF ställer sig frågande huruvida det verkligen är lämpligt att "bunta ihop" äldre som en egen grupp:

Vi har ganska många olika typer av 'äldre'. Vilka äldre menar vi när vi pratar om 'äldre'? Vi har en grupp som är 'äldre äldre': individer som är 85+. I den gruppen finns äldre som klarar sig jättebra i sin egen lägenhet, men också ett stort gäng som är på boenden av olika slag. Och så har vi 'pensionärer'. Äldre från 65 eller 67 år och uppåt. Då är det en 20-årsperiod däremellan som är ganska svår att kategorisera. (Planarkitekt, dpl centrala Ulleråker, intervju, 12 juni, 2017)

Det är lätt att hamna i bilder om att alla äldre vill ha det på ett visst sätt. Och att det är jätteviktigt att tänka att det är människor vi jobbar med. Människor med olika behov av olika typer av platser...

(F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017)

Planarkitekten⁴⁸ framhävde att inom gruppen äldre finns personer med många olika intressen och med olika fysisk förmåga, därför kan det vara svårt att fastställa vad "gruppen äldre" behöver och vill ha i sin stadsmiljö. För att möta behoven och intressena hos den diversifierade gruppen äldre, behöver stadsmiljön enligt den f.d. biträdande projektchefen erbjuda en variation i kvaliteter, karaktärer och möjligheter⁴⁷. Planarkitekten förmedlade också en syn på att diskussionen av vad äldre vill ha i sin stadsmiljö, ibland kan vara lite väl snäv. Då aspekter som ofta lyfts i frågan kan vara väldigt inriktade på lugna och naturnära miljöer. Samtidigt som många ensamma äldre kanske istället vill ha liv och rörelse runt sig och att det inte är självklart "att man vill ha lugn och ro bara för att man är gammal"⁴⁸.

Men för att skapa en god grund för en äldrevänlig stadsmiljö, föreslog den f.d. biträdande projektchefen att man bör "arbeta med tillgänglighet, se till att det finns tillräckligt mycket sittplatser, att det finns trygga miljöer att röra sig i och att åtminstone vissa stråk upplevs som rejält trygga och befolkade"⁴⁷. Men för att hindra att "det slår över till att allt blir tillgängligt, 'supertryggt', 'jätteplyst', och tillslut

---

⁴⁷ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

⁴⁸ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

ganska tråkigt”⁴⁹, betonade den f.d. biträdande projektchefen betydelsen av att hitta en balans genom att ”våga göra saker som är mindre tillgängliga i vissa delar för att de har helt andra kvaliteter som också uppskattas av, tror jag, vissa äldre i alla fall”⁴⁹.

Medborgardialog

I Ulleråker har dialoger genomförts med medborgare, dels i form av formella samråd både för detaljplanerna och planprogrammet, och dels i form av riktade dialoger.

Dessutom har ett expertråd bestående av Ulleråkerbor initierats för att ”få ett medborgarperspektiv i frågor där vi behöver det”⁵⁰. Något som uppges kunna användas som planeringsunderlag för kvalitetsprogrammet gällande bland annat de befintliga värden som finns i området ”och vad man vill ha för stad”⁵⁰.

Landskapsarkitekten⁵⁰ som även arbetat med att sammanställa yttrandena för samrådet för dpl Vattentornsparken, framhävde att de grupper som huvudsakligen representerades under det formella samrådet var ”Ulleråkerbor, där de flesta kanske har varit mellan 40 och 60 [år]. Det är oftast äldre [som deltar]. Men också en del barnfamiljer”⁵⁰.

För att lyckas fånga in åsikter hos grupper som är ”svårare att nå”⁵⁰ berättade landskapsarkitekten att de även väljer att rikta sig specifikt till skolor och förskolor. Dialog har exempelvis tidigare anordnats med elever vid Lundellska skolan⁵¹, och under hösten 2017 är avsikten att familjer och barn ska involveras i dialog rörande en park inom planområdet eftersom parken ”ligger mitt i ett skolstråk”⁵⁰. Den f.d. biträdande projektledaren⁴⁹ angav precis som landskapsarkitekten att de flesta som deltagit i samråden i Ulleråker är äldre personer:

De dialoger som vi haft i projektet, de är också ganska symptomatiskt för dialoger i stadsbyggnadssammanhang: att de som kommer är äldre. Så att de boende som engagerat sig, vi har haft ganska mycket dialog med boende, de har ju varit äldre. Så det perspektiv som har belysts är i princip äldreperspektivet.

(F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017)

Samarbeten

När SBF tar fram en plan eller ett program, berättade planarkitekten att ”i ’normalprojektet’ har man alltid någon form av startmöte och då är tanken att fånga upp både behov och synpunkter på det projekt som är på gång”⁵². Enligt den f.d. biträdande projektchefen⁴⁹ finns det referenspersoner på ÄLF och andra förvaltningar som har ansvar att förmedla vilka behov deras förvaltning har i området, och huruvida de upplever att något speciellt bör beaktas i det fortsatta planarbetet. Den f.d. biträdande projektchefen berättade hur en sådan process går till:

---

⁴⁹ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

⁵⁰ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

⁵¹ Lundellska skolan är en kommunal gymnasieskola som är belägen strax norr om Hospitalet i Ulleråker.

⁵² Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

Till exempel ser lokalförsörjningen hos oss över, tillsammans med utbildningsförvaltningen, vilken typ av skolor och förskoleplatser vi behöver, och om det är något specifikt behov i närtid som gäller äldreboenden eller annat.

(F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, intervju, 31 maj, 2017)

På SBF är det exploateringsenheten i sin roll som markägare som ”gör en koll och skannar av om det finns några särskilda kommunala behov hos lokalförsörjningen”⁵³. Förutom att ÄLF bjuds in till startmöte, involveras de (och andra förvaltningar) även i samband med att en plan eller ett program går ut på samråd, då de ges möjlighet att lämna synpunkter på förslaget. Rent formellt kommer yttranden från den nämnd som förvaltningen tillhör, men bereds av förvaltningen. Planarkitekten framhävde dock att nämnderna ”sällan kan göra grova, långsiktiga kalkyler”⁵³ eftersom det kan vara svårt att uppskatta det framtida servicebehovet i ett område. Samtidigt berättade planarkitekten, att vissa kommunala behov är lättare än andra att förutspå:

Mark och exploatering kollar upp; vad kan det finnas för kommunala behov? Det är så vi får [fram] till exempel behovet av förskola. Där vet vi själva att vi nästan alltid har behov. Så det är ganska självklart att det [förskolor] ska finnas med i alla etapper. Men de andra boendena, specialboendena, kan vara lite svårare att få fatt på.

(Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017)

Det totala servicebehovet, förklarade planarkitekten⁵³, byggs upp för att det i kommunen byggs så mycket bostäder. Och oftast gäller att ”de kommunala verksamheterna är på tårna när det gäller programskedena och de kommunala markplättarna”⁵³, eftersom det kan vara svårare att ställa krav på servicefunktioner på privatägd mark och ”det är med spett man får försöka få in förskola”⁵³. Behovet av förskolor är något som planarkitekten menar att många byggaktörer har förståelse för: ”att det är ett kommunalt behov som genereras av bostäder”⁵³. Under intervjun framkom också att översiktsplanen eller planprogram kan användas som ett stöd för att ställa krav på privata markägare, genom att exempelvis bestämma att det ska finnas vissa stadsstråk med lokaler i bebyggelsens bottenvåningar. Även i intervjun med den f.d. biträdande projektledaren⁵⁴ framkom att planprogrammet kan användas för att sätta ramarna för områdets utveckling, och uppgavs ofta fungera som ett stöd för kommunen i ekonomiska diskussioner med byggaktörerna.

Utmaningar

Förutom utmaningar kopplade till svårigheten att ställa krav på privata markägare, uppgav de anställda på SBF att en utmaning i deras arbete handlar om i vilken utsträckning de har möjlighet att styra innehållet i planerna:

Vi fyller inte detaljplanen med innehåll. Vi skapar förutsättningar för att någon annan ska fylla den med innehåll. (...) Det är varken vår nämnd, vår förvaltning, eller jag som handläggare som är

---

⁵³ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

⁵⁴ F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet, SBF. Intervju, 31 maj, 2017.

slutanvändarna av detaljplanen. Så det är ju ganska svårgreppbart. Vi sätter ramarna, men har svårt att komma åt det där lilla extra. Dit kommer man inte med det verktyget [detaljplanen].
(Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017)

Planarkitekten framhöll att på så sätt kan detaljplanen upplevas som ”både ett kraftfullt men även väldigt trubbigt verktyg”⁵⁵ då det ofta är ”svårt att nå fram med detaljplaners bestämmelser längre än till bygglov”⁵⁵. Ett exempel planarkitekten nämnde, handlade om att det kan krävas lite extra omsorg för att göra en miljö tillgänglig: ”Då kanske man behöver säga det i nån rad [i planbeskrivningen] och hoppas att någon läser det... Men samtidigt är det i planen [plankartan] en del som bara är [utpekad som] ’allmän plats’”. Medan utformningen snarare fastställs i ”nästa eller nästnästa led”⁵⁵. Där utmaningen ligger i att plankartan, och inte planbeskrivningen, utgör det juridiskt bindande dokumentet som även bygglovshandläggarna i första hand förhåller sig till.

Landskapsarkitekten förklarade också att utifrån SBF:s syn ser man ”värden i att ha en ganska öppen, flexibel detaljplan och att inte gå in och detaljstyra”⁵⁶, då detaljstyrning kan riskera att låsa planerna. Viktiga verktyg för att säkerställa kvaliteter i planprocessen uppges istället kunna vara i samband med markanvisningstävlingar och genom kvalitetsprogram⁵⁶. Exempelvis berättade planarkitekten⁵⁵ att de markanvisningsprocesser som följer Uppsalamodellen (och som introducerades i avsnitt 4.2.2 *Verktyg och strategier*, s. 39) kan innebära en kvalitetssäkring. Då Uppsalamodellens markanvisningsprocess gör det möjligt att skriva in särskilda kvaliteter och krav i markanvisningsavtalen med byggaktörerna. Uppfylls inte kraven ”när det är skarpt läge”⁵⁵ ges inte heller bygglov, och ges inte bygglov får byggaktörerna inte heller köpa marken.

En annan utmaning kopplad till detaljplanprocessen, framförde planarkitekten⁵⁵ har att göra med det faktum att planen kommuniceras till många olika mottagare i form av exempelvis myndigheter, föreningar och andra nämnder. Ofta läser remissinstanserna, enligt planarkitekten, endast igenom planbeskrivningen för att skapa sig en bild av planens innehåll. Och lämnar därefter sina remissvar baserat enbart på planbeskrivningen, trots att plankartan utgör det dokument som är juridiskt bindande.

Och det [innehållet i planbeskrivningen] kanske inte riktigt är samma som det plankartan faktiskt visar. För det kan ju också vara saker som man faktiskt beskriver [i planbeskrivningen] för att man vill understryka viktiga ambitioner med området eller kvarteret, men i slutändan är det bara en gul ruta som säger ’bostäder’.
(Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017)

Flera av de frågor, påståenden och behov som lyfts i samrådsskedet berättade planarkitekten också är svåra ”att kanalisera genom en detaljplan”⁵⁵, då sätten för att ”få det fysisk att slå igenom”⁵⁵ i detaljplanen är få. Bland annat berättade planarkitekten att vissa av de synpunkter som äldrenämnden ofta framhäver i samrådsskedet, såsom ”specifika synpunkter på byggnaders inomhusmiljöer”, är svåra

---

⁵⁵ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

⁵⁶ Landskapsarkitekt, SBF. Intervju. 12 juni, 2017.

att hantera i detaljplaneskedet eftersom olika typer av tillgänglighetskrav inte skrivs in i planen, utan att den typen av krav ställs i samband med bygglov⁵⁷. Där ansvaret ligger på byggherren som ska bygga och ”vi kan inte göra så mycket annat än att beskriva i planhandlingarna att dessa frågor hanteras någon annanstans under processen”⁵⁷. Av intervjun framgår samtidigt att de synpunkter som lyfts i samrådsskedet i hög grad upplevs som relevanta, men att utmaningen just ligger i att synpunkterna kan vara svåra att realisera i själva detaljplanen. Något som enligt planarkitekten⁵⁷ kan kopplas till PBL-lagstiftningen, som är konstruerad på ett sätt så att detaljplanen utgör det forum där denna typ av synpunkter och frågor kan lyftas:

Detaljplaneringen blir det där forumet, där alla behov eller önskemål lyfts. Eller mer julklappslistor både från grannar och från andra förvaltningar, men som kanske inte alltid löses för att de hör hemma någon annanstans men som lyfts för att det [planprocessen] är ett ställe där man kan göra sin röst hörd. Och det är nog så viktigt såklart [att behoven och önskemålen lyfts fram]. Men hur får man det vidare?
(Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017)

Planarkitekten⁵⁷ framförde att samtliga av de frågor som kommer in i form av yttranden under samrådsskedet besvaras i samrådsredogörelsen. Vissa frågor förs även vidare till andra nämnder för kännedom. Men samtidigt saknas ett särskilt forum för att realisera de frågor som inte kan hanteras i en detaljplan: ”man skulle ibland önska att det var någon del av kommunen som var riktiga ’doers’, som hanterade den typen av frågor fast i andra former [än vad detaljplanen möjliggör]”⁵⁷.

4.5.2 Äldreförvaltningen

Nästa aktör som den fördjupade fallstudien behandlar utgörs av äldreförvaltningen. ÄLF representeras i detta sammanhang av den utredare som intervjuades för fallstudien och som även är den tjänsteman som har i uppdrag att sammanställa ÄLN:s yttranden gällande planer och program.

Utgångspunkter och prioriterade fokusområden

Äldreförvaltningens ansvarsområden kan enligt ÄLF:s utredare⁵⁸ delas in i, dels en lagstyrd verksamhet som utgår från socialtjänstlagens ramar. Vilket bland annat inkluderar kommunens ansvar för att tillhandahålla ”hemtjänst, hemvård och särskilt boende”⁵⁸. Och dels ett bredare uppdrag, som fokuserar på mer förebyggande insatser och folkhälsa hos äldre. ÄLF:s utgångspunkt i remissförfarandet för planer och program, förklarade utredaren, i hög grad utgår från ett *funktionsnedsettningsperspektiv* ”med mycket fokus på tillgänglighet, trygghet, säkerhet- och orienterbarhet”⁵⁸. Vilket dels förklaras bero på att dessa värden ses som centrala utifrån ett äldreperspektiv, och dels personliga erfarenheter då utredaren tidigare även arbetat med att ta fram yttranden för omsorgsnämnden där funktionsnedsettningsperspektivet är centralt.

ÄLF:s yttranden inkluderar oftast en ”standardformulering som är ganska kort, som vi sedan brukar brodera ut utifrån det aktuella fallet”⁵⁸. I standardformuleringen

---

⁵⁷ Planarkitekt, SBF. Intervju, 12 juni, 2017.

⁵⁸ Utredare, ÄLF. Intervju, 15 juni, 2017.

behandlas bland annat ”dörrbredder och dörröppnare och trösklar”⁵⁹. Aspekter som utredaren visserligen menade hanteras genom plan- och bygglagen, och som därför ”borde vara självklart”⁵⁹, men som fått vara kvar för säkerhet skull då det funnits exempel på bostadsområden där uppfyllandet av dessa krav ändå uppvisat brister. Andra exempel på aspekter som ÄLF enligt utredaren värnar om, och som vi även sett i ÄLN:s yttranden tidigare i kapitlet, är tillgänglighet till grönytor och kollektivtrafik, säkerhet i trafikmiljön samt orienterbarhet på platsen.

I stadsbyggnadssammanhang har ÄLF också, med bakgrund i förvaltningens generella uppdrag, uppsikt över behovet av vård och omsorgsplatser⁵⁹. Ett ansvar som sedan införandet av lagen om valfrihetsystem [LOV⁶⁰] i särskilt boende (år 2012) legat på ”den fria marknaden”⁵⁹, men som ÄLF sedan något år tillbaka försökt återta kontrollen över. I syfte att få en bättre översikt av ”vad som planeras och vart det byggs”⁵⁹. ÄLF har därför börjat med att ta fram prognoser för behovet av vård- och omsorgsboenden i olika delar av kommunen, både på kort och lång sikt⁵⁹. Detta kan ses som en utveckling av de boendeplaner och prognoser som tog fram under tidigare år (innan år 2012)⁵⁹. Utredaren berättade att ÄLF i nuläget håller på och jobbar upp ett samarbete med SBF kring hur denna fråga bör hanteras, då det inte funnits något direkt samarbete mellan de två förvaltningarna i frågan under den senaste femårsperioden.

Samarbeten och delaktighet

Utredaren framförde en förhoppning om att projektet ”äldrevänlig stad” ska kunna bidra till att fler förvaltningar involveras i arbetet med, och får upp ögonen för, äldreperspektivet. Vilket är ett perspektiv som kommunen i jämförelse med barnperspektivet, inte har lika lång tradition att arbeta med i utredarens uppfattning. En annan skillnad som utredaren tror kan förklara varför barnperspektivet (till skillnad från äldreperspektivet) ägnats förhållandevis stor uppmärksamhet, är eftersom kommunen ”haft hela ansvaret för lokaler för skolor på ett annat sätt än för vård- och omsorgsbostäder”⁵⁹ då kommunen inte äger några vårdboenden själv. Samtidigt framhöll utredaren⁵⁹ att flera av de aspekter som inkluderas i kommunen arbete med social hållbarhet, trots att det inte utgår från äldreperspektivet specifikt, berör flera av de områden som ÄLF betonar i sitt arbete. Vilket ansvar ÄLF respektive SBF bör ha för olika områden är samtidigt något som enligt utredaren upplevs vara ottydligt:

Det är ju en fråga som återkommer hela tiden ’hur långt ska man gå och vart ligger ansvaret?’. För vi har ju uppdraget utifrån vår nämnd och vår ’målgrupp’, men mycket är kanske av mer generell natur, som social hållbarhet och de delarna.

(Utredare ÄLF. Intervju, 15 juni 2017)

Utmaningar

Under intervjun med ÄLF:s utredare, framkommer att något som upplevs vara en utmaning i ÄLF arbete med planer och program har att göra med svårigheten att prognosticera framtidens behov. Särskilt nya områden, såsom Ulleråker, framhävs

---

⁵⁹ Utredare, ÄLF. Intervju, 15 juni, 2017.

⁶⁰ Lagen om valfrihetsystem (LOV) reglerar i korthet ”vad som ska gälla när upphandlande myndigheter konkurransutsätter delar av sin verksamhet genom att överlåta till brukaren att välja utförare bland leverantörer i ett valfrihetsystem” (Konkurrensverket 2017).

utgöra en utmaning. Vilket förklaras med att det initialt inte finns ett behov av boende för äldre, då det ”oftast inte är 85-åringar som flyttar in direkt”⁶¹. Att planera för nya områden är därför en svårighet ÄLF brottas med⁶¹. Utredaren framhäver också att en utmaning i ÄLF:s roll i framtagandet av ÄLN:s yttranden, är att ju tidigare skeden ÄLF involveras i desto ”knepigare” är det att få in äldreperspektivet på ett bra sätt:

[H]är man en detaljplan ser man väldigt tydligt... man kan upptäcka problem eller påtala felaktigheter. Men är det tidigare i processen, och på en mer övergripande nivå, så kan det vara svårt att veta vad man ska lyfta fram för någonting. (...) Men om man tar ett exempel, trafik till exempel, så kan man i en detaljplan se var övergångsställena ska gå, trafikflödena, och hur tankarna går. Ska det vara några gågator? – och då kan man gå in lite och titta på det. Men när det är tidigare i en process, eller i ett större område, så blir det så väldigt översiktligt på nått sätt – och då kan det bli lite svårt.
(Utredare ÄLF, intervju, 15 juni 2017)

Då kommunen som helhet försöker minimera antalet internremitteringar, uppger utredaren att ÄLF istället ofta bjuds in till dialog – vilket ibland upplevs som mindre effektivt då ”risken är att man sitter med på mycket möten där det är andra frågor som tas upp som inte berör vårt perspektiv”⁶¹. Med bakgrund i detta upplever utredaren att man ännu inte har hittat något bra lösning än på vad ÄLF bör lyfta i sin roll som remissinstans i tidiga skeden, och på vilket sätt detta bör göras. Men sammanfattningsvis framhäver utredaren dock att ÄLF ser positivt på inbjudan till dialog och möjligheten att lämna synpunkter i ett tidigt skede, men att formerna behöver utvecklas för att synpunkterna ska kunna föras fram mer effektivt⁶².

4.5.3 Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd

UPS representant⁶³ som intervjuades i fallstudien, har en sammankallande roll i UPS stadsplanegrupp. Vid sin sida i stadsplanegruppen har representanten fyra personer till – som tillsammans besitter blandade kompetenser och erfarenheter inom områden som nationalekonomi, byggnadskonstruktion, geologi, medicin och hälsovård från tidigare arbetsliv. Som tidigare nämnts bevakar och yttrar stadsplanegruppen sig kring detaljplane- och översiktsplaneärenden som kommunen lämnar för yttrande till UPS. Under 2016 lämnade stadsplanegruppen 17 svar på olika planförslag i kommunen⁶⁴.

Utgångspunkter och prioriterade fokusområden

En anledning till varför ett särskilt äldreperspektiv behövs i stadsplaneringen, uppger representanten bero på att äldres rörelsemönster ”skiljer sig drastiskt från yrkesverksamma och yngre”⁶³:

Det betyder alltså att staden, eller samhället för den delen – för vi är ju en av Sveriges största landsbygdskommuner också – måste kunna

---

⁶¹ Utredare, ÄLF. Intervju, 15 juni, 2017.

⁶² Utredare, ÄLF. Mejlkonversation, 30 augusti, 2017.

⁶³ Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

⁶⁴ Representant, UPS. Mejlkonversation, 28 augusti, 2017.

uppfylla detta att man inte rör sig så långt, inte så fort och har det lite besvärligare i trafiken och allt sånt där.

(Representant UPS. Intervju, 15 juni 2017)

Representanten berättar, att UPS utgångspunkt i deras yttranden för planer och program framförallt utgår från behoven hos äldre ”som börjar få de här problemen [rörlighetsproblem]”⁶⁵, och det därför är viktigt att den fysiska planeringen tar hänsyn till dessa behov. Medan äldre som är ”någorlunda rörlig[a] tar sig fram ändå”⁶⁵.

Under intervjun framkommer att UPS i sina yttranden ibland berör frågor som är av en mer generell karaktär, däribland frågor som rör miljön. Representanten⁶⁵ berättar om ett exempel där en fastighetsägare velat förtäta längs en trafikerad väg i Uppsala stadskärna. Något som UPS opponerade sig mot då de ansåg att tillbyggnaden skulle innebära en försämrad luftkvalitet på platsen. Projektet är enligt representanten av relevans utifrån ett äldreperspektiv eftersom ”där rör sig många pensionärer, framförallt för att ta bussen, och alltså måste man tycka till om det”⁶⁵. Även i yttrandena för Ulleråker har på frågor som rör miljön behandlats:

[V]i har en geolog i gruppen, han har varit väldigt, nästan bekymrad över att bygga på åsen för det är ju stans vattenreservoar. Där är vi väldigt tveksamma för hur man överhuvudtaget ska klara av den vattenreservoaren. Så det la vi en hel del möda på [i yttrandet].

(Representant, UPS. Intervju, 15 juni 2017)

Varför UPS, vars roll som remissinstans i stadsbyggnadsfrågor syftar till att representera UPS medlemsföreningar, väljer att belysa denna typ av mer övergripande miljöfrågor kan hämta sin förklaring i UPS inställning om att ”medelålders blir pensionärer de också så småningom, så man måste titta långsiktigt”⁶⁵.

Under intervjun berörde representanten några aspekter som UPS upplever skulle kunna förbättras för att kommunens planering ska kunna bli mer äldrevänlig. En aspekt syftar till att tydliga avvägningar görs ”mellan mer specifika intressen bland äldre och handikappade, om exempelvis bra närmiljöer å ena sidan – och exploatering å andra sidan”⁶⁵. Där *bra närmiljöer* bland annat uppges handla om att ”ytan mellan husen ska vara till för att vistas, att vara – och inte bara förflytta sig”⁶⁵ samt att ”det ska finnas en träffpunkt utomhus där man kan sitta och träffa andra och det ska finnas på kort avstånd från ytterdörren på bostaden”⁶⁵.

Ett tillvägagångssätt som stadsplanegruppen diskuterat, som skulle kunna bidra till att göra planeringen mer äldrevänlig, är att samla olika typer av boende för äldre inom ett geografiskt avgränsat område: ”vi har en idé om att på flera ställen i stan skulle man kunna ha en stor del av ett kvarter, som samlar de här olika typerna av boende; då framförallt trygghetsboende och särskilt boende”⁶⁵. Fördelar med ett sådant tillvägagångssätt uppges vara att det skapar förutsättningar för att ”samla närservice som är speciellt intressanta för äldre”⁶⁵, och att utemiljön kan anpassas för äldre. Dessutom uppges ett sådant tillvägagångssätt kunna vara fördelaktigt för hemtjänsten, då ”de slipper sno runt stan för att sköta sina uppgifter”⁶⁶.

---

⁶⁵ Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

⁶⁶ Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

En annan aspekt som har negativ inverkan på Uppsalas äldrevänlighet, menade representanten, relaterar till problem med boendekedjan: ”om man nu är äldre och bor ganska spatiöst borde man ha möjlighet att flytta, dels till något mindre och framförallt [till] en mer rörelsevänlig bostad”⁶⁶. Något som förklaras kan svårt för många äldre på grund av ekonomiska skäl, då nyproduktion (som är särskilt fördelaktigt utifrån en tillgänglighetssynpunkt) ofta är förenat med höga boendekostnader.

Inflytande och dialog

Som nämndes tidigare i kapitlet, är UPS uppgift att agera som en länk mellan pensionärsföreningarna i kommunen och olika delar av den kommunala organisationen (KLLK 2015). Representanten⁶⁶ berättade att UPS för dialog med äldreförvaltningen och äldrenämnden löpande under året. Dessutom har UPS representanter som ledamöter i det kommunala pensionärsrådet [KPR]. I KPR får UPS, enligt representanten, möjlighet att hantera andra frågor än direkta vård- och omsorgsfrågor, vilket UPS diskuterar i dialogen med äldreförvaltningen.

Gällande medlemsföreningarnas inflytande i UPS, dyker emellanåt enskilda personer från olika pensionärsorganisationer upp med önskemål om att UPS ska lyfta en särskild fråga. I övrigt är det ofta UPS styrelsemedlemmar (vilka i sin tur är medlemmar i olika pensionärsorganisationer) som ”snappar upp frågor den vägen”⁶⁶. Andra forum där frågor lyfts är i samband med olika möten som UPS arrangerar med sina medlemmar. Enligt representanten skiljer det sig mycket hur aktiva olika medlemsföreningar är. Några är mycket aktiva och deltar regelbundet i UPS aktiviteter, samtidigt som de flesta karaktäriseras som ”social clubs”⁶⁶ vilka primärt fyller en social funktion gentemot sina medlemmar. Under samtalet med representanten framkom därmed att stadsplanegruppen har förhållandevis stort inflytande att styra vad som lyfts fram i yttrandena, samtidigt som det skulle komma fram om medlemsföreningarna upplevde att stadsplanegruppen misskötte sitt arbete.

Utmaningar

En svårighet som UPS brottas med som remissinstans för stadsbyggnadsfrågor, är att mycket av det UPS efterfrågar i den byggda miljön ”inte regleras i detaljplanen utan det är först när man upprättar själva byggnadsplanens och begär bygglov som mycket dyker upp”⁶⁶. Själva bygglovsskedet är däremot inget UPS uppges vara delaktiga i:

[D]en delen har ju inte vi direkt koll på om vi inte ger oss tusan på att kolla varenda kallelse till byggnadsnämnden. Det har vi ju inte ork och tid med. Så att... det är inte sånt som vi kommer åt tyvärr.

(Representant, UPS. Intervju, 15 juni 2017)

Vissa frågor som rör stadsmiljön utformning mer i detalj, berättare UPS representant att de tagit chansen att diskutera med ansvarig chef i samband med sammanträden för KPR som visserligen uppges vara ”mycket mottaglig för sånt här [utformningen av äldrevänliga utemiljöer], men hur mycket respons han får å sin sida är ju en annan femma”⁶⁷.

---

⁶⁷ Representant, UPS. Intervju, 15 juni, 2017.

4.5.4 Summerande reflektion: Aktörernas syn på äldreperspektivet

Trots att de anställda på SBF anger att de inte uttalat haft med ett äldreperspektiv i planeringen av Ulleråkersprojektet, tyder resultatet från intervjuerna med de anställda på SBF att några grundtankar funnits med i arbetet som de anser vara av betydelse utifrån ett äldreperspektiv, däribland *närheten till funktioner i vardagen* och *tillgänglighet*. Samtidigt framhäver både den f.d. biträdande projektchefen för Ulleråkersprojektet och planarkitekten, att en utmaning i arbetet med ett specifikt äldreperspektiv handlar om att gruppen ”äldre” utgör en brokig grupp: både vad gäller äldres intresseområden, deras fysiska kapacitet och det faktum att ”äldre” inkluderar personer inom ett stort åldersspann. Varför de verkar som att de anställda på SBF upplever att det både är svårt, men också problematiskt att sätta en stämpel vad som utgör ”äldres” behov och önskemål generellt. Dessa tankar ligger även i linje med en utmaningen om svårigheten att kitta samman äldre till en homogen grupp i forskningslitteraturen (se t ex Plouffe et al. 2016).

SBF:s grundtankar om äldreperspektivet (bestående av närhet till funktioner i vardagen och tillgänglighet) uppvisar hur som helst gemensamma drag med ÄLF:s och UPS syn på äldreperspektivet. Detta då UPS uppges ha ett *mobilitets- eller rörlighetstänk* i fokus, medan ÄLF i hög grad utgår från ett *funktionsnedsättningsperspektiv*. Remissinstansernas nischade utgångspunkter kan innebära att deras yttranden ofta hamnar på en specifik nivå. Exempelvis genom att kommentera aspekter som bör beaktas vid tillgänglighetsanpassningen av bostäder och kvarterersmarkens utformning. Dessutom indikerade utredaren att ÄLF ofta använder standardformuleringar i sina yttranden, i vilka tillgänglighet utgör ett återkommande inslag.

Samtidigt som de anställda på SBF antyder vikten att beakta flera av de detaljerade synpunkterna som remissinstanserna ofta lyfter i samrådsskedet, anges det samtidigt vara svårt att fånga flera av dessa synpunkter i en detaljplan. Då det saknas verktyg för att hantera den typen av faktorer i en detaljplan. Istället verkar de anställda på SBF uppleva att flera av synpunkterna är relevanta för genomförandeskedet. Varken UPS eller ÄLF har dock för vana att engagera sig planprocessen utöver i samband med de lagstadgade samråden (och för ÄLF:s del även i samband med startmöten). utan tar snarare chansen att ”tycka till” i samband med de lagstadgade samråden. Och trots att vissa synpunkter från samrådet skickas vidare till andra nämnder för kännedom, saknas ett särskilt forum för att *hantera* alla de frågor som kommer upp i samrådet men som inte kan inkluderas i själva planarbetet.

Ett ytterligare intressant resultat från intervjuerna med SBF, är att tidiga intentionsdokument framhävs vara av stor betydelse för att styra det slutliga innehållet på platsen. Inte minst i diskussioner med privata markägare, där förhandlingarna ofta beskrivs som tuffa, uppges att planprogrammet kan vara särskilt användbart för att ställa krav på exempelvis olika servicefunktioner. Som vi sett tidigare i kapitlet, är dock äldres boende inte något som SBF särskiljer i programskedet. Utan äldres boende tillhör, både i planprogrammet och detaljplaneskedet för Ulleråker, den mer generella markanvändningen *bostäder*.

Av intervjun med utredaren från ÄLF framkom också att det upplevs vara en utmaning att lämna synpunkter i de tidiga skeden av planeringen. Och trots att ÄLF på senare tid tagit fram prognoser som syftar till att identifiera behovet av vård- och omsorgsbostäder, framhöll utredaren att man ännu inte hunnit etablera något ordentligt samarbete med SBF i hur frågan om äldres boende ska hanteras. Samtidigt som SBF verkar förvänta sig att behovet av äldres bostäder ska lyftas och drivas på av

ÄLN och lokalförsörjningen. Något som indikerar en bristande kommunikation och samspelthet för hur boendefrågan för äldre ska hanteras.

En annan uppfattning som verkar delas av flera av de anställda på SBF, är att äldreperspektivet utgör ett medborgarperspektiv som ofta representeras vid samråd. Av den anledningen verkar SBF inte identifiera något ytterligare behov av att initiera dialoger särskilt med äldre. De fokuserar istället på andra mer svårfångade grupper, däribland skolungdomar. Men samtidigt, med utgångspunkt i resonemanget som SBF för om att äldre utgörs av en diversifierad grupp, är det rimligt att utgå från att de äldre som vanligtvis deltar i samråd, inte representerar hela gruppen ”äldre”. Utan framförallt en skara förhållandevis ”aktiva och pigga äldre”. Samtidigt som det verkar saknas strategier för att i samrådsskedet nå äldre som exempelvis är isolerade i sina bostäder. En tanke kan vara att exempelvis UPS, i sin roll som remissinstans skulle möjliggöra för att fånga in ett bredare ”äldreperspektiv” i planeringen genom att UPS representerar sina drygt 60 medlemsföreningar. Samtidigt har studien visat att majoriteten av UPS medlemsföreningar primärt uppges fylla en social funktion för sina medlemmar och att stadsplanegruppen har ett stort inflytande i de synpunkter som lyfts. Vissa av synpunkterna som UPS framhäver, däribland synpunkter på konsekvenser på miljön, är inte heller sådana som traditionellt klassas som rena äldrefrågor. I vilken utsträckning UPS bidrar till att fånga in ett ”bredare äldreperspektiv” kan därför diskuteras.

5. Avslutande diskussion

I den här studien har en djupdykning gjorts inom äldrevänlig stadsplanering, där Ulleråkersprojektet varit i fokus för att undersöka på vilket sätt Uppsala kommuns stadsplanering förhåller sig till äldreperspektivet idag. Analyser av styrdokument, planhandlingar och intervjuer med anställda på SBF och de två remissinstanserna ÄLF och UPS har bidragit med underlag och perspektiv till studien.

Avsikten är att i kommande kapitel återknyta till de tre forskningsfrågor som stipulerades i studiens inledande kapitel. Genom att besvara frågeställningarna var för sig, är tanken att föra vidare diskussionerna kring äldreperspektivet och kommunens planering (kopplat till forskningsfråga 1 och 2) i de två första avsnitten vidare i kapitlets tredje avsnitt. Där kommer diskussionen att fokusera på hur kommunens arbete skulle kunna utvecklas för att på ett bättre sätt tillgodose ett äldreperspektiv (i enighet med forskningsfråga 3). Kapitlet avslutas med några generella kommentarer kring studiens bidrag och förslag på vidare forskning.

5.1 Vilka aspekter är viktiga att beakta i planeringen av en ”äldrevänlig stad”?

Den första forskningsfrågan besvarades egentligen redan i kunskapsöversikten i studiens tredje kapitel. Där behandlades och summerades teori, forskning och lagstiftning relaterat till äldreperspektivet i ett ramverk för empirisk analys (se figur 4 s. 32). De faktorer som identifierades som särskilt betydelsefulla att beakta vid skapandet av en äldrevänlig stad i ramverket, sammanställdes ramverket under fem rubriker: *närmiljö*, *boende*, *stadsmiljö*, *trygghet* och *tillgänglighet och promenadvänlighet*.

I korthet kan sägas att kunskapsöversikten signalerar att bland annat äldres *närmiljö* är av stor betydelse för att skapa förutsättningar för välmående. Viktigt är att äldre har möjlighet till att ta del av handel och andra servicefunktioner på ett inte alltför långt avstånd ifrån bostaden. Andra kvaliteter som kan vara av betydelse är närheten till grönområden och mötesplatser. *Boendefrågan* är en annan aspekt som lyfts i litteraturen, då äldre inte bara har behov av att det finns tillgång till boenden av olika storlekar, upplåtelseformer och prisklasser (för att passa olika människor), utan även boenden som tillhandahåller olika nivåer på service: alltifrån trygghetsboenden till vård- och omsorgsboenden. *Stadsmiljön* å sin sida ska vara lätt att orientera sig i, den bör erbjuda ett innehåll som möjliggör för möten mellan människor och funktioner som tilltalar äldre. Stadsmiljön innehar på så vis en viktig roll för att tillgodose människors sociala kontaktbehov, och ses som ännu viktigare för äldre och andra personer som inte har en arbetsplats eller skola att gå till i sin vardag. Medan *trygghet*, såsom det framhävs i kunskapsöversikten, uppges relatera till en känsla hos individen, där aspekter som stadsmiljöns skick, underhåll och förutsättningar för naturlig övervakning – beroende på hur platsen tas om hand och befolkas – antingen uppges bidra till att öka eller minska känslan av trygghet hos individen. Det sista området, som relaterar till *tillgänglighet och promenadvänlighet*, handlar i korta drag om hur trottoarer och gångbanor är utformade, i vilken utsträckning sittplatser finns att tillgå samt hur trafikmiljön kan planeras för att äldre ska känna sig trygga. Likaså att utemiljöer och byggnader utformas så att de är tillgängliga för personer oavsett fysisk funktionsförmåga.

Samtidigt som litteraturstudien bidragit med att identifiera en rad aspekter som är viktiga att beakta vid skapandet av en äldrevänlig stad, har fallstudien bidragit med att belysa planeringens begränsningar. Det har tydligt framkommit att *inte alla delar av äldreperspektivet kan hanteras i planeringskedet*. Fallstudien har i detta avseende exempelvis kunnat belysa avsaknaden av särskilda verktyg och metoder för att hantera flera av de mer kvalitativa och detaljerade faktorerna som lyfts i ramverket (såsom vilken markbeläggning som ska användas, var sittbänkar ska placeras och hur byggnader ska tillgänglighetsanpassas) i detaljplaneskedet. Faktorer som snarare är möjliga att hantera först i samband med planens genomförande.

De faktorer som däremot *går att styra i planeringskedet* kan förenklat förstås som strukturmässiga faktorer, vilka styrs genom platsens markanvändning. Exempelvis genom att fastställa var bostäder, parker, kommersiella fastigheter ska lokaliseras. Av den anledningen presenteras i figur 21 ett uppdaterat ramverk för empirisk analys, där de olika faktorerna som presenterades i kunskapsöversikten återigen tas upp – men med förslag på i vilket skede av planeringsprocessen som respektive faktor bör behandlas. För att utvecklingen går mot en äldrevänlig stad, är det dock viktigt att säkerställa att även de faktorer som inte ryms i planeringskedet tillgodoses i ett senare skede.

En utmaning som kan kopplas till tillämpningen av ramverket handlar om faktorernas generaliserbarhet, det vill säga i vilken utsträckning äldreperspektivets olika faktorer kan översättas till olika situationer och kontexter. Här kan en skiljelinje dras mellan faktorer i ramverket som utgörs av *allmänna förutsättningar för äldrevänlighet*, och faktorer som förutsätter en mer djupgående analys av *olika intressen och behov hos äldre individer*. För att ta ett exempel kan vi se till några av de faktorer som ramverket framhäver vara väsentliga att tillhandahålla i äldres närmiljö: däribland ”närheten till lokal handel och hälsovård” respektive ”aktiviteter som svarar mot äldres intressen”. Innebörden av de två förstnämnda faktorerna lämnar inte särskilt stort tolkningsutrymme jämfört med den sistnämnda faktorn som i högre grad kan variera beroende på vilka äldre individer som åsyftas.

På så vis skapar ramverket även förutsättningar för att spegla den heterogenitet som präglar gruppen äldre. Därför är det också viktigt att se till att äldreperspektivet, för de faktorer som förutsätter det, anpassas efter den lokala kontexten. Istället för att ramverket tolkas som en standardiserad föreskrift som anger hur alla äldre vill ha det. Eftersom befolkningssammansättningen ändras över tiden kan det även argumenteras vara viktigt att *den äldrevänliga planeringen ses som en dynamisk process* som uppdateras allt eftersom behoven och önskemålen hos gruppen äldre ändras.

	Översikts- planering	Fördjupad planering *)	Detalj- planering	Genomförande (**)
Närmiljö				
Bostäder är lokaliserade nära:				
- lokal handel	✓	✓	✓	
- parker och grönytor	✓	✓	✓	
- hälsovård	✓	✓	✓	
- aktiviteter som svarar mot äldres intressen		✓	✓	✓
- mötesplatser		✓	✓	✓
Boende				
Det finns tillgång till ett varierat bostadsutbud med avseende på:				
- hustyp (t ex flerbostadshus, radhus, parhus, villa)	✓	✓	✓	✓
- bostadens storlek			✓	✓
- bostadens prisklass				✓
- bostadens upplåtelseform				✓
- bostadens servicenivå (t ex äldreboende, seniorboende, kollektivhus, trygghetsbostad)		✓	✓	✓
Stadsmiljö				
Orienterbarhet främjas genom att:				
- landmärken framgår tydligt		✓	✓	✓
- gatubilden är varierad (t ex med avseende på arkitektur)			✓	✓
Äldre artefakter bevaras i stadsutvecklingsprojekt			✓	✓
Stadsmiljön inrymmer "revirmarkerande" funktioner/innehåll				✓
Stadsmiljön inrymmer mötesplatser vars innehåll skapar förutsättningar för svaga band (t ex genom att erbjuda nytta och upplevelsevärden för olika grupper)				✓
Trygghet				
Gångstråk förläggs på ett sätt så att de:				
- ger en god överblick för den gående			✓	✓
- möjliggör för möten (t ex genom placering av sittplatser längsmed stråk, locka med upplevelsevärden eller till frivilliga/sociala aktiviteter)				✓
Offentliga platser är:				
- fria från vandalism och graffiti/klotter				✓
- fria från gömställen/skymda hörn			✓	✓
- väl upplysta				✓
Gränsen mellan olika äganden i stadsrummet framgår tydligt (t ex med hjälp av rabatter, möblering)				✓
I stadsmiljön skapas förutsättningar för naturlig övervakning			✓	✓
Tillgänglighet och promenadvänlighet				
Stadsmiljön är promenadvänlig genom att:				
- gång- och cykeltrafik är separerad			✓	✓
- trottoarer och gångbanor är väl underhållna och fria från fysiska hinder				✓
- trottoarer och gångbanor är utformade med en halkfri yta				✓
- trottoarer och gångbanor erbjuder räcken där lämpligt				✓
- trottoarer och gångbanor är tillräckligt breda för att rymma en rullstol			✓	✓
- övergångsställen är utplacerade på lämpligt avstånd från varandra			✓	✓
- trafikljus ger tillräckligt med tid för äldre att passera				✓
- erbjuda platser för skydd mot väder och vind			✓	✓
- erbjuda sittplatser för vila på lämpligt avstånd från varandra (särskilt i parker, vid hållplatser för kollektivtrafik, torg och andra mötesplatser)				✓
- erbjuda tillgång till toaletter				✓
Sittplatser placeras på ett sätt så att de:				
- ger bra utsikt (t ex över vatten, planteringar, konstverk, vacker arkitektur, folkliv)				✓
- ger skydd om ryggen för den sittande och erbjuder ett bra mikroklimat				✓
Kollektivtrafik kan användas för att nå centrala funktioner i samhället (t ex sjukhus, vårdcentral, handel, mötesplatser)	✓	✓	✓	
Kollektivtrafiknätet är väl utbyggt och sammankopplat	✓	✓		
Hållplatser för kollektivtrafik:				
- är lokaliserade nära äldre bostäder			✓	
- erbjuder sittmöjligheter, god belysning och skydd mot väder och vind				✓
Butiker och samhällsservice är placerade i byggnaders bottenvåningar		✓	✓	
Byggnader och utemiljöer utformas enligt principer för "design för alla"				✓

* inkluderar fördjupad översiktsplan och planprogram

** inkluderar bland annat bygglovskedet men även implementering av mindre projekt som inte kräver bygglov samt underhållsarbete.

Figur 21. Omarbetat ramverk för empirisk analys.

5.2 Hur hanteras äldreperspektivet i Uppsala kommuns stadsplanering idag?

Eftersom SBF har för huvuduppgift att vägleda kommunens samhällsbyggande och stadsutveckling, är det av intresse att undersöka hur SBF hanterar äldreperspektivet för att kunna besvara den andra forskningsfrågan. Och det korta svaret på denna fråga är att *SBF inte uttalat arbetar med ett äldreperspektiv i stadsplaneringen idag*. Då äldreperspektivet varken uttryckligen behandlas i styrdokument och planhandlingar, eller av de anställda i deras arbete med planer och program på SBF. I Ulleråkersprojektet har vi istället sett att SBF satsar på en vision om ”hela livet”, en vision som visserligen inkluderar äldre, men där inga särskilda strategier för att tillgodose äldres behov och önskemål tagits fram specifikt.

Fallstudien visar att de anställda på SBF ser på användandet av ett särskilt äldreperspektiv med en viss skepsis. Dels eftersom det upplevs problematiskt att ”kitta samman” äldre till en homogen grupp då äldres intresseområden, önskemål och behov uppges variera. Och dels eftersom de anställda framhäver att de ser värden i att ”skapa synergier” som gynnar flera olika grupper, snarare än att särskilja olika gruppers behov från varandra. I detta avseende kan samtidigt en viss inkonsekvens urskiljas i hanteringen av äldreperspektivet, gentemot hur andra grupper hanteras i kommunens stadsplanering. Där exempelvis barnperspektivet hanteras som en grupp med särskilda behov bland annat genom att tillägnas ett särskilt avsnitt i kommunens SKA-verktyg. Något som skulle kunna tolkas som att kommunen ser ett behov av att hantera barnperspektivet för sig för att säkerställa att stadsmiljön tillgodoser barns behov på ett bra sätt, medan *äldreperspektivet upplevs kunna tillgodoses genom kommunens ”generella” stadsplanering*. Detta indikerar att äldres behov inte ses som ”annorlunda” på motsvarande sätt som barns behov. SBF ger även ett intryck att äldre är en grupp som hörs mest i samband med samråd, varför det inte ses som nödvändigt att anordna riktade dialoger mot äldre. Samtidigt är äldre en heterogen grupp, varför de synvinklar som kommer fram från äldre i samråd rimligtvis inte representerar hela gruppen äldre.

Trots att vi sett att äldreperspektivet inte hanteras uttalat i SBF:s arbete, tyder resultatet från fallstudien på en större komplexitet och visar att delar av äldreperspektivet *indirekt hanteras* i kommunens stadsplanering. Ett sätt som detta tar sig i uttryck är genom översiktsplanens planeringsinriktning som fokuserar till *närhet*. Detta har genomsyrat allt ifrån planprogrammet, till detaljplaner och markanvisningar i Ulleråker, och som bland annat manifesteras genom att möjliggöra en blandad markanvändning i området. Den blandade markanvändningen innebär att förutsättningar skapas för lokal handel, mötesplatser, torg och parker, initiativ som stämmer väl överens med flera av kraven på äldres närmiljö utifrån ramverket för empirisk analys. Indirekt hanteras även äldreperspektivet med avseende på *tillgänglighet*, åtminstone vad gäller de tillgänglighetskrav av byggnader och utemiljöer som kommunen ”är tvungna” att förhålla sig till enligt bestämmelser i PBL (SFS 2010:900) och BBR (BFS 2011:6). Bestämmelser som bland annat reglerar markens lutning, markbeläggning, tillgänglighetsanpassning av bostäders inomhusmiljöer och handikapparkering. Av intervjuerna med anställda på SBF, ÄLF och UPS framgår att aktörerna är medvetna om att planering utifrån en närhets- och tillgänglighetsaspekt gynnar äldre.

Trots att närhet och tillgänglighet kanske utgör de mest markanta exemplen för hur äldreperspektivet indirekt hanteras i Uppsalas stadsplanering – visar dokumentstudien

att även faktorer kopplade till trygghet och stadsmiljö, till viss del, bemöts enligt kraven i ramverket. Exempelvis främjas naturlig övervakning genom att flöden av människor uppmuntras och att bebyggelsen placeras i nära anslutning till gator, torg och parker. Relaterat till stadsmiljön framhävs också en tydlig vilja om att främja landmärken och variation i stadsmiljön, aspekter som kan stärka stadsmiljöns orienterbarhet enligt ramverket.

Även sättet som *boendefrågan* hanteras tillmötesgår äldreperspektivet i viss utsträckning. Bland annat då kommunen aktivt uppmuntrar och ställer krav på byggaktörerna vad gäller variation i bostadsstorlekar och upplåtelseformer. Samtidigt har fallstudien visat att äldres boende (som inte utgörs av vård- och omsorgsboenden) inte hanteras specifikt i planeringskedet. Istället förpassas frågan än längre fram i planeringsprocessen. Det kan tolkas som en nackdel utifrån ett äldreperspektiv, då lokaliseringen av äldres boende (och framförallt kvaliteterna i äldres närmiljö) är av betydelse för äldres självständighet och möjlighet till kvarboende.

Samtidigt har vi i bebyggelseförslagen kunnat se att några byggaktörer på eget bevåg (i sin tolkning av "hela livet-perspektivet"), tagit initiativ till etableringen av exempelvis seniorbostäder, kollektivboenden och flexibla bostäder. Initiativ som väl svarar mot det varierade bostadsutbud som ramverket för empirisk analys efterfrågar. Att inga krav ställs från kommunen på särskilda bostäder för äldre, kan dock tolkas som att kommunen överlämnar tolkningen av "hela livet perspektivet" till byggaktörerna i frågan om äldres bostäder, vilket innebär att det blir upp till byggaktörerna huruvida äldreperspektivet tillgodoses på ett bra sätt eller inte. Detta kan uppmuntra kreativa lösningar, samtidigt som ambitionsnivån och äldrevänligheten i olika byggaktörers bebyggelseförslag skiljer sig åt. Med andra ord skapas inga garantier för att äldreperspektivet uppfylls inom ramen för "hela livet perspektivet" med ett sådant tillvägagångssätt, trots att några positiva exempel varit möjliga att urskilja i fallstudien.

Om man studerar hur kommunen hanterar äldreperspektivet på en mer övergripande nivå, kan vissa skillnader urskiljas inom den kommunala organisationen. Eftersom ÄLF:s generella uppdrag riktar sig mot individer som är 65 år eller äldre, följer det naturligt att ÄLF betraktar äldre som en "egen grupp" vars särskilda behov behöver tillgodoses, vilket bland annat tar sig i uttryck genom att ÄLF utgör den drivande kraften i projektet "Äldrevänlig stad". Samtidigt är ÄLF:s syn på äldreperspektivet relativt begränsad då ÄLF (precis som SBF och UPS) primärt betraktar gruppen äldre utifrån ett funktionsnedsättningsperspektiv. Därtill har fallstudien visat att remissinstanserna tenderar att lyfta vissa synpunkter i "fel" skede i planeringen. ÄLF framhäver särskilt att de upplever det vara svårt att veta vad de bör lyfta i tidiga skeden av planeringen. Vilket både indikerar en viss okunskap hos remissinstanserna, både vad gäller äldreperspektivet (vad som är viktigt att beakta) och planeringsprocessen (vad som kan påverkas när). Trots att remissinstanserna har goda avsikter och deras ambitioner är att stärka äldreperspektivet, är frågan hur stor inverkan deras synpunkter får i realiteten.

I relation till den andra forskningsfrågan kan diskuteras huruvida resultatet från fallstudien, som beskriver hur äldreperspektivet hanteras i Ulleråkersprojektet, förhåller sig till hur äldreperspektivet hanteras i kommunens stadsplanering generellt. I detta avseende har den fördjupade fallstudierna av de olika aktörernas synvinklar (se *avsnitt 4.5 Fördjupad fallstudie: Tre aktörers synvinkel*, s. 77) kunnat bidra med att urskilja vissa grundläggande inställningar hos aktörerna vad gäller deras syn på äldreperspektivet. I den fördjupade fallstudien bekräftas några av de aspekter som

diskuterats ovan, och som även uttryckts i de planhandlingar som analyserats. Nämligen att aktörerna hög grad fokuserar på ett tillgänglighet- och funktionsnedsättningsperspektiv i sin syn på äldreperspektivet. Av intervjuerna att döma är det därför inte omöjligt att utgå från att en liknande inställning även präglar aktörernas syn och hantering av äldreperspektivet utanför Ulleråker.

5.3 Vad kan kommunen göra för att planeringen ska bli mer ”äldrevänlig”?

Med utgångspunkt i de två föregående diskussioner i kapitlet, har vissa antydningar gjorts om vad Uppsala kommunen borde utveckla för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv. Vilket vidareutvecklas i form av konkreta förslag på åtgärder i följande avsnitt.

5.3.1 Erkänn äldreperspektivet – och gör det till en planeringsfråga

Idag saknas en gemensam syn på hur äldreperspektivet ska hanteras i Uppsalas stadsplanering. Fallstudien har indikerat att från SBF:s synvinkel upplevs äldreperspektivet i stora drag tillgodoses genom den generella stadsplaneringen, medan ÄLF på sitt eget hörn arbetar med ett uttalat äldreperspektiv, vilket de hittills inte riktigt lyckats kommunicera utanför förvaltningens gränser. Ett första steg, som kan ses som en förutsättning för att över huvud taget kunna gå vidare i arbetet med ett äldreperspektiv, kan tyckas vara att få till ett *gemensamt erkännande om att äldreperspektivet ska beaktas i planeringen*. Först efteråt är det möjligt att gå vidare för att i detalj diskutera på vilket sätt äldreperspektivet ska hanteras.

5.3.2 Bredda synen på äldreperspektivet

Resultatet från fallstudien i Ulleråker och den fördjupade fallstudien av olika aktörers synvinkel, indikerar att förståelsen för äldreperspektivet i dagsläget i hög grad utgår från ett tillgänglighets- eller funktionsnedsättningsperspektiv. Samtidigt pekar kunskapsöversikten på att äldreperspektivet omfattar mer än bara mobilitets- och tillgänglighetsfrågor. Andra faktorer som är viktiga att beakta är bland annat stadsmiljöns sociala funktioner och dess innehåll, samt att variation säkerställs i bostadsutbudet.

Fallstudien tyder på att SBF redan (indirekt) arbetar med en del av faktorerna i viss utsträckning. Samtidigt, för att säkerställa att kvaliteterna tillgodoses i SBF:s kontinuerliga arbete kan ett ställningstagande där SBF:s breddar sin syn på äldreperspektivet vara en fördel. En större medvetenhet i frågan om vad som gynnar en äldre målgrupp, kan innebära att bättre (eller åtminstone mer underbyggda) beslut fattas i situationer där stadsplaneringen väger mellan alternativa lösningar. Även remissinstanserna bör fundera över vad de ”väger in” i äldreperspektivet, för att säkerställa att deras utgångspunkter faktiskt representerar faktorer är av verklig relevans utifrån ett äldreperspektiv.

5.3.3 Bilda en gemensam målsättning

Trots att fallstudien tyder på att ett gemensamt grunddrag finns i SBF:s, ÄLF:s och UPS:s syn på äldreperspektivet (då samtliga aktörer har ett tillgänglighets- och

mobilitetstänk med sig), finns i dagsläget ingen gemensam strategi för att hantera äldreperspektivet i stadsplaneringen.

För att säkerställa att aktörerna strävar mot ett gemensamt mål, och inte antar motstridiga strategier i äldrefrågan, kan det vara aktuellt att fastställa en gemensam målsättning för äldreperspektivet. En sådan målsättning bör identifiera vad som önskas uppnås och kan bidra till att legitimera ett sådant arbete. I detta avseende kan ramverket för empirisk analys fungera som en utgångspunkt och kompletteras med ytterligare kunskaper som aktörerna besitter. Dessutom kan ÄLF:s pågående kartläggning från rundabordssamtalen i kommunen agera underlag.

5.3.4 Skilj på olika skeden

Ett av studiens resultat pekar på att alla aspekter av äldreperspektivet varken kan eller bör hanteras i ett och samma skede av stadsutvecklingsprocessen. Vi har kunnat se att det primärt är i samrådsskedet för planer och program som remissinstanserna är med och belyser äldreperspektivet. Samtidigt som det framgår att det saknas tydliga strategier för att hantera vissa synpunkter som lyfts i samråd och som är relevanta utifrån ett äldreperspektiv, men som egentligen hör till planeringens genomförandeskede.

För att Uppsalas planering ska bli mer äldrevänlig föreslås därför att kommunen skapar en överblick av *vilka* delar (dvs. faktorer) av äldreperspektivet som bäst hanteras *när* i stadsutvecklingsprocessen. Förslagsvis genom att tydliggöra hos vilken förvaltning eller enhet ansvar ligger för olika delar av äldreperspektivet, och när olika delar ska hanteras. Syftet är att säkerställa att ingen del glöms bort. Även remissinstanserna bör utbildas för att ges bättre förutsättningar för att komma med synpunkter vid "rätt tillfälle" i stadsutvecklingsprocessen. Vid behov bör även kanaler etableras för att säkerställa att viktiga synpunkter som lyfts i samråden (men som kanske inte rör detaljplanen eller programmet) fångas upp och hanteras i ett senare skede. Även övriga styrdokument (såsom arkitekturpolicyn, trafikföreskrifter, riktlinjer för stadsmiljö, belysningsprogram, riktlinjer för parker) bör uppdateras med utgångspunkt i de faktorer som ramverket belyser, för att skapa bättre förutsättningar så att äldreperspektivet tillgodoses i stadsutvecklingsprocessens olika skeden.

5.3.5 Tänk om kring äldres boende

Trots att boendepplanen som ÄLN antagit poängterar betydelsen av både vård- och omsorgsboenden och andra boendeformer för äldre (däribland trygghetsboenden), är äldres boende något fallstudien visat inte står särskilt högt på stadsplanerings-agendan i Uppsala. I dagsläget arbetar ÄLF med att prognosticera behovet av vård- och omsorgsbostäder. För att säkerställa en god tillgång till ett varierat bostadsutbud för äldre, bör detta även *utökas till att omfatta även andra boendeformer (t ex trygghetsbostäder) för äldre*. Här behöver även en tydligare dialog och samverkan mellan ÄLF och SBF etableras för att förmedla de behov som finns.

För att behovsbedömningarna ska få en verkan bör även SBF *möjliggöra för att peka ut lämpliga lägen för äldres boende i tidiga skeden av planeringen*. Förslagsvis redan i samband med den fördjupade översiktsplaneringen eller på planprogramnivå. Idén grundar sig i att frågan om äldres boende inte ska riskera att falla mellan stolarna när boendefrågan ständigt förpassas vidare till senare skeden i planeringen, något som inte minst kan ses som betydelsefullt (eller till och med nödvändigt) för privatägd mark – där planprogrammen har en viktig roll i diskussionerna med byggaktörer.

Genom att tidigt betänka och kommunicera vilka områden och lägen som är lämpliga för att etablera bostäder för äldre, skapas förutsättningar för boenden där närmiljön har de grundförutsättningar som krävs för ett aktivt och självständigt åldrande. Vilket i längden kan uppmuntra kvarboende och innebära kostnadsbesparingar för samhället.

5.3.6 Beakta både äldreperspektivet och äldres perspektiv

Trots att de äldres perspektiv (upplevelser och åsikter hos äldre individer) på stadsmiljön ligger utanför studiens avgränsning, har det framkommit att de äldres perspektiv till viss del blandas ihop med äldreperspektivet (där det senare definieras som en grundläggande syn på äldres behov med utgångspunkt i forskning och teori) i kommunens arbete. Exempelvis vittnar intervjuerna med de anställda på SBF om att synpunkterna som lyfts i samrådsskedet upplevs representera ett äldreperspektivet, trots att åsikterna sannolikt endast representerar en liten grupp äldre i samhället.

Eftersom äldre utgör en heterogen och diversifierad grupp är det viktigt att planeringen tillgodoser både äldreperspektivet och äldres perspektiv. Forskning och teori kan bidra med att synliggöra faktorer av betydelse för äldreperspektivet, medan de äldres perspektiv förutsätter en mer djupgående undersökning av olika äldre individers intressen, behov och önskemål som med fördel fångas i dialoger och kartläggningar med äldre i Uppsala specifikt för de olika stadsutvecklingsprojekten. Därför bör *samverkansformerna ses över för att säkerställa att olika grupper av äldre representeras*, och inte bara en liten del av de äldre. Dialogen bör vidare fokusera på att fånga in de äldres perspektiv i frågor som uppvisar en lägre grad av generaliserbarhet (vilket kopplar tillbaka till diskussionen i *avsnitt 5.1 Vilka aspekter är viktiga att beakta i skapandet av en äldrevänlig stad?* s. 95).

5.4 Reflektion kring studiens resultat och förslag på vidare forskning

Förhoppningen är att denna studie ska bidra till att stötta Uppsala kommun i deras fortsatta arbete med äldreperspektivet, ett arbete som än så länge bara påbörjats. Dels genom att belysa vilka aspekter som forskningsvärlden framhävt är viktiga att beakta i planeringen av en äldrevänlig stad, och som har potential att fungera som ett komplement till den baslinjemätning som ÄLF under 2016/2017 utför (vilken snarare syftar till de kartlagga ”äldres perspektiv” på stadsplaneringen). Och dels, genom att i ett tidigt skede identifiera potentiella utvecklingsmöjligheter och ge rekommendationer på hur kommunen skulle kunna utveckla sitt arbete för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv, något som kan bidra med att staka ut riktningen för det fortsatta arbetet. Samtidigt bör framhållas att äldreperspektivet gentemot andra perspektiv varit underrepresenterat i svensk stadsplanering, varför ytterligare studier kan ses som en nödvändighet för att bekräfta och komplettera de faktorer som identifierats i denna studie.

Då det dessutom i hög utsträckning saknas svensk forskning inom äldrevänlig stadsplanering, har studiens teoretiska utgångspunkter i synnerhet utgått från internationell forskning. I detta avseende har WHO:s riktlinjer utgjort en startpunkt för studien med bakgrund i Uppsala kommuns medlemskap i WHO:s nätverk för åldersvänliga städer. Då WHO:s riktlinjer är tänkta att användas som ett stöd för nätverkets alla medlemmar, kan en nackdel vara att riktlinjerna uppfattas som generella

och därigenom diffusa. Litteraturstudien, där även annan forskning kopplad till äldrevänlig stadsplanering behandlats, har därför varit användbar för att fördjupa och utveckla förståelsen för de faktorer som enligt WHO är viktiga att beakta och som har skapat en god utgångspunkt för att analysera hur äldreperspektivet hanteras i Uppsala idag och hur planeringen skulle kunna utvecklas för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv.

Istället för att fokusera studien specifikt på Ulleråker, hade en alternativ metod kunnat vara att intervjua anställda i flera olika utvecklingsprojekt i kommunen. Det hade eventuellt kunnat resultera i en bredare bild av hur äldreperspektivet hanteras i kommunen. Samtidigt har studiens fokus på Ulleråkersprojektet möjliggjort för en mer ingående analys av hur olika plandokument är kopplade till projektet, vilket fördjupat förståelsen för hur olika tankar och idéer hos aktörerna översätts och tar sig i uttryck i planhandlingar och yttranden. Likaså har det varit fördelaktigt att ha ett konkret projekt att utgå från i intervjusituationerna.

I vilken utsträckning studiens bidrag är kopplat till hur kommunens arbete bör utvecklas för att bättre tillgodose ett äldreperspektiv, kan generaliseras till andra städer och samhällen kan diskuteras. Då kunskapen kring äldreperspektivet i stadsplaneringen är så pass begränsad i Sverige, och endast ett fåtal kommuner hittills visat en ambition om att stärka äldreperspektivets roll i planeringen (däribland Uppsala och Göteborg genom deras medlemskap i WHO:s nätverk), bör resultatet från studien inte appliceras på andra städer utan djupare efterforskning. Studien har dock visat att Uppsala i hög utsträckning utgår från ett funktions- och tillgänglighetsperspektiv i synen och hanteringen av äldreperspektivet idag, vilket även utgör ett område där forskningen hittills fokuserat i hög grad (jfr Hockey et al. 2013; Burton et al. 2011). Rimligt är därför att utgå från att Uppsala inte är ensam om detta synsätt, varför resultatet trots allt kan vara relevant även i andra sammanhang. Samtidigt bör studien kanske framförallt ses som en ”ögonöppnare” genom att belysa möjliga brister och utmaningar kopplat till synen och hanteringen av äldreperspektivet av olika aktörer i planeringen. Inte minst då fallstudien indikerar att det inte är tillräckligt att enbart fastställa ”att planeringen ska tillgodose ett äldreperspektiv”, utan att reflektera kring vilka värden äldreperspektivet tillskrivs.

Trots det tydliga Uppsalafokus som präglar studien, kan studien även ses lämna ett bidrag till forskningsfältet i form av att uppmärksamma att det finns ett behov av att *särskilja olika faktorer kopplat till äldreperspektivet till olika nivåer i planeringen*, något som illustreras genom det uppdaterade ramverk för empirisk analys (se s. 98). Vilket kan jämföras med andra ramverk, däribland WHO:s guide, som enbart identifierar faktorer av betydelse att beakta utifrån ett äldreperspektiv. Likaså bidrar studien till att applicera äldreperspektivet i en svensk kontext, vilket i sig kan ses som ett tämligen outforskat område.

En rad nya frågor har uppkommit som inte kunnat besvaras inom ramarna för detta examensarbete men där resultatet från studien skulle kunna användas som utgångspunkt för framtida studier. Bland annat skulle en fördjupad studie kunna undersöka hur de faktorer som identifierats i ramverket för empirisk analys står sig gentemot varandra, för att undersöka om några faktorer är av större betydelse än andra vid skapandet av en äldrevänlig stad. Likaså skulle det kunna vara intressant att studera hur faktorerna förhåller sig till de behov, intressen och önskemål som lyfts inom ramen för andra perspektiv i planeringen (t ex barnperspektivet och jämställdhetsperspektivet).

Med bakgrund i att studien visar att flera av de faktorer som identifierats vara av betydelse utifrån ett äldreperspektiv, vilka hanteras först i senare skeden av stadsbyggnadsprocessen, hade det även varit intressant att undersöka övergången mellan planering och genomförande mer i detalj. Det vill säga hur äldreperspektivet översätts från plan till handling, och hur olika aktörer som är involverade i planeringens genomförandeskede (t ex bygglov, drift och underhåll), hanterar och ser på äldreperspektivet.

6. Slutord

En tanke som återkommande väckts under skrivprocessen, är huruvida äldreperspektivet som sådant är önskvärt (eller nödvändigt) att beakta i stadsplaneringen. Av studien framgår att synen skiljer sig åt beroende på vem man frågar. Kanske är det inte så konstigt att ÄLF och UPS, aktörer som har äldre som en uttalad målgrupp, visar ett intresse av att lyfta äldrefrågan till en arena där äldreperspektivet tidigare inte tillägnats särskilt stor uppmärksamhet. Medan SBF har en mer övergripande syn på stadsplaneringsfrågan, och ser äldres behov som en av flera grupper vars behov behöver tillgodoses i planeringen. Och därmed inte heller ser äldreperspektivet som en angeläget på motsvarande sätt.

Efter att studien ställts samman, och olika tankar och synvinklar processats, är den samlade bedömningen att äldreperspektivet behövs i stadsplaneringen men att vi samtidigt inte alltid behöver planera för ett äldreperspektiv. Hur går det ihop? Jo, äldreperspektivet behövs för att uppmärksamma de behov, önskemål och intressen som finns hos den äldre gruppen – för att skapa en medvetenhet och ökad kunskap kring äldrefrågan. Äldreperspektivet, om det bemöts på rätt sätt, kan också vara användbart för att belysa situationer där den heterogenitet som karaktäriserar gruppen äldre bör beaktas, och bidra till att uppmärksamma situationer där äldre själva bör involveras i planeringen. Men därmed är det inte sagt att alla miljöer bör utformas på ett äldrevänligt sätt. Som lyftes fram i intervjun med den f.d. biträdande projektledaren för Ulleråkersprojektet kan det också finnas styrkor med miljöer som är mindre planerade. För att det inte ska slå över till att allt är ”jättetillgängligt, supertryggt och jätteupplyst” – då även mindre planerade miljöer kan innebära kvaliteter för olika människor.

Det viktiga att ha med sig i arbetet med äldreperspektivet, är att perspektivet inte bör fungera som en checklista som ska bockas av. Perspektivet bör istället fungera som en stöttepelare, som kan användas för att säkerställa att vissa kvaliteter uppnås i stadsplaneringen (när önskvärt). En ökad kunskap om äldreperspektivet kan också innebära en ökad medvetenhet om vilka vi planerar för, och hur äldre påverkas av olika beslut gällande stadsmiljön. Något som inte bara skapar förutsättningar för bättre underbyggda beslutsunderlag, utan även att planeringen blir ett mer aktivt ställningstagande för hur vi planerar och prioriterar olika grupper i stadsmiljön. Istället för att vi bara kör på som vi alltid har gjort. På så sätt skapas också förutsättningar för ett mer hållbart samhällsbyggande, varför förhoppningen är att äldreperspektivet ska ses som ett naturligt inslag i stadsplaneringen i framtiden.

Referenser

Vetenskapliga tidskriftsartiklar

- Alley, Dawn; Liebig, Phoebe; Pynoos, Jon; Banerjee, Tridib och In Hee Choi (2007) *Creating Elder-Friendly Communities*. *Journal of Gerontological Social Work*. 49:1-2, s. 1-18. doi: 10.1300/J083v49n01_01
- Buffel, Tine; Phillipson, Chris och Thomas Scharf (2012a) *Ageing in urban environments: Developing 'age-friendly' cities*. *Critical social policy*. 32:4, s. 597–617. doi: 10.1177/0261018311430457
- Buffel, Tine; Verté, Dominique; De Donder, Liesbeth; De Witte, Nico; Dury, Sarah; Vanwing, Tom och Anouk Bolsenbroek (2012b) *Theorising the relationship between older people and their immediate social living environment*. *International Journal of Lifelong Education*. 31:1, s. 13-32, doi: 10.1080/02601370.2012.636577
- Buffel, Tine; McGarry, Paul; Phillipson, Chris; De Donder, Liesbeth; Dury, Sarah; De Witte, Nico; Smetcoren An-Sofie och Dominique Verté (2014) *Developing Age-Friendly Cities: Case Studies From Brussels and Manchester and Implications for Policy and Practice*. *Journal of Aging & Social Policy*. 26:1-2, s. 52-72. doi: 10.1080/08959420.2014.855043
- Burton, Elizabeth J., Mitchell, Lynne och Chris B. Stride (2011) *Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing*. *BMC Public Health* 11:839. doi: 10.1186/1471-2458-11-839
- Ceccato, Vania och Roya Bamzar (2016) *Elderly victimization and fear of crime in public spaces*. *International Criminal Justice Review* 2016. 26:2, s. 115-133. doi: 10.1177/1057567716639096
- Fitzgerald, Kelly G. och Francis G. Caro (2014) *An overview of age-friendly cities and communities around the world*. *Journal of Aging & Social Policy* 26:1-2, s. 1-18, doi: 10.1080/08959420.2014.860786
- Föbker, Stefanie och Reinhold Grotz (2006) *Everyday Mobility of Elderly People in Different Urban Settings: The Example of the City of Bonn, Germany*. *Urban Studies* 43:1, s. 99–118. doi: 10.1080=00420980500409292
- Gilroy, Rose (2008) *Places that support human flourishing: Lessons from later life*. *Planning Theory & Practice* 9:2, s. 145-163. doi: 10.1080/14649350802041548
- Green, Geoff (2012) *Age-Friendly Cities of Europe*. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine* 90:1, s. 116-128. doi: 10.1007/s11524-012-9765-8
- Greenfield, Emily A. (2015) *Healthy Aging and Age-Friendly Community Initiatives*. *Public Policy & Aging Report* 25, s. 43–46. doi: 10.1093/ppar/prv002
- Hockey, Ann; Phillips, Judith och Nigel Walford (2013) *Planning for an Ageing Society: Voices from the Planning Profession*. *Planning Practice & Research* 28:5, s. 527-543. doi: 10.1080/02697459.2013.820039

- Kerr, Jacqueline; Rosenberg, Dori och Lawrence Frank (2012) *The role of the built environment i healthy aging: community design, physical activity and health among older adults*. Journal of Planning Literature 27:1, s. 43-60. doi: 10.1177/0885412211415283
- Lui C-W., Everingham, J., Warburton, J., Cuthill, M., H. Barlett (2009) *What makes a community age-friendly: A review of international literature*. Australasian Journal on Ageing 28:3, s. 116–121. doi: 10.1111/j.1741-6612.2009.00355.x
- Menec, Verena H., Means, Robin; Keating, Norah; Parkhurst, Graham och Jacque Eales (2011) *Conceptualizing age-friendly communities*. Canadian Journal on Aging 30:3, s. 479-493. doi: 10.1017/S0714980811000237
- Metz, D.H. (2000) *Mobility of older people and their quality of life*. Transport Policy 7:2000, s. 149–152.
- Phillipson, Chris (2007) *The 'elected' and the 'excluded': sociological perspectives on the experience of place and community in old age*. Ageing & Society 27:2007, s. 321–342. doi: 10.1017/S0144686X06005629
- Plouffe, Louise och Alexandre Kalache (2010) *Towards Global Age-Friendly Cities: Determining Urban Features that Promote Active Aging*. Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine 87:5, s. 733-739. doi: 10.1007/s11524-010-9466-0
- Smith, Richard J., Lehning, Amanda J., och Ruth E. Dunkle (2013) *Conceptualizing Age-Friendly Community Characteristics in a Sample of Urban Elders: An Exploratory Factor Analysis*. Journal of Gerontological Social Work 56:2, s. 90-111. doi: 10.1080/01634372.2012.739267
- Steels, Stephanie (2015) *Key characteristics of age-friendly cities and communities: A review*. Cities 47:2015, s. 45–52.
- Vanclay, Frank (2002) *Conceptualising social impacts*. Environmental Impact Assessment Review 22:2002, s. 183-211.
- Warner, Mildred E., Homsy, George C. och Lydia J. Morken (2017) *Planning for Aging in Place: Stimulating a Market and Government Response*. Journal of Planning Education and Research 37:1, s. 29-42. doi: 10.1177/0739456X16642824
- Wiles, Janine L., Leibing Annette; Guberman, Nancy; Reeve, Jeanne och Ruth E. S. Allen, PhD1 (2011) *The meaning of "aging in place" to older people*. The Gerontologist 52:3, s. 357–366. doi: 10.1093/geront/gnr098
- Yen, Irene H. och Lynda A. Anderson (2012) *Built environment and mobility of older adults: important policy and practice efforts*. Ethics, Public Policy & Medical Economics 60, s. 951-956. doi: 10.1111/j.1532-5415.2012.03949.x
- Zeitler, Elisabeth; Buys, Laurie; Aird, Rosemary och Evonne Miller (2012) *Mobility and active ageing in suburban environments: Findings from in-depth interviews and person-based GPS tracking*. Current Gerontology and Geriatrics Research. Volume 2012. doi: 10.1155/2012/257186

Böcker, antologier och avhandlingar

- Bengtsson, Tommy (2010) Introduction. I: T. Bengtsson (red.) *Population ageing – A threath to the welfare state? The case of Sweden*. Springer, Berlin, s. 1-6.
- Bengtsson, Tommy och Kirk Scott (2010) The ageing population. I: T. Bengtsson (red.) *Population ageing – A threath to the welfare state? The case of Sweden*. Springer, Berlin, s. 7-22.
- Berglund, Ulla och Ulla Jergeby (1998) *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen*. Byggeforskningsrådet, Västerås.
- Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 1:5. Liber, Malmö.
- Dahmström, Karin (2011) *Från datainsamling till rapport – att göra en statistisk undersökning*. Upplaga 5. Studentlitteratur, Lund.
- Dalen, Monica (2007) *Intervju som metod*. Gleerups, Lund.
- European Institute for Design and Disability Sweden (1996) *Design för alla utbildning*. Paulsson, Jan (red.). EIDD Sverige & NHR, Göteborg.
- Findlay, Robyn och Deirdre McLaughlin (2005) Environment psychological to ageing and responses. I: Phillips, David R., och Gavin J. Andrews (red.) *Ageing and Place: perspectives, policy, practice*. Routledge, Abingdon.
- Gehl, Jan (1987) *Life between buildings: using public space*. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Gehl, Jan (2010) *Cities for people*. Island Press, Washington.
- Groat, Linda och David Wang (2002) *Architectural Research Methods*. John Wiley & Sons, New York.
- Gummesson, Evert (2004) Fallstudiebaserad forskning. I: Gustavsson, Bengt (red.) *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur, Lund.
- Jergeby, Ulla (1996) *Offentlig miljö som arena och kuliss: att se, bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära platser*. diss. Uppsala Universitet.
- Phillips, David R., Siu, Oi-Ling, Ye, Anthony G.-O. och Kevin H.C Cheng (2005) Ageing and the urban environment. I: Phillips, David R., och Gavin J. Andrews (red.) *Ageing and Place: perspectives, policy, practice*. Routledge, Abingdon.
- Plouffe, Louise; Kalache, Alexande och Ina Voelcker (2016) A Critical Review of the WHO Age-Friendly Cities Methodology and Its Implementation. I: T. Moulaert and S. Garon (eds.), *Age-Friendly Cities and Communities in International Comparison, International Perspectives on Ageing 14*.

Offentliga dokument

- ByggVesta (2017) *Vattentornsparken Södra kvarteret 2017 01 30*. [Förslag på bebyggelseutveckling i Södra kvarteret, Vattentornsparken]. ByggVesta AB, White Arkitekter AB och Kod Arkitekter AB.
- FN (2003) *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing: Second World Assembly on Ageing, Madrid, Spain, 8-12 April 2002*. Förenta Nationerna, New York.

- Grimby, Gunnar (2008). *Aspekter på fysisk aktivitet och träning för äldre*. Vårdalinstitutets Tematiska rum: Äldres hälsa. Institutet för Vård- och Omsorgsvetenskap.
- Hjälpmiddelsinstitutet (2012) *Bo bra på äldre dar. Kreativitet och nytänkande när det gäller bostäder och boendemiljö för äldre. Slutrapport*. Hjälpmiddelsinstitutet, Sundbyberg.
- Hökerum och Sveafastigheter (2016) *Tävlingsförslag för markanvisningstävling för det Sydvästra kvarteret i centrala Ulleråker*. Hökerum Bygg AB och Sveafastigheter Bostad AB.
- KF (2009) *Senior i Uppsala – nu och fram till 2030. Ett program för äldrepolitiken i Uppsala kommun*. Kommunfullmäktige, Uppsala kommun.
- KF (2015a) *Mål och Budget 2016 med plan för 2017-2018*. Kommunfullmäktige, Uppsala kommun.
- KF (2016a) *Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun. Del A Huvudhandling*. Kommunfullmäktige, Uppsala kommun.
- KF (2016b) *Riktlinjer för bostadsförsörjning 2016-2019*. Kommunfullmäktige, Uppsala kommun.
- KF (2016c) *Sammanträdesprotokoll*. Kommunfullmäktige, Uppsala kommun. 25 april.
- KLK (2015) *Samverkansavtal med Uppsala pensionärers samarbetsråd samt föreskrifter för Uppsala kommuns pensionärsråd*. Kommunledningskontoret, Uppsala kommun.
- KLK (2016) *Befolkningsprognos för Uppsala kommun 2016-2050*. Kommunledningskontoret, Uppsala kommun.
- Kommittédirektiv (2014:44) *En förbättrad bostadssituation för äldre*. 20 mars. Regeringens kommittédirektiv.
- KS (2014) *Revidering av stadgar/föreskrifter för kommunens råd 2015. Sammanträdesprotokoll*. Kommunstyrelsen, Uppsala kommun. 17 december.
- KS (2015) *Ulleråker strategi för markförsäljning för nybyggnation*. Kommunstyrelsen, Uppsala kommun.
- KS (2016a) *Ulleråker. Planprogram 2016*. Kommunstyrelsen, Uppsala kommun.
- KS (2016b) *Södra staden. Fördjupad översiktsplan. Utställningshandling del A, Planförslag 2016*. Kommunstyrelsen, Uppsala kommun.
- KS (2016c) *Sammanträdesprotokoll*. Kommunstyrelsen, Uppsala kommun. 6 april.
- MEX-utskottet (2016a) *Sammanträdesprotokoll*. Mark- och exploateringsutskottet, Uppsala kommun. 12 december.
- MEX-utskottet (2016b) *Sammanträdesprotokoll*. Mark- och exploateringsutskottet, Uppsala kommun. 12 april.
- MEX-utskottet (2016c) *Sammanträdesprotokoll*. Mark- och exploateringsutskottet, Uppsala kommun. 14 juni.
- Midroc och Riksbyggen (2016) *Välkommen till det kollaborativa kvarteret. Tävlingsförslag för markanvisningstävling för det Norra kvarteret i centrala Ulleråker*. Midroc Property Development AB och Riksbyggen Ekonomisk Förening.
- PBN (2016b) *Programsamarbetsredogörelse: Planprogram för Ulleråker*. Plan och byggnadsnämnden, Uppsala kommun.

- PBN (2016c) *Planbeskrivning. Detaljplan för centrala Ulleråker*. Plan och byggnadsnämnden, Uppsala kommun.
- PBN (2016d) *Planbeskrivning. Detaljplan för Vattentornsparken*. Plan och byggnadsnämnden, Uppsala kommun.
- PBN (2016e) *Plankarta. Detaljplan för centrala Ulleråker. Samrådshandling*. Plan och byggnadsnämnden, Uppsala kommun.
- PBN (2016f) *Plankarta. Detaljplan för Vattentornsparken. Samrådshandling*. Plan och byggnadsnämnden, Uppsala kommun.
- SBF (2016a) *Tävlingsprogram Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (2016c) *Utvärderingsutlåtande. Norra kvarteret. Detaljplan för Centrala Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (2016d) *Utvärderingsutlåtande. Sydvästra kvarteret. Detaljplan för Centrala Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (2016e) *Ulleråker grönytefaktor. En handledning till att skapa kvalitativa utemiljöer i de nya Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (2016f) *Utvärderingsutlåtande, del av Östra kvarteret i Vattentornsparken, Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (2016g) *Utvärderingsutlåtande, del av Södra kvarteret i Vattentornsparken, Ulleråker*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun.
- SBF (u.å) *SKA – Socialt konsekvensanalysverktyg*. Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun. [Tillgänglig via stadsbyggnadsförvaltningen på Uppsala kommun]
- SCB (2015) *Sveriges framtida befolkning. 2015-2060*.
http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/BE0401_2015I60_BR_BE51BR1502.pdf (hämtad 26 januari 2017)
- Småa (2016) *Kv. Tornparken*. [Förslag på bebyggelseutveckling i Östra kvarteret, Vattentornsparken] Småa AB, Utopia arkitekter AB och Karavan landskapsarkitekter AB.
- SOU (2015:85) *Bostäder att bo kvar i - Bygg för gemenskap i tillgänglighetsmarta boendemiljöer. Betänkande av Utredningen om bostäder för äldre*. Näringsdepartementet, Stockholm.
- SOU (2015:101) *Demografins regionala utmaningar. Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2015*. Finansdepartementet, Stockholm.
- Sweco (2013) *Uppsala Tillväxt: Planeringsunderlag 2030/2050*. Sweco.
- Ulleråker (u.å.) *Tidsplan för etapputveckling i Ulleråker 2017-2013*. Uppsala kommun. [Tillgänglig via stadsbyggnadsförvaltningen på Uppsala kommun]
- UN-Habitat (2013) *State of the world's cities 2012/2013. Prosperity of cities*. New York: Routledge och UN-Habitat.
- Uppsala kommun (u.å a) *SKA. Social konsekvensanalys. Uppsala kommun*. [Tillgänglig via stadsbyggnadsförvaltningen på Uppsala kommun]
- Uppsala kommun (u.å. b) *Befolkningsprognos för Uppsala kommuns delområden 2016-2020*. Uppsala kommun.
- WHO (2007a) *Global age-friendly cities: A guide*. World Health Organization.

- WHO (2007b) *Checklist of essential features of age-friendly cities*. World Health Organization.
- WHO (2009) *Information brochure WHO Global Network of Age-friendly Cities and Communities English*. World Health Organization.
- WHO (2015) *World report on ageing and health*. World Health Organization.
- ÄLF (2016) *Ramprogram 2016/2017. Uppsala Äldrevänlig stad*. Äldreförvaltningen, Uppsala kommun.
- ÄLN (2012) *Boendeplan för äldre i Uppsala kommun. För utbyggnad och avveckling perioden 2013-2016. För långsiktig planering perioden 2017-2030*. Äldrenämnden, Uppsala kommun.
- ÄLN (2015) *Yttrande avseende förslag till planprogram för Ulleråker*. Äldrenämnden, Uppsala kommun.
- ÄLN (2016a) *Verksamhetsplan och budget 2017-2019 för Äldrenämnden*. Äldrenämnden, Uppsala kommun.
- ÄLN (2016b) *Yttrande avseende detaljplan för centrala Ulleråker*. Äldrenämnden, Uppsala kommun.
- ÄLN (2016c) *Yttrande avseende detaljplan för Vattentornsparken*. Äldrenämnden, Uppsala kommun.

Lagstiftning

- BFS 2011:6. Boverkets byggregler.
- SFS 2001:453. Socialtjänstlag.
- SFS 2010:900. Plan- och bygglag.

Hemsidor

- Folkhälsomyndigheten (2017) *Åldrande befolkning*
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/seniorguiden/halsosamt-aldrande/aldrande-befolkning/> (hämtad 26 januari 2017)
- Konkurrensverket (2017) *Valfrihetssystem*. <http://www.konkurrensverket.se/upphandling/valfrihetssystem/> (hämtad 30 augusti 2017)
- SCB (2017a) *Folkmängd efter region och år*. Statistikdatabasen, Statistiska centralbyrån.
<http://www.statistikdatabasen.scb.se/Välj:Befolkning>Befolkningsstatistik>Folkmängd>Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968-2016>.
- SCB (2017b) *Tätorter 2016; befolkning, landareal, andel som överlappas av fritidshusområden*. Statistiska centralbyrån. www.scb.se/MI0810 (hämtad 18 maj 2017)
- Uppsala kommun (2017a) *Organisation och Styrning*.
<https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/> (hämtad 7 juni 2017)
- Uppsala kommun (2017b) *Så fungerar kommunen*.
<https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/sa-fungerar-kommunen/> (hämtad 5 juni 2017)

- Uppsala kommun (2017c) *Organisation*. <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/organisation/#forvaltningar> (hämtad 7 juni 2017)
- Uppsala kommun (2017d) *Äldrevänlig stad*. <https://www.uppsala.se/kampanjsidor/aldrevanlig-stad/> (hämtad 22 juni 2017)
- Uppsala kommun (2017e) *Markanvisning*. <http://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/ulleraker/markanvisning/> (hämtad 16 augusti 2017)
- Uppsala kommun (2017f) *Stadsbyggnadsförvaltningen*. <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/organisation/forvaltningar/stadsbyggnadsforvaltningen/> (hämtad 28 augusti 2017)
- Uppsala kommun (2017g) *Äldreförvaltningen*. <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/organisation/forvaltningar/aldreforvaltningen/> (hämtad 28 augusti 2017)
- Uppsala kommun (2017h) *Äldrenämnden*. <https://www.uppsala.se/aldrenamnden/> (hämtad 29 augusti 2017)
- UPS (2015) *Angående planprogram för Ulleråker, samrådshandling*. Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd. <https://uppsalapensionarerna.se/aktuellt/angaende-planprogram-for-ulleraker-samradshandling/> (hämtad 22 juni 2017)
- UPS (2016) *Svar på samråd rörande Detaljplan för centrala Ulleråker*. Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd. <https://uppsalapensionarerna.se/aktuellt/svar-pa-samrad-rorande-detaljplan-centrala-ulleraker-uppsala-kommun/> (hämtad 3 augusti 2017)
- UPS (2017a) *Om UPS*. Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd. <http://uppsalapensionarerna.se/om/> (hämtad 2 juni 2017)
- UPS (2017b) *Stadsplanegruppen*. Uppsala Pensionärsföreningars Samarbetsråd. <http://uppsalapensionarerna.se/om/arbetsgrupper/plan-och-byggfragor-remisser/> (hämtad 2 juni 2017)
- WHO (2017) *About the Global Network for Age-friendly Cities and Communities*. World Health Organization. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/who-network/> (hämtad 4 september 2017)

Personlig kommunikation

- F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet. Strategiska enheten, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Intervju 31 maj.
- F.d. biträdande projektchef för Ulleråkersprojektet. Strategiska enheten, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation, 12 april.
- Landskapsarkitekt. Enheten för detaljplanering, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Intervju 12 juni.
- Landskapsarkitekt. Enheten för detaljplanering, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation 18 september.
- Planarkitekt. Enheten för detaljplanering, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Intervju 12 juni.

- Projektledare exploatering. Exploateringsenheten, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Telefonsamtal 16 augusti.
- Projektledare exploatering. Exploateringsenheten, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation 17 augusti.
- Projektledare för Äldrevänlig stad. Äldreförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation 12 juni.
- Representant UPS. Sammankallande för stadsplanegruppen, Uppsala Pensionärsföreningars samarbetsråd. 2017. Intervju 15 juni.
- Representant UPS. Sammankallande för stadsplanegruppen, Uppsala Pensionärsföreningars samarbetsråd. 2017. Mejlkonversation 28 augusti.
- Strateg. Strategiska enheten, Stadsbyggnadsförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Möte 23 februari.
- Utredare. Avdelningen strategi och plan, Äldreförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Intervju 15 juni.
- Utredare. Avdelningen strategi och plan, Äldreförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation 19 juni.
- Utredare. Avdelningen strategi och plan, Äldreförvaltningen. Uppsala kommun. 2017. Mejlkonversation 30 augusti.

Bilaga I. Intervjuguider

Del 1. Generell intervjuguide

Inledning och avslutning likadan för samtliga informanter:

Inledande bakgrundsfrågor

- Berätta om studiens syfte/fokusområde
- Stäm av om det är ok att spela in samtal/återge citat/använda befattning.
- Informera om när arbetet planeras vara färdigt och hur arbetet kan fås.
- Berätta om intervjuens upplägg.
- Be informanten berätta i korta drag om:
yrkesbefattning, hur länge jobbat i positionen, vad arbetet innebär, enhet.

Anslutning

- Stäm av om det är ok att jag hör av mig om någon ytterligare fråga dyker upp.

Del 2. Anpassade intervjuguider

Intervju med f.d. biträdande projektledare Ulleråkersprojektet (SBF)

Planprogram

1. Av planprogrammet framgår att Ulleråker ska bli en ny stadsdelsnod, med en tät skala, där det finns tillgång till service och kollektivtrafik samt närhet till naturen.
  - Vad är förhoppningen, och hur tror du att den här typen av stadsbyggnad kommer påverka livet för människorna som bor på platsen?
2. När man läser visionen för planprogrammet framhävs bland annat att ”Ulleråker ska vara en stadsdel för hela livet”:
  - Vad menas ”för hela livet” i detta avseende?
  - Vad grundar sig denna ”hela livet” ambition i?
  - Vilka olika ”grupper” inkluderas i ”hela livet”? Varför dessa?
  - Hur bidrar planprogrammet till att detta säkerställs?
  - Vad har ni utgått från att stadsdelen behöver utveckla/stötta/prioritera för att lyckas uppnå att vara en stadsdel för gruppen ”äldre”?
3. Prioritering mellan olika grupper:
  - I planprogrammet finns ett visst fokus på barn och unga: pekar t ex ut områden lämpliga för idrott och lek samt skolor och förskolor. Stämmer den bilden tycker du?
  - Vad grundar sig prioriteringen i?
  - På samma sätt upplever jag att det saknas konkreta strategier för äldre personer, hur kommer det sig?
  - Har man haft några tankar vad gäller bostäder, mötesplatser, tillgänglighet, trygghet för äldre? (Om ja: hur? Om nej: varför?)

Tävlingsprogram

4. För två av kvarteren ställs krav på förskolor med ett visst antal avdelningar och gårdsyta. Men det ställs inga krav vad gäller t ex äldreboenden, varför inte?
  - Hur har diskussionen sett ut runt detta?

5. Hög andel bostadsrätter i de tävlingsförslag som tagits fram hittills, vad baseras den prioriteringen på?

Markanvisning

6. I dagsläget pågår arbete med 2 olika detaljplaner för Ulleråker (Centrala Ulleråker och Vattentornsparken).
  - Hur ser tidsplanen ut för övriga etapper? Hur kommer det sig att man hållit markanvisningstävling i vissa delar och inte andra?
  - Hur går bedömningen av de vinnande förslagen till?

Äldreperspektiv

7. Vad upplever du vara hållbar stadsplanering utifrån ett äldreperspektiv?
  - Exempel på egenskaper eller platser som enligt din erfarenhet är ”äldrevänliga”?
8. Upplever du att äldreperspektivet beaktas i kommunens stadsplanering? (Om ja: på vilket sätt? Om nej: varför inte?)
9. Har äldreförvaltningen varit involverade på något sätt i Ulleråker? Eller andra förvaltningar? (utbildningsförvaltningen; idrotts och fritidsförvaltningen)

Kvalitetsprogram

10. Vad är syftet med kvalitetsprogrammet?
  - Vilka kvaliteter är i fokus, varför dessa?
  - Vilken grupp/vilka grupper har varit i fokus?
  - Har särskilda överväganden gjorts vad gäller äldre?

Intervju med landskapsarkitekt (SBF)

SKA i Ulleråker

1. Vilka delar i Ulleråker har SKA funnits med i? Varför dessa?
2. Hur går arbetet med SKA till?
  - Vilka är internt involverade i arbetet? (vilka ingår i projektgruppen?)
  - Hur tas underlaget för analysen fram? (t ex hur tar man reda på hur stimuleras barn lust till rörelse och lek?)
3. SKA-analysens utfall:
  - Vad har SKA-analysen visat? (centrala aspekter som identifierats)
  - Hur har resultatet använts i det fortsatta arbetet? (uppföljning)
  - Utifrån de SKA-analyser som gjorts, skulle du säga att Ulleråker/Vattentornsparken har potential för att vara en stadsdel för hela livet? På vilket sätt?
  - Några grupper i fokus? Några grupper som glömts bort?
4. Verktyget styrkor och svagheter:
  - Vad upplever du positivt med själva användandet av verktyget? Vilka delar funkar bra?
  - Finns det några begränsningar? Vad lyckas verktyget inte fånga in?
  - Jämfört med projekt där SKA inte används, är det möjligt att urskilja nå skillnad? (hållbarhetsmässigt: vilken funktion fyller verktyget?)
  - Verktyget täcker in många områden. Är det någon skillnad på hur lätt/svårt det är att utvärdera olika områden?

Äldreperspektivet

5. I stadsplanering överlag har man hittills inte jobbat särskilt uttalat med just ett "äldreperspektiv", samtidigt som det finns t ex barnperspektiv och jämställdhetsperspektiv, vad tror du det beror på?
6. Upplever du att man i kommunens stadsplanering beaktar äldreperspektivet? (Om ja: hur? Om nej: varför inte?)
7. Finns ett uttalat barnperspektiv i Uppsalas SKA: upplever du även att verktyget bejakar äldreperspektivet på något sätt?
  - Tankar kring aspekter som saknas?
  - Vilka områden/frågor är mest centrala från ett äldreperspektiv?
  - Vilka antaganden utgår ni då från i er bedömning vad gäller vad äldre behöver/vill ha?
  - Har ni haft med ett äldreperspektiv i tankarna på något sätt när ni gjort analysen?

Intervju med planarkitekt (SBF)

Social hållbarhet

1. Social hållbarhet i Ulleråker: Hur har ni förhållit er till begreppet social hållbarhet?
  - Vad har inkluderats i det begreppet?
  - Någon/några särskilda perspektiv/grupper i beaktan?
  - Vad grundar sig dessa utgångspunkter i?
  - Hur har ni kommit fram till det? (styrdokument/diskussioner i projektgrupp el. likande?)
2. Hur möjliggörs social hållbarhet genom detaljplanen?
  - Exempel på platser/initiativ som har möjlighet att främja en hög grad av social hållbarhet?
  - Hur bidrar planen skala och centrala inriktning (stadsmässighet) till att skapa förutsättningar för social hållbarhet?

Dialog

3. Riktade dialoger har hållits med boende i Ulleråker och skolungdomar:
  - Hur kom det sig att man valde man ut dessa grupper?
  - Vad har ni tagit med er i det fortsatta arbetet från dessa dialoger?
4. Samråd: Åsikter/synpunkter som lyfts på samråd?
5. Hur har andra förvaltningar konsulterats i processen? På vilket sätt?

Planering i Ulleråker

6. Hur skulle du säga att ni hanterat/arbetat i dpl med visionen att "Ulleråker ska vara en stadsdel för hela livet"?
  - Hur har ni arbetat med att översätta denna strategi till detaljplanen? (Hur tar sig detta i uttryck i mer konkreta termer?)
10. Grönnytefaktorn: I detaljplanen har ni använt en Grönnytefaktormodellen som ett "hållbarhetsverktyg" för kvartersmark i Ulleråker:
  - Hur kom ni fram till de olika nivåerna som ska uppnås i de olika kategorierna?
  - Hur har man valt ut vilka faktorer som ska inkluderas i grönnytefaktormodellen? (Vilka prioriteringar har gjorts och varför dem?)
  - Hur är tanken att arbeta med modellen? (Hur går bedömningen till?)

8. Kvalitet utanför kvartersmark: På byggherrarna ställs krav på element inom kvartersmarken.
  - Hur arbetar ni med kvaliteter på allmän plats (utanför kvartersmark)?

Äldreperspektiv

9. I planbeskrivningen under rubriken "barn- och äldreperspektiv" lyfts två strategier för att främja äldreperspektivet: att skapa tillgängliga torg som kan bli en mötesplats för äldre, samt att planbestämmelsen "bostäder" möjliggör för olika typer av specialbostäder, däribland bostäder för äldre.
  - Varför valdes dessa aspekter?
  - På vilket sätt är aspekterna centrala när man ska planera för äldre?
10. Angående torgens roll som mötesplatser:
  - Hur har diskussionen gått kring hur torgen bör utformas för att vara en attraktiv plats?
  - Några särskilda aktiviteter/funktioner i åtanke riktat mot äldre?
11. Ang. bostadsfrågan:
  - Eftersom äldres bostäder inte fastställs i dpl, hur hanteras den här frågan?
  - Hur påverkar/vilken möjlighet har ni att påverka äldres boende? (ställs inte heller krav i tävlingsprogrammet kring bostäder för äldre)
  - Sker någon dialog med ÄF kring behov av äldres boende?
12. I stadsplanering överlag har man hittills inte jobbat särskilt uttalat med just ett "äldreperspektiv", samtidigt som det finns t ex barnperspektiv och jämställdhetsperspektiv, vad tror du det beror på?
13. Upplever du att man i kommunens stadsplanering beaktar äldreperspektivet? (Om ja: hur? Om nej: varför inte?)

Markanvisningstävling

14. Utvärderingen: Hur gick utvärderingen till?
  - Vilka satt med och i bedömningsgruppen?
  - Vad skulle du säga fällde avgörandet för de vinnande förslagen?
  - Hur vägdes mellan olika kriterier? (något som dominerade?)

Intervju med UPS representant

UPS dialog med kommunen

1. Hur ser stadsplanegruppens kontakt ut med kommunen?
  - Vilka delar av den kommunala organisationen har ni kontakt med?
  - På vilket sätt sker den kontakten? Rutiner/regelbundenhet?
  - I vilket skede brukar ni involveras?

UPS dialog med medlemmar

2. Hur ser stadsplanegruppens kontakt ut med pensionärsorganisationerna i kommunen?
  - Vilka forum finns?
  - Hur vet ni vad era medlemmar har för intressen/önskemål?

Äldreperspektivet i kommunens planering

3. Varför är frågan viktig tycker ni?
4. Upplever ni att Uppsala kommun prioriterar någon/några grupper i planeringen? (Om ja: vilken/vilka? På vilket sätt?)
5. Finns det ett särskilt behov av ett äldreperspektiv i planeringen? (Varför/varför inte?)

6. Upplever du att kommunen tillgodoser ett äldreperspektiv i sin stadsplanering?
  - Aspekter som tas i beaktan?
  - Vad saknas?

Stadsplanegruppens yttranden

7. När stadsplanegruppen lämnar yttranden på planer och program (detaljplaner, översiktsplan, planprogram):
  - Vad tittar ni på? (kärnområden som ni särskilt beaktar?)
  - Vad har ni för utgångspunkter? (vad bottnar era prioriteringar i?)
  - Hur ser arbetsprocessen kring yttranden till? (Hur fattas beslut gällande olika ställningstaganden?)
8. Hur upplever ni att kommunen beaktar era synpunkter? (vad bemöts/vad bemöts ej?)

Äldreperspektivet

9. Vad är en äldrevänlig stad utifrån UPS synvinkel? (när är en stad äldrevänlig?)

Frågor gällande PM "Ett äldrevänligt växande Uppsala"

10. I PM:et har ni samlat aspekter som är särskilt relevanta för äldre i den växande staden.
  - Vad är synpunkterna baserade på? (hur har ni valt ut aspekterna?)
  - Här betonas bland annat betydelsen av "en god närmiljö" för äldre – vad innebär en god närmiljö för äldre?
  - Likaså omnämns att "närhet" och "tillgänglighet" har en annan innebörd för äldre än för andra grupper: vad är skillnaden på hur äldre jämfört med andra grupper upplever närhet och tillgänglighet?
  - I PM:et poängteras brister med strategier för äldres boende i innerstaden. Hur vill ni att äldres boende hanteras

WHO:s nätverk

11. Som jag förstått det var det i samband med att man såg ett behov av att uppdatera det äldrepolitiska programmet "Senior i Uppsala nu och fram till 2030" – som UPS tog initiativ till att den nya, uppdaterade versionen skulle följa WHO:s ramverk:
  - Varför förespråkade UPS att ha WHO:s ramverk som en utgångspunkt?
  - Vilka styrkor/begränsningar ser ni i ramverket?

Intervju med utredare (ÄFV)

Dialog och samarbeten

1. Hur ser ÄFV:s kontakt ut med SBF?
  - På vilket sätt sker den kontakten? Rutiner/regelbundenhet?
  - I vilket skede brukar ni komma in i planeringen? Vad finns det för rutiner kring detta?
2. Andra förvaltningar/delar i kommunen som ni har kontakt med/för dialog med i frågor knutna till stadsbyggnad/stadsutveckling?
3. Hur ser ÄFV kontakt ut med olika pensionärsföreningar/organisationer i kommunen?

Yttranden gällande planer/program

4. Vad är din roll vid framtagandet av yttrandena?
5. När ÄFV lämnar yttranden på planer och program (detaljplaner, översiktsplan, planprogram):
  - Vad tittar ni på? (kärnområden som ni särskilt beaktar?)
  - Vad har ni för utgångspunkter? (vad bottnar era prioriteringar i?)

- Hur ser arbetsprocessen kring yttranden till? (Hur fattas beslut gällande olika ställningstaganden?)
- Återkommande invändningar? (Om ja: vilka? Varför är dessa aspekter viktiga?)
- Hur upplever ni att SBF beaktar era synpunkter?

Stadsplanering i Uppsala

6. Upplever ni att kommunen tillgodoser ett äldreperspektiv genom sin stadsplanering?
  - Aspekter som tas i beaktan?
  - Vad saknas?
7. Upplever ni att Uppsala kommun prioriterar någon/några grupper i planeringen? (Om ja: vilken/vilka? På vilket sätt?)
8. I stadsplaneringen överlag har man hittills inte jobbat särskilt uttalat med just ett "äldreperspektiv", samtidigt som det finns t ex barnperspektiv och jämställdhetsperspektiv, vad tror du det beror på?

Övrigt ang. ÄFV yttranden

9. En punkt som nämns både i FÖP Södra staden och i yttrandet för Planprogram Ulleråker, är betydelsen av åldersintegration genom ett större utbud av bostäder för att motverka tillkomsten av enklaver för särskilda grupper.
  - Varför är åldersintegrationen viktigt? Vad innebär det för äldre?
10. Likaså omnämns betydelsen av att nya bostäder tillgänglighetsanpassas: för att möjliggöra ett fortsatt oberoende och självständighet upp i hög ålder.
  - Är detta en fråga ni upplever behöver drivas? (BBR:s byggregler tar inte hand om det?)

Bilaga 2. Grönytefaktor: gul delfaktor

GRUNDFAKTOR GUL

Den gula grundfaktorn ska bidra till en stadsdel med attraktiva bostadsmiljöer för människor. En god planering av bostadsgårdarna ska skapa förutsättningar för möten, upplevelser och ge möjlighet till aktiviteter.

Bostadsgårdarna ska stimulera till möten och utvistelse och samtidigt vara attraktiva och vackra miljöer att se på inifrån bostaden. Funktioner som till exempel odling, småbarnslek, grillplatser och gemensamma takterrasser ger möjlighet till att mötas och kunna

vistas på gården tillsammans med andra och betyder mycket för att göra miljöerna trivsamma. Med olika typer av sittplatser skapas möjligheter för flera personer att samtidigt vistas på gården. Detaljer, olika markmaterial och element med vatten ökar komplexiteten i utemiljöerna och ger karaktär till stadsdelen.

Den gula grundfaktorn beräknas med hjälp av delfaktorer med fasta värden. Dessa värden baseras på upplevelser och funktioner med fokus på social attraktivitet.

MÅL: Skapa attraktiva miljöer för människor

FORMEL: $\frac{\text{delfaktorernas totala värde}}{\text{kvarterets totala yta}}$

GULA DELFAKTORER

Fria gräsytor

Den oplanerade ytan på gården ger möjlighet till många olika typer av aktiviteter och möten, till exempel fotboll, kubb eller solbad. Sammanhängande resytor av gräs med en bredd mindre än 3 meter får inte tillgodoräknas.

Värden:

Sammanhängen gräsyta, 100-200 kvm = 150

Sammanhängen gräsyta, > 200 kvm = 200

Småbarnslek

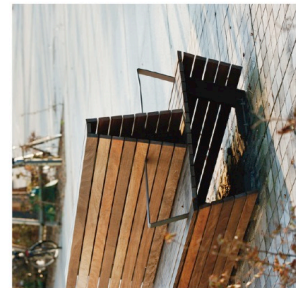
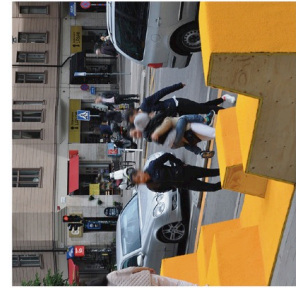
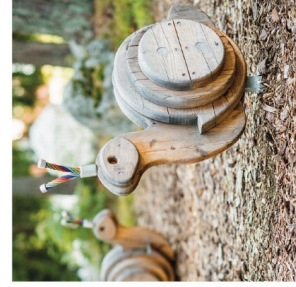
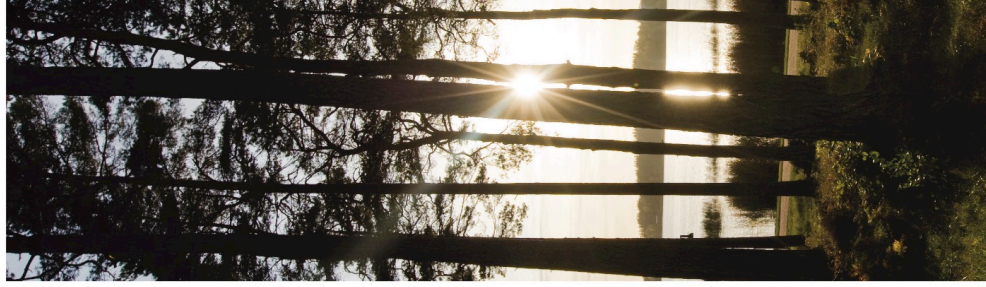
Småbarnsleken ska innehålla funktioner som stimulerar till lek för åldern 1-5 år. Leken ska vara integrerad i sin miljö, den ska innehålla sandlek och minst 2 andra anlagda lekfunktioner som tex mindre klätterlek. Kuperade ytor, lekbuskage och naturinslag premieras och ges ett högre värde. Lekytan kan få poäng i en av nedanstående faktorer.

Värden:

Småbarnslek med sandlek och minst 2 andra anlagda lekfunktioner, > 50 kvm = 300

Småbarnslek med robust naturlik plantering eller vattenlek, >100 kvm = 400

Förskolegård utformad enligt Boverkets rapport 2015:8, kapitel "Principer för utformning" = 1000

GRUNDFAKTOR GUL

Rörelse och aktivitet

Lek och aktiviteter för äldre barn och vuxna är också viktiga funktioner på bostadsgårdarna. Lekytor för äldre barn ska vara integrerade i sin miljö och kan till exempel innehålla klätteri, bollspel och balanslek. Utrustningen ska vara anpassad för barn över 5 år. Ett utegym ska innehålla utrustning som motiverar till träning och ska kompletteras med information om övningar.

Värden:

Sällskapsaktiviteter, t ex boulebara eller brädspelel = 300
Utegym = 400
Lekyta för äldre barn >100 kvm = 500

Sittplatser för flera tillfällen

Olika typer av sittplatser ger fler personer möjlighet att samtidigt vara på gården. Sittpatser ska finnas i både sol och skugga. Värde för en solig sittplats adderas till de andra värdena. Till exempel får en solig sittplats för 6 personer värdet 150 + 75 = 225.

Värden:

Sittpatser i avskildhet för 1-2 personer = 75
Sittpatser för minst 6 personer = 150
Sittpatser med fast grill = 150

Solläge, belyst minst 3 h/dygn* = 75

* bekräftas med solstudie

Växtlighet med mervärden

Tillägg ges för växtlighet som bidrar till upplevelsen av gården med mer än bara sin grönska. Detta kan vara årstidsvariationer, blomning och fruktsättning. Delfaktor ges för varje exemplar.

Värden:

Buskar med blomning, starka höstfärger eller ätbar frukt = 10
Träd med blomning, starka höstfärger eller ätbar frukt = 20
Ång med minst 10 blommande arter, planteringsyta >10 kvm = 50
Plantering med lökväxter som ger värde, > 10 kvm = 50
Befintligt träd = 50
Befintlig läck eller tall = 70
Blommande perennrabatt, planteringsyta >10 kvm = 100

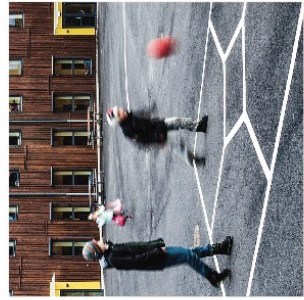
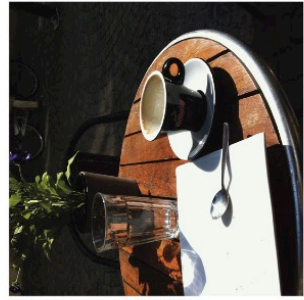
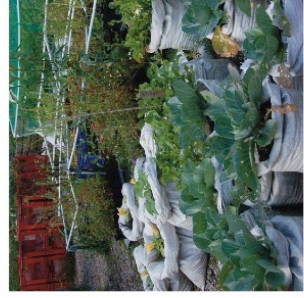
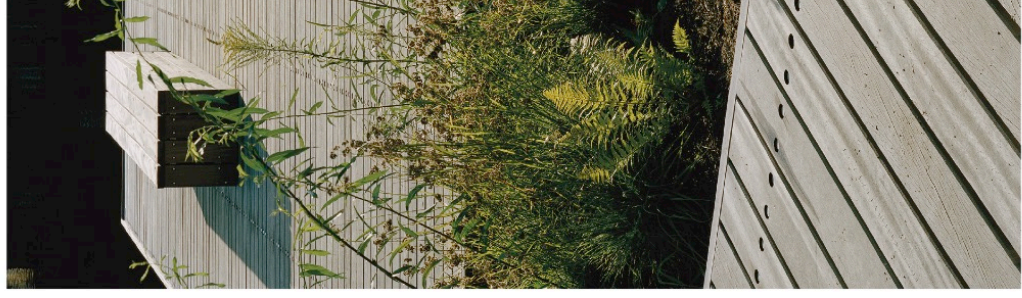
Ytor för odling

Till odlingsyta räknas en skyddad växtbädd för odling av kvarterets boende, till exempel pallkragar eller växthus. Platsen ska vara solbelyst minst 5 timmar om dagen*.

Värden:

Odlingsyta på balkong, >1 kvm = 50
Odlingsyta i växthus eller uppbyggda bäddar, planteringsyta <15 kvm = 200
Odlingsyta i växthus eller uppbyggda bäddar, planteringsyta >15 kvm = 300

* bekräftas med solstudie

GRUNDFAKTOR GUL

Gemensam takterrass

Takterrassen ska vara gemensam och solbelyst minst 3 timmar om dagen*. Terrassen ska innehålla stiftmöjligheter för minst fyra personer.

Värden:
Gemensam takterrass, 20–50 kvm = 200
Gemensam takterrass > 50 kvm = 300

* bekräftas med solstudie

Portaler och öppningar i byggnaden

En stadsmiljö med portaler och öppningar i byggnaderna skapar en ökad rörlighet mellan kvarteren.

Värde:
Öppen och genomskiktig portik eller genomgång = 100

Kvalitativa markbeläggningar

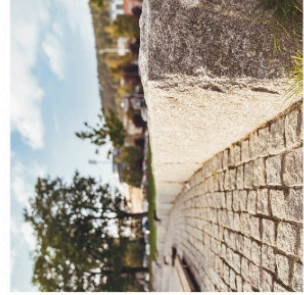
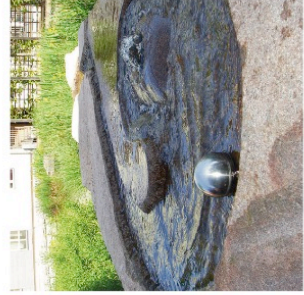
Varierade och kvalitativa markbeläggningar bidrar till bostadsgårdens karaktär och hjälper till att skapa olika rum. Tilläggstakornas värde är fast oavsett ytans storlek. Poäng ges för varje material som används.

Värden:
Platsguten betong = 100
Natursten = 100
Tegel, klinker = 100
Trä = 100

Lekfulla detaljer och byggda element

Bygga element i utemiljön som till skillnad från växtlighet ger karaktär och rum direkt. Utarbetade detaljer och utsmyckningar sätter extra prägel till platsen. Poäng ges för varje element.

Värden:
Lekfull detalj, t ex infälld beläggning eller konstverk = 50
Bevarat naturligt element, t ex död ved eller stenblock = 100
Tillgängligt element med vatten, t ex damm, kanal eller fontän = 200
Rumsskapande byggda element, t ex pergola, bensä, spjalje = 200

TRITA SoM EX 2017-34